

יבמה כאשת איש
הרב אילן מורבסקי

תוכן המאמר

פתיחה: "ערות אשת אחיך" ו"יבמה יבא עליה" – בדיבור אחד נאמרו.

א. יבמות נ"ד:	"אשת אחיו נידה היא" (שיטת תוס')
ב. יבמות צ"ו	בן תשע שבא על יבמתו
ג. יבמות קי"א	יבם קטן (שיטת רש"י)
ד. יבמות ב'	יבמתו נידה (תוד"ה "ואחות" ב.י.); שעת נפילה יבמות (כ"ז); ודרכי נועם (פ"ז); ; צרת ערוה (גי, ח'); קניין כספו (ס"ז):
ה. יבמות ל"ה	ייבום מעוברת (ל"ה); תגדלנו (ק"א); (איסור אשת אח הותרה או דחוייה)
ו. יבמות ל"ט.	כנסה – הרי היא כאשתו לכל דבר
ז. יבמות ל"ט:	אבא שאול וחכמים (תוס' ורמב"ם)
ח. יבמות ג':	"ערוה – אסורה לייבם" (האם ערוה שנפלה לייבום אסורה גם כאשת אח? – כן! לארבע שיטות)
ט. יבמות י"א.	"שליחותא דאחים" (ביאור הסוגיה לארבע השיטות הנ"ל)
י. יבמות כ"א.	חייבי לאוין וקרא ד"יבמתו" (תוס' ורמב"ן)
יא. יבמות צ"ו.	יבמה כאשת איש (לעניין תפיסת קידושין בה)
יב. יבמות צ"ה:	שומרת יבם שזינתה (לעניין להיאסר ליבם)
יג. יבמות מ"ט:	בא על שומרת יבם (האם הולד ממזר)
יד. יבמות נ"ב, נ"ד	"כיצד מאמר – נתן לה כסף" (נ"ב); יבמה נקנית בביאה (נ"ד)
טו. יבמות נ"ב.	נתן לה כסף (שיטת רש"י בקידוש את יבמתו)

פתיחה

ובה יובאו מאמרי חז"ל המבליטים את הקוטביות בין איסור אשת אח למצות ייבום. ויישאל: מה הגורם להסתלקות איסור אשת אח בייבום? ויועלו הדרכים והנתיבות לפתרון השאלה. ויישאל: מהי מהות ייבום? האם מערכת מצוות ואיסורים, או קשר אישות: יבמה כאשת איש?

א. אשת אחיו נידה היא (נ"ד) (שיטת תוס')

מעשה מצות ייבום דוחה את איסור אשת אח. כבכל עדל"ת, ואין למדים מכאן שעדל"ת שיש בו כרת, כיון שאין לומדים אפשר מאי אפשר. ולא שאיסור אשת אח הותר לנוכח חיוב מצות ייבום, או על ידי זיקת מצות ייבום, או מחמת שמת בלא בנים.

ב. בן תשע שבא על יבמתו (צ"ו)

לרש"י קנאה מדאורייתא, לתוס' מדרבנן.

ג. יבם קטן (קיא) (שיטת רש"י)

לרש"י, כיון שזקוקה ועומדת מחמת קידושי המת, וביאת היבם באה רק לגמור את הקניין, לכן קטן, אף שאינו בר קניין דמעיקרא, בייבום קנאה. על דרך זו כתב הרמב"ם שאינו צריך לקדש יבמתו, שזו אשתו שהקנו לו מן השמים.

ד. יבמתו נידה (ב').; שעת נפילה (כ"ז) ודרכי נועם (פ"ז); צרת ערוה (ג'); קניין כספו (ס"ז):

התוס' והרשב"א הולכים בשלושת הנושאים הבאים לשיטתם; לרשב"א וסיעתו כיון שתופסים קידושין בנידה, חלה בה זיקה וממילא נופלת לייבום ופוטרת צרתה. אבל לתוס' יש שאלה, כיון שאין עדל"ת שיש בו כרת (נידה) תיאסר בייבום ותפטור צרתה. לרשב"א וסיעתו בשעת הנפילה צריכה לחול הזיקה, לכן, מסברא (כגמרא כ"ז). נפלה ערוה לא חלה זיקה כשם שלא תופסים קידושין בערוה. ודרכי נועם דין אחר הוא. אך לתוס' הכל דין אחד הוא – דרכי נועם. לרשב"א צרת ערוה אסורה משום אשת אח כיון שהערוה סילקה את הזיקה מעל כל הבית. אך לתוס' מדוע עשה דייבום לא ידחה איסור אשת אח דצרה, כפי שדוחה בכל ייבום. התשובה: מפני שהצרה אסורה באיסור חדש – "לא תקח לצרור".

ה. ייבום מעוברת (ל"ה): ותגדלנו (קיא): (איסור אשת אח – הותרה או דחוייה)

נפק"מ בין שיטת התוס' לשיטת הרשב"א וסיעתו תהיה לכאורה בבא על יבמתו ביאה שאינה של מצוה, שאז לתוס' פגע באיסור אשת אח, אך לרשב"א הרי בשעת נפילה הזיקה הפקיעה את האיסור. וכגון קטן בן תשע שבא על יבמתו, וכגון בא על יבמתו מעוברת, אבל בגמרא מפורש שאין עובר על איסור אשת אח וזו ראייה לרשב"א. ולשיטת התוס' מתורץ כתוס' ראש "שהוא יבמתו שחזיא ליה לאחר זמן".

ו. כנסה – הרי היא כאשתו לכל דבר (ל"ט).

בגמרא יש הו"א שלא יוכל להחזיר יבמתו שגירשה כי מצוה דרמיא רחמנא עליה עבדא, השתא תיקום עליה באיסור אשת אח. הו"א זו מובנת לשיטת התוס' ששומרת יבם עומדת באיסור אשת אח אלא שמצות ייבום דוחה את האיסור, וא"כ לאחר שגירשה מעכשיו אין כאן שום מצוה, וא"כ תיאסר עליו באיסור אשת אח. אבל לשיטת הרשב"א וסיעתו קשיא.

ז. אבא שאול וחכמים (ל"ט): (תוס' ורמב"ם)

אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשום נוי ולשום אישות ולשום דבר אחר, כאילו פוגע בערוה, וקרוב אני בעיני להיות הולד ממזר. וכן פוסקים תוס', ותואם לשיטתם ששומרת יבם עדיין אסורה באיסור אשת אח. וחכמים אומרים יבמה יבוא עליה מכל מקום, וכן פוסק הרמב"ם, והטעים את הדבר מאחר שנסתלק ממנה איסור הערוה כשמת אחיו בלא בנים הרי הוא מותר בה.

ח. ערוה – אסורה ליבם (ג'): (האם ערוה שנפלה לייבום אסורה גם כאשת אח)

ערוה שנפלה לייבום פטורה מייבום ואסורה בו (כל ריש מסכת יבמות ב' ח'). האם אסורה גם משום אשת אח? ע"פ שתי הדרכים העיקריות בייבום: תוס' ורשב"א, ושתי דרכים נוספות עולה שהערוה אסורה אף משום אשת אח, ונפק"מ להתראה ולמספר החטאות.

ט. שליחותא דאחים (י'--י"א).

לאחר חליצה או ייבום סובר ריש לקיש שאיסור אשת אח כדקאי קאי, פרט לעושי הדבר. אבל דעת רבי יוחנן, וכן הלכה, שהעושים עשו גם "שליחותא דאחים" ו"שליחותא דצרה". ועל כן אין יותר איסור אשת אח בבית. ולכאורה ריש לקיש סובר שאיסור אשת אח דחוי אצל ייבום, ואילו רבי יוחנן סובר שהותר הוא אצל ייבום. וכיון שהלכה כרבי יוחנן קשה על שיטת תוס' (דלעיל אותיות א' ח'). לאור זאת ביאור הסוגיה לארבע הדרכים בייבום (לעיל אות ח').

י. חייבי לאוין וקרא ד"יבמתו" (כ'--כ"א)

יש לדון בציורים: 1. חייבי לאוין ועשה, כאלמנה לכהן גדול; 2. חייבי עשה, כמצרית; 3. לאו שאין שווה בכל; 4. כשאין עדל"ת – כגון כשאפשר לקיים שניהם; 5. חייבי לאוין גרידא, כממזרת. בדרשת "יבמתו" – יש לך יבמה אחרת שעולה לחליצה, ואינה עולה לייבום. יש לדון האם קיימא כלל למסקנה (ב' דעות בזה ברמב"ן); על אלו ציורים מהנ"ל חיילא הדרשא; ומה אומרת הדרשא – הצרכת חליצה או לאידך מניעת הייבום. ובכל הנ"ל יש להבחין בין דין תורה לתקנת חכמים.

גם בסוגיה זו מתבחנות שתי דרכים עיקריות: תוס' ורמב"ן. בדרך התוס' – המרכז הוא כללי דחיית מצוות. כגון באלמנה לכה"ג אין עשה דייבום דוחה לא תעשה ועשה, לכן לא רמיא לייבום, וממילא לא לחליצה. ומותרת לשוק וקרובותיה אינן קרובות זקוקה. בא עליה עבר על איסור אשת אח, לא קנאה, ולא נפטרה הצרה. כל זה בלא דרשת "יבמתו", וכדעת ריב"ם בתוס' ראש. ואם נפסוק את דרשת "יבמתו" באלו מהציורים הנ"ל (1-4), זהו להצריך חליצה.

לדרך הרמב"ן והרשב"א – המרכז הוא הזיקה. לכן אם לנוכח היבם יש ערוה (ולרבי עקיבא אף חייבי לאוין חשובות ערוה. סוטה י"ח), אז כשם שאין קידושין תפסי בערוה, אף זיקה לא חלה בה. אבל אם מתייצבת יבמה שאינה ערוה, אף שאין איסורה נדחה (ככל ציורים 1-4), מ"מ חלה הזיקה להצריך חליצה, אף בלא דרשת "יבמתו". ולכן בחייבי לאוין ועשה, כאלמנה לכה"ג, לפני דרשת "יבמתו", כיון שחלה הזיקה, לכן טעונה חליצה. ואסורה לשוק, וקרובותיה קרובות זקוקה הן. בא עליה לא עבר על איסור אשת אח, שכן יש כאן זיקה, ולכן גם קנאה, וכן נפטרה צרתה. ולאחר דרשת "יבמתו": בעוד שלתוס' תפקיד הדרשה להצריך חליצה – לרמב"ן, לעומת זאת, תפקיד הדרשה למנוע ייבום. באופן שמעכשיו לא רק מעשה הייבום אסור (מצד אין עדל"ת ועשה), אלא מצד פרשת ייבום לא התחדש אופן ייבום. לכן בעלה לא קנאה, ולא נפטרה הצרה (אף שעדיין בעיא חליצה דאורייתא מצד עצם הזיקה). באור זה ביאר מהר"י ענין את הרמב"ם. אמנם הבאנו נתיבות אחרות בביאור הרמב"ם: הגר"א, הנוב"י והגרשש"ק.

בעניין איסור אשת אח הראינו מקום לדעת, שבין אם נדחה את דרשת "יבמתו" ובין אם נקבלה, הרי לשיטת התוס' יש כאן איסור אשת אח, ולאידך גיסא – לשיטת הרמב"ן והרשב"א – לא, באופן שתואם לדרכיהם במסכת יבמות כמבואר לאורך מאמרנו. ועפ"י סייגנו את דברי הרשב"א, שכתב כאן שיש איסור אשת אח, לאחר דרשת "יבמתו".

יא. יבמה כאשת איש (צ"ו). – לעניין תפיסת קידושין בה

הלכה כשמאל המסתפק אם קידושין תופסין ביבמה. הספק תלוי לכאורה במחלוקת תוס' לעומת שאר הראשונים, כשלתוס' תפסי הקידושין, אך לרשב"א ולסיעתו, כיון שיש זיקת אישות וקניין בין היבמה ליבם, לא יתפסו הקידושין. אבל ביארנו גם באופנים אחרים.

יב. שומרת יבם שזינתה (צ"ה):

לדעת רב המנונא – אסורה על היבם מטעם שהיא כארוסתו שזינתה, וזה תואם לשיטת הרשב"א וסיעתו. אבל אמרי במערבא שאין הלכה כרב המנונא, וזה תואם לשיטת התוס'. אבל הוכרחנו לבאר בגוונים אחרים.

יג. בא על שומרת יבם (מ"ט): (האם הולד ממזר)

בדעת רבנן דרבי עקיבא אליבא דרב, הסובר שאין הקידושין תופסין ביבמה, נחלקו רש"י ותוס'. לרש"י – הולד ממזר, ולתוס' – לא. הדבר תואם לשיטתם. לרש"י היא מעין ארוסה, ולדעה שלא תפסי בה קידושין, הויה ערוה, וולד מערוה הוא ממזר. אבל לתוס' – אף אם לא תפסי קידושין, זהו כגדר להגן על מצות ייבום, אך אין כאן אישות וערוה, ועל כן אין הולד ממזר.

יד-טו. כיצד מאמר – נתן לה כסף (נ"ב.); יבמה נקנית בביאה (נ"ד)

שתי ידיעות כלולות במה שהיבמה נקנית בביאה. האחת היא **שבתורת ייבום** אינה נקנית אלא באמצעות ביאה ולא ע"י כסף או שטר קידושין. ידיעה זו נלמדת מפסוק. והשניה – **בתורת קידושין** אין היבמה נקנית כלל, לא בכסף או שטר ולא בביאה. ידיעה זו נלמדת לדעת המקנה מהיקש לאחות אישה. ולדעת רש"י (נ"ב) מסברא. תוכן הסברא בפשטות: אין קידושין תופסים באשת אח, כלומר או שיש איסור אשת אח **בפועל** ואז אין קידושין תופסין, או שיש רק איסור אשת אח **בכח**, כך ששם ערוה שבה גורם שלא יתפסו קידושין. אבל יתכן שתוכן סברת רש"י היא הפוכה בעצם; שאין קידושין תופסין באשת אח כיון שאינה נכרית אצלו אלא קרובה וזקוקה ומעין ארוסה, ואין קידושין אחר זיקה כשם שאין קידושין אחר קידושין ואין קניין אחר קניין.

יבמה כאשת איש¹ הרב אילן מורבסקי

פתיחה

כתב רש"י בפרשת יתרו²: "זכור ושמור³ בדבור אחד נאמרו, וכן מחלליה מות יומת, וביום השבת שני כבשים; וכן לא תלבש שעטנו, גדילים תעשה לך; וכן **ערות אשת אחיך – יבמה יבוא עליה**. הוא שנאמר אחת דבר אלהים שתיים זו שמענו"⁴.

וברב נסים גאון על מסכת שבת⁵ כתב: "וכן אמרו רז"ל מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בני שנה, שניהן בדיבור אחד נאמרו. ערות אשת אחיך ויבמה יבוא עליה שניהן בדיבור אחד נאמרו, מה שאי אפשר לבשר ודם לומר, שנא' אחת דיבר אלהים שתיים זו שמענו".

ובחולין אומרת הגמרא⁶: "אמרה ליה ילתא לרב נחמן: מכדי כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה; אסר לן דמא – שרא לן כבדא, נדה – דם טוהר (של בתולין ושל ימי טוהר ביולדת)... אשת איש – גרושה בחיי בעלה, **אשת אח – יבמה**".

ובויקרא רבה⁷: "יה' מתיר אסורים – מה שאסרתי לך התרתי לך⁸... אסרתי לך אשת איש – התרתי לך את השבויה, אשת אח – התרתי לך יבמה"⁹.

ובמדרש תנחומא¹⁰: "שלא יטעך יצרך לומר שכל דברים טובים אסר הקב"ה לישראל. אמר הקב"ה כל מה שאסרתי לך התרתי לך כנגדו; כיצד... אסרתי לך אשת אח התרתי לך יבמה לאחר מיתתו בלא בנים, שנאמר יבמה יבא עליה".

יש לעיין במצות ייבום – מהו הגורם המסלק את איסור אשת אח שהיה קיים עד מיתת האח. ניתן למנות בזה ארבעה גורמים אפשריים: **א. מעשה מצות הייבום. ב. חיוב המצוה. ג. זיקת הייבום. ד. מיתת האח.**

ובפירוט מה: **האם א.** – ביצוע מעשה המצוה **דוחה** את איסור אשת אח¹¹ (כעין איסור לא תעשה שנדחה מפני עשיית מצות עשה, וכן שיטת תוס'), או **שמא ב.** – עצם חיוב המצוה המוטל על היבם

¹ ע"פ יבמות דף צ"ו.

² שמות כ', ז'.

³ ע"י מלבי"ם שמות כ', ח'-י"א.

⁴ ע"פ מכילתא דרבי ישמעאל, יתרו, פרשה ז' ד"ה "זכור ושמור", ע"ש מרכבת המשנה. ועי' גם ירושלמי שבועות פרק ג' הלכה ח' (ע"ש בציון ירושלים, ובתשובת מהר"ם אלשקר ס"י ק"ב); ילקוט שמעוני יתרו רמז רצ"ה; שם תהלים רמז תשפ"ג.

⁵ על דף קל"ב: (נדפס בדף קל"ג:).

⁶ דף ק"ט:

⁷ פרשה כ"ב אות י'.

⁸ "כדי להראות שאין למצות טעם מצד עצמן זולת הרצון אלקי. לכן הפליא ה' להתיר בדברים שמעין האיסור, כי זו הוכחה גדולה שאין הדבר מתרחק מצד עצמו (שא"כ היה ראוי להרחיק כל הדומה לו), אלא שאין כאן רק מצותו, היכא דגלי גלוי" (עץ יוסף).

⁹ הרד"ל בפירושו שם כתב ש"כן דרך הראשונים בכ"מ לקרוא דברי המדרשים בשם ירושלמי", ושכן כוונת התוס' בחולין דף ק"ט למדרש רבה זה.

¹⁰ פרשת שמיני, אות ח'.

¹¹ ויקרא י"ח, ט"ז; שם כ', כ"א.

מתיר לפניו את האיסור (כעין איסור לא תעשה שניתר בפני חיוב מצות עשה, לחלק מהראשונים. וכן שיטת רב נסים גאון), או **אולי ג.** – חלות זיקת הייבום, כקניין שהקנו לאדם מן השמים, היא **שמפקעת** את איסור אשת אח (וכן שיטת רמב"ם והרשב"א), או הביאור הוא **ד.** – שבמיתת האח ללא בנים, לפני אחיו (שהיה בעולמו) מאביו – **הסתיים** איסור אשת אח (כעין הסתלקות איסור אחות אישה עם מיתת האישה. וכן משמעות דעת הרמב"ן בתורת האדם, וכן דעת היד רמ"ה, וביאור הרידב"ז בירושלמי).

ובפירוט נוסף, יש לברר בכל אחת מהשיטות: לדרך **א.** – האם משמעות הדחייה היא שמעשה מצותי **אינו** מעשה איסורי, דהיינו אין בזה שום איסור, או שנאמר שיש צד איסור במעשה, אך חפצה התורה במעשה המצוה **בכל זאת**, כעין "גדול הוא קידוש השם מחילול השם"¹². לדרך **ב.** – יש לדון האם חיוב המצוה הוא **סיבה** המתרת את האיסור, או שאין היא אלא **סימן** לכך שהתורה לא אסרה מעולם בכה"ג. לדרך **ג.** – האם חלות הזיקה בשעת הנפילה לייבום **מפקעת** את האיסור, או שמא רק דוחה את האיסור מלחול, ונותר בעצם האיסור כ"**מיתלא** תלי וקאיי"¹³, כך שלעת מצוא – אם תפקע הזיקה – יחול שוב האיסור, וכגון שהזקוקה הפכה בינתיים לערוה. לדרך **ד.** – יש לעיין האם מיתת האח הינה **אירוע** המתיר את איסור אשת אח, או מועד **סיים** איסור אשת אח.

במאמרנו ננסה בעזרה"ת לבאר את הדרכים הראשיות הנ"ל בהבנת מצות ייבום לנוכח איסור אשת אח, ונראה כיצד הן לנתיבותיהן מתבארות בתוך סוגיות הגמרא, ע"פ דברי הראשונים ולאור דברי האחרונים.

הן אמת, שהשאלה הנ"ל תלויה וכרוכה בשאלה גדולה אחרת, והיא – האם איסור יבמה לשוק של "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר"¹⁴ הינו לאו גרידא, או שיש בזה איסור אישות; ואם תמצא לומר שאיסור אישות הוא, האם הכוונה היא לאישות המת "לא תהיה **אשת המת**", או לאישות חדשה שנוצרה בין היבמה ליבם; ואם זוהי אישות בינה ליבם, האם ירש את האישות מאחיו, או שהקנו לו אישות זו מן השמים? וכפי שחקר בזאת האתון דאורייתא¹⁵ והערה מקור לכל הנתיבות הנ"ל מגמרות רבות¹⁶. ואם איסור יבמה לשוק הוא איסור אישות וערוה, כלשון הגמרא¹⁷ "יבמה... הרי היא כאשת איש", נפקא מינה לכמה עניינים: תפיסת קידושין בשומרת יבם, שומרת יבם שזינתה אם נאסרת על היבם, ולדה מזנות זו אם ממזר הוא, וכן לעניין "ייהרג ואל יעבור", ולעניין "אין דבר שבערוה פחות משנים"¹⁸.

ובפרט נתמקד בשתי דרכים ראשיות – הדרך הראשונה והשלישית שהזכרנו לעיל, המיוסדות על שני מבטים שונים במהות עניין ייבום ושומרת יבם: האם, וכך תבאר הדרך הראשונה, יש כאן בעצם מערכת של מצוות (ייבום, חליצה) ואיסורים (אשת אח, יבמה לשוק, "לא יבנה"), או, כפי

¹² ירושלמי קידושין פרק ד' הלכה א'.

¹³ כעין לשון הגמרא ביבמות דף ל"ב.

¹⁴ דברים כ"ה, ה'.

¹⁵ ס"י ח'.

¹⁶ ויבאר במאמרנו באותיות י"א-י"ג במיוחד.

¹⁷ דף צ"ה: -צ"ו.

¹⁸ עיי' נוב"י קמא אה"ע ס"י נ"ד סוף ד"ה "והנה ראיתי במרדכי", וז"ל: "וא"כ לדין שומרת יבם לשוק אינה דבר שבערוה". ועיי' שו"ת רע"א מהדורה קמא ס"י קכ"ה, נתה"מ חו"מ ס"י ל"ו ס"ק י', מנחת חינוך מצוה תקצ"ח, מרחשת ח"ב ס"י י"ב.

שתאמר הדרך השלישית, ישנן כאן זיקה ואישות בין היבם והיבמה, כאשר ענייני המצוה והאיסור רק נובעים מקשר זה. הלכות וסוגיות רבות תלויות בשאלה זו, וכפי שנלך ונבאר במאמרנו, בעז"ה, מעניין לעניין באותו עניין.

ומוסר אני בזאת מודעא רבה לאורייתא, שאת היסודות, וכן רבים מהפרטים האמורים כאן, קיבלתי ממורי ורבי הג"ר עמיאל שטרנברג שליט"א, והוספתי ציצים ופרחים. ו"שגיאות מי יבין, מנסתרות נקני"י¹⁹.

א. אשת אחיו נידה היא (נ"ד) (שיטת תוס')

1. הנה, בגמרא ביבמות²⁰ איתא: "ואלא נדה דכתיבא גבי אשת אח למה לי? לכדרב הונא, דאמר רב הונא: רמז ליבמה מן התורה מנין? מנין?! הא כתיב: יבמה יבא עליה! אלא רמז ליבמה שאסורה בחיי בעלה (אם גירשה אחיו. רש"י) מנין? האי סברא היא, מדאמר רחמנא לאחר מיתת בעלה שריא, מכלל דבחיי בעלה אסורה. ודלמא לאחר מיתת בעלה מצוה, בחיי בעלה רשות, אי נמי לאחר מיתת בעלה – אין, בחיי בעלה – לא, ולא הבא מכלל עשה – עשה (אבל כרת ליכא. רש"י)? אמר קרא: 'ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא', וכי אשת אחיו נדה היא?! אלא כנדה, מה נדה אף על פי שיש לה היתר לאחר מכאן בשעת איסורא בכרת, אף אשת אח נמי, אף על פי שיש לה היתר לאחר מכאן בחיי בעלה בכרת", עכ"ל הגמרא.

ומשמע מדברי רב הונא, שבלא קרא ד"נדה היא", אפשר שבחיי בעלה (כשגירשה) היתה אשת אחיו מותרת לו אף בלא מצות ייבום. ונראה שלפי זה, אף במקרה שמת והותר בניס – נמי מותרת, אף שאין כאן מצות ייבום, שכן מה לי גרושה מה לי אלמנה? אלא שבמת בלא בניס כבר אינה רשות, כי אם מצות ייבום. נמצא, לפי הו"א זו, שמצות ייבום כלל לא נפגשת עם איסור אשת אח, דהיינו – איסור אשת אח לא חל אלא בזמן שהיא נשואה לאחיו, ולא אם התגרשה או התאלמנה. ונפתרה בזאת שאלת היסוד של מאמרנו.

אמנם יש לשאול, אי"כ למה לי איסור אשת אח, תיפוק ליה דהויה אשת איש! ויש ליישב – לעבור עליה בשני לאוין.

בתוס'²¹ חידדו יותר הו"א זו, וז"ל: "אלא רמז ליבמה שאסורה בחיי בעלה מנין. דכיון דשריא רחמנא אחר מיתה אין סברא לומר דאסירא בחיי בעלה, דלא מיסתבר שהיה בא הכתוב לומר דאתי עשה ודחי לא תעשה שיש בו כרת, אי לאו דמוכח קרא בהדיא", עכ"ל התוס'. והנה, בעוד שהגמרא מציירת את הו"א בתורת אפשרות בצד שתי אפשרויות נוספות, הרי שהתוס' אומרים שלא מסתברת האפשרות שאיסור אשת אח בכרת הוא איסור תמידי (גם בנתאלמנה או נתגרשה), כיון שעפ"ז יצא, שתוכן מצות ייבום יעמוד בניגוד לכלל ש'אין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת'²².

משמע מדברי התוס', שלאחר המסקנה, מכח קרא ד"נדה היא" – תוכן הדברים הוא כך: איסור אשת אח בכרת הוא אכן איסור תמידי, אלא שכשמת בלא בניס יש כאן מצות ייבום, ואתי עשה דייבום ודחי ללא תעשה שיש בו כרת דאיסור אשת אח. והיא פליאה לכאורה, שכן כלל יש בידינו

¹⁹ תהלים י"ט, י"ג.

²⁰ דף נ"ד:

²¹ שם ד"ה "אלא".

²² כדאיתא בפרק קמא דיבמות באורך.

– שאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, וא"כ מאי שנא הכא? ולאידך גיסא, מדוע לא נלמד מכאן לעלמא שעדל"ת אף שיש בו כרת?

2. לשאלה זו מתייחסים התוס' במקום אחר²³, וז"ל: "לא תעשה שיש בו כרת מי דחי. וא"ת ואמאי לא ילפינן דלידחי מעשה דייבום דדחי לא תעשה דכרת דאשת אח? ... ואומר ר"י, דמאשת אח לא מצי למילף בעלמא דלידחי עשה לא תעשה שיש בו כרת, דשאני אשת אח **דמצותו בכך**, ואי אפשר בענין אחר לקיים מצות ייבום דאל"כ בטלה מצות יבום". משמע מדברי ר"י בתוס', כדברי התוס' בדף נ"ד, שמעשה מצות ייבום דוחה את איסור אשת אח, אלא שאין למדים מכאן כלל שעשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, כיון שאין למדים אפשר מאי אפשר. אמנם אפשר לפרש את דברי תוד"ה "לא" באופן אחר, והוא: איסור אשת אח **הותר** מכללו לנוכח מצות ייבום, על כן אין ללמוד מכאן כלל שעשה **דוחה** לא תעשה שיש בו כרת **שלא הותר**.

3. אבל בדברי תוד"ה "כולה" יבמות ה': מבואר, שאיסור אשת אח דחוי הוא אצל מצות ייבום ולא שהותר מכללו. וזו לשון התוס': "וא"ת והיכי ילפינן בעלמא מהכא (שעשה דוחה לא תעשה מציצית בכלאיים), שאני כלאים **דהותרו** מכללו אצל בגדי כהונה. ואר"י, דהתם נמי משום דאתי עשה דבגדי כהונה **ודחי** לאו דכלאים, ואין זה הותר מכללו. ומיהו אי לאו כלאים, מבגדי כהונה לא הוה מצי למילף בעלמא, משום דמצותו בכך, ובענין אחר אי אפשר לקיים מצותו **כמו שפירשתי לעיל** (תוד"ה "לא" ג':, בריש דף ד'), דלא ילפינן מאשת אח", עכ"ל התוס'. למדנו מתוס' בדף ה', שהמושג "מצותו בכך" אין פירושו **שהותר** האיסור מכללו, ושלכן אין למדים שעשה **דוחה** לא תעשה, ממצב שלא תעשה הותר. אלא "מצותו בכך" פירושו, שאף שבציור מסוים עשה **דוחה** לא תעשה אי אפשר ללמוד ממנו לעלמא אם אי אפשר לקיים מצותו באופן אחר.

4. וכן משמע מדברי התוס' בדף ט'²⁴. תוס' מקשים על הגמרא שם שאומרת כך: "א"ל לוי לרבי: מאי איריא דתני ט"ו (במשנת ריש יבמות), ליתני ט"ז. א"ל: כמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו... ובפלוגתא לא קא מיירי. ולא?! והרי איסור מצוה ואיסור קדושה²⁵ דפליגי רבי עקיבא ורבנן וקתני (במשנה, אע"פ שהוא ציור השנוי במחלוקת). בפרקין קא אמרינן (בפרק א', בעוד שמשנת איסור קדושה בפרק ב'), עכ"ל הגמרא.

והנה, במשנה²⁶ איתא: "כלל אמרו ביבמה... איסור קדושה חולצת ולא מתייבמת... איסור קדושה – אלמנה לכ"ג, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, ובת ישראל לנתין וממזר", עכ"ל המשנה. וכל זה בלא חולק, ומנין יודעת הגמרא בדף ט' שרבי עקיבא פליגי? זוהי שאלת תוס' שם²⁴, וז"ל: "והרי איסור מצוה ואיסור קדושה דפליגי ר"ע ורבנן. בכל דוכתי פשיטא ליה להשי"ס דחייבי לאוין לר"ע, דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, לאו בני חליצה וייבום נינהו, כמו חייבי כריתות הכא, ובהערל (לקמן דף ע"ט): גבי פצוע דכא וכרות שפכה, ובפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נ"ג:). ותימה לר"י, דאמאי לא אמרינן נמי לר"ע דליתי עשה ולידחי²⁷ לא תעשה", עכ"ל התוס'.

²³ יבמות דף ג': ד"ה "לא תעשה".

²⁴ ד"ה "והרי".

²⁵ משנת יבמות דף כ'.

²⁶ דף כ'.

²⁷ וכעין שאלת הגמרא בדף כ'. ביחס לאלמנה מהאירוסין לכה"ג: "יבא עשה וידחה לא תעשה".

וכן הניחו התוס' את שאלתם בלא מענה בסנהדרין²⁸, וז"ל: "וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו. תימה מני"ל לדמויי חייבי לאוין לחייבי כריתות לכל מילי, דאע"ג דדמו לענין ממזרות וקידושין, לענין חליצה ויבום נימא יבא עשה וידחה ל"ת", עכ"ל התוס'. ולהלן נביא בע"ה את תירוץ הרמב"ן והרשב"א²⁹ לשאלת התוס', והוא – דמדלא תפסי קידושין בחייבי לאוין לר"ע, אף זיקה לא נתפסת בהם, וממילא נותר איסור אשת אח על כנו ואין בכח עשה דייבום לדחות איסור אשת אח. ומדלא תירצו התוס' כמותם, ש"מ שאינם סוברים כן. וסבירא להו לתוס', שלא בזיקה תליא מילתא, אלא במצוה – תבוא מצות ייבום ותדחה איסור אשת אח, וכן תדחה כל איסור לאו מזדמן, ונותרו התוס' בקושיה.

ב. בן תשע שבא על יבמתו (צ"ו)

1. במסכת נידה³⁰ במשנה: "בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו קנאה, ואין נותן גט עד שיגדיל". ופירש"י³¹: "קנאה – וזכה בנכסי אחיו, ואע"ג שאין קנין לקטן, הרי קנויה לו ועומדת. ואינו נותן גט עד שיגדיל – אם בא לגרשה, דקידושי אחיו³² קידושין גמורין, וגירושין של זה אינם גירושין גמורין, דאינו בן דעת".

וכן פירש הרע"ב³³, וז"ל: "שבא על יבמתו קנאה – וזכה בנכסי אחיו, ואע"פ שאין קנין לקטן – שאני הכא דמן שמיא אקנויה נהליה³⁴. ואינו נותן גט עד שיגדיל – אם בא לגרשה, דקידושי אחיו קידושין גמורים", עכ"ל הרע"ב.

וז"ל התוי"ט שם: "קנאה. לשון הר"ב וזכה בנכסי אחיו וכו', וכן לשון רש"י. ונראה דלענין ירושתה, וכ"ש ליטמא לה לא קנאה... וטעמא רבא איכא, דלא עשאו ביאתו אלא כמאמר בגדול, כדתנן התם ביבמות (דף ק"ב). ובפ"ה מה' יבום (הלכה י"ח) כתב המגיד בשם הרמב"ן, וז"ל: **מדאורייתא** קנה אותה לכל דבר של יבום, אבל אינה כא"א להתחייב עליה כו', אבל מדבריהם עשו אותה כמאמר לגמרי. והא דקני לה מדין תורה, טעמא דמלתא כדקתני עלה בתוספתא דיבמות: זה הכלל, כל ביאה שצריכה דעת – אין ביאתו ביאה, א"צ דעת – ביאתו ביאה. וכן בירוש'. ע"כ. ולדבריו נראה דאף יורשה ומטמא לה", עכ"ל התוי"ט.

ומציין בעל המשנה אחרונה וז"ל: "שבא על יבמתו קנאה. פי' הר"ב וזכה בנכסי אחיו. ולענין ליורשה ולטמא לה נחלקו רש"י והתוס' בפ"ק דקידושין דף י"ט, דלרש"י קנאה **מדאורייתא** אף ליורשה וליטמא לה, וכ"מ לישנא דגמ', והתוס' כתבו דביאתו אינה אלא כמאמר **מדרבנן**, ונדחקו ליישב לשון הגמ', ונעלם כ"ז מבעל תוי"ט", עכ"ל המשנה אחרונה.

2. וז"ל הגמרא בקידושין³⁵: "בעי ריש לקיש: מהו שמיעד אדם לבנו קטן? 'בנו' אמר רחמנא – בנו כל דהו, או דילמא בנו דומיא דידיה, מה הוא גדול אף בנו גדול? אמר רבי זירא: תא שמע, 'איש' –

²⁸ דף נ"ג: ד"ה "וחייבי כריתות".

²⁹ דף ט'.

³⁰ דף מ"ה.

³¹ שם ד"ה "קנאה" וד"ה "ואינו".

³² משמע שקשר האישות בין היבמה לבעלה שנפטר, ממשיך בצורת זיקתה אל היבם. ועי' להלן אותיות י"א-י"ג בענין יבמה כאשת איש. ועי' באתון דאורייתא סי' ח'.

³³ נידה פרק ה' משנה ה'.

³⁴ ע"פ הגמרא ביבמות דף ל"ט. ודף פ"ה.

³⁵ דף י"ט.

פרט לקטן, 'אשר ינאף את אשת איש' – פרט לאשת קטן; ואי אמרת מייעד, אם כן מצינו אישות לקטן. ואלא מאי – אינו מייעד, אמאי קא ממעט ליה קרא (הואיל וליתא. רש"י), תיפשוט מינה דמייעד! אמר רב אשי: הכא ביבם בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו עסקינן, **דמדאורייתא** חזיא ליה. מהו דתימא כיון דמדאורייתא חזיא ליה וביאתו ביאה, הבא עליה מתחייב באשת איש, קמ"ל (שלא, מקרא ד"אשר ינאף את אשת איש" – פרט לאשת קטן"י).

ופירש"י³⁶: "דמדאורייתא חזיא ליה. כלומר **זקוקה** לו באותה ביאה לכל דבר, וקנאה ליורשה, כדתנן (נדה דף מ"ה). בן תשע שבא על יבמתו קנאה".

וכתבו התוס' ³⁷ וז"ל: "ומדאורייתא חזיא ליה. פי' בקונטרס דזקוקה לו, וביאתו ביאה לכל דבר, וקנאה ליורשה וליטמא לה, כדתנן בן ט' שבא על יבמתו קנאה. וקשה, דזה אינו אלא **מדרבנן** ולפוסלה מן האחין, כדתנן בהאשה רבה (יבמות דף צ"ו): עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול, אבל ליורשה ולשאר דברים, לא הויא כאשתו. ולכן נ"ל דמדאורייתא חזיא ליה בעלמא, כגון שהיה היבם גדול, וקטן זה ביאתו ביאה, כלומר שאם בא על אחת מכל עריות שבתורה מומתים על ידו, מהו דתימא הואיל ומדאורייתא כו', כלומר, אי לאו האי קרא דמעטיה, ה"א מדאורייתא חשובה כאשתו, קמ"ל שאינו קונה אותה אלא מדרבנן, כדאמרין בעלמא (שם) עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול", עכ"ל התוס'.

3. העולה מכל הנ"ל, שנחלקו³⁸ רש"י והתוס', ובהתאם גם הרע"ב והתוי"ט, בהבנת ג' לשונות התנאים: א. משנת נידה³⁰ – "בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו קנאה, ואין נותן גט עד שיגדיל"; לרש"י – קנאה מדאורייתא, ליורשה וליטמא לה, ולתוס' – קנאה מדרבנן, לפוסלה מן האחין.

ב. ברייתא וגמרא בדף צ"ו³⁹ – "תניא עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול"; לרש"י – היא חומרא מדרבנן להצריך חליצה, וגם זאת דווקא כשלא בעל משהגדיל, כשמעיקר הדין סגי בגט. בעוד שלתוס' – מעיקר דין תורה א"צ לא גט ולא חליצה, וחכמים החמירו להחשיב ביאתו כמאמר גדול ולהצריך גט וחליצה, אא"כ בעל משהגדיל – שאז קנאה מדאורייתא מדין ייבום, וסגי בגט לגרשה. וז"ל הגמרא בנידה שם: "ולכשיגדיל – בגט סגי לה? והתניא עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול, מה מאמר בגדול צריך גט למאמרו וחליצה לזיקתו, אף ביאת בן ט' צריך גט למאמרו וחליצה לזיקתו. אמר רב: הכי קאמר לכשיגדיל יבעול ויתן גט", עכ"ל הגמרא, ותתבאר לרש"י ולתוס' כמושכ"ל.

ג. ברייתא בקידושין⁴⁰ – "אשר ינאף את אשת איש" – פרט לאשת קטן", ובגמרא שם – "אמר רב אשי: הכא ביבם בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו עסקינן"; לרש"י – היא אשתו מדאורייתא ע"י ביאת ייבום זו, אלא שקרא ממעט לה מעונש הבא על אשת איש, כיון שהיא אשת קטן. ולתוס' – בלא קרא הו"א שהיא אכן אשתו ע"י ביאת ייבום, וממילא הבא עליה חייב בעונשו של הבא על אשת איש, אלא שאתי קרא וממעט, לומר שבעצם אינה אשתו ולכן אינו חייב במיתת ב"ד ורק מדרבנן קנאה – לפוסלה לאחין כאמור.

סוף דבר: ביאת יבם בן ט' שנים ויום אחד קונה, לשיטת רש"י, מדאורייתא – ליורשה ולהיטמא לה, אך לא לחייב את הבא עליה מיתת ב"ד כבא על אשת איש, וחכמים החמירו להחשיב ביאתו

³⁶ ד"ה "דמדאורייתא חזיא ליה".

³⁷ ד"ה "ומדאורייתא".

³⁸ עיי' נוב"י מהדו' קמא אה"ע סי' נ"ד ד"ה "ובגוף הפלוגתא שבין רש"י לתוס'".

³⁹ דף צ"ו. צ"ו:

⁴⁰ דף י"ט.

כמאמר גדול ולהצריך גם חליצה, כל שלא בעל משהגדיל. ולתוס' – ביאת בן ט' שנים ויום אחד אינה קונה מדאורייתא וע"כ אינו יורשה ואינו מיטמא לה, אלא קנאה מדרבנן לפוסלה לאחין. וכן החמירו, שביאתו כמאמר גדול להצריך גט וחליצה, וא"כ בעל משהגדיל – שאז היא היא ביאת הייבום וסגי בגט לגרשה.

4. כעין זה כתב רש"י על המשנה ביבמות⁴¹, וז"ל המשנה: "יבם קטן שבא על יבמה קטנה – יגדלו זה עם זה, בא על יבמה גדולה – תגדלנו". ופירש"י: "יגדלו זה עם זה – ואם בא לגרשה אינו יכול עד שיגדיל דגט קטן אינו גט". ומשמע שבעיא גט מדאורייתא, דאל"כ, ולא בעיא גט אלא מדרבנן, מדוע לא ציין שצריכה אף חליצה? ורש"י לשיטתו שביאת יבם בן ט' שנים ויום אחד קונה מדאורייתא, וצריך לפרש שקטן דמתני' – בן ט' שנים ויום א'. וכך גם פירש תוס' חד מקמאי⁴², אלא שהוא אזיל בדרך התוס', וז"ל: "מתני' יבם קטן שבא על יבמה קטנה יגדלו זה עם זה – פי יבם קטן בן ט' שנים ויום א', שבא על יבמה שלא הביאה ב' שערות, ולא רצה לקיימה ולבא עליה אחר שהגדיל, כיון דביאת בן ט' כמאמר שוויה רבנן וצריכה גט וחליצה, אין להם לחלוץ עד שיהיו שניהם גדולים, דאיש כתיב בפרשה ומקשינן אשה לאיש, אבל בודאי אם רצה לקיימה ולבא עליה אחר שהגדיל, אם היה גדול קנאה להיות כאשתו לכל דבר, וא"צ שתהיה גדולה, אלא אם יודעת לשמור גיטה אע"פ שאינה יודעת לשמור את עצמה מקבלת גיטה", עכ"ל.

בביאור שורש מחלוקת רש"י ותוס' (וכאמור – הרמב"ן והרע"ב הולכים בשיטת רש"י, ואילו התוס' חד מקמאי והתוי"ט – בשיטת התוס') יש לומר, שאזלי לשיטתם בביאור היחס בין ייבום לאיסור אשת אח. והנה, דרכו של רש"י טרם ביארנו, אולם דרך בעלי התוס' כבר הראנו לדעת שיסודה הוא דחיית איסור אשת אח ע"י מצות ייבום, וא"כ – קטן בן ט' שנים ויום אחד אינו מצווה, וממילא כיון שאין כאן מצות ייבום – איסור אשת אח עומד בעינו לכאורה ועל כן לא קנאה.

ובסגנון אחר יש לבאר כך: ניתן לכאורה לומר שמצות ייבום איננה רק פעולת הביאה, אלא המצוה היא לקנותה⁴³ להיות אשתו ע"י ביאת ייבום. כלומר, אף שמבואר שבכה"ת אין מקרא יוצא מידי פשוטו, הכא (בייבום) אתאי גזירה שווה ואפיקתיה מפשטיה לגמרי⁴⁴: "והיה הבכור" – מיכן שמצוה בגדול לייבם... "יקום על שם אחיו" – לנחלה", דהיינו שאין מכלל המצוה הקמת שם בצורה של בן שיוולד. מ"מ, אין הכרח לומר שמענתה מצות ייבום מסתכמת בעצם פעולת הביאה, שכן אכתי נאמר בגמרא⁴⁴ "אשר תלד" – פרט לאילונית שאין יולדת... "ולא ימחה שמו" – פרט לסריס ששמו מחוי", וא"כ בעינן שהיבמה והיבם יהו ראויין להקמת שם, "ולא ממעטינן אלא אילונית וסריס שאינן ראויין לילד לעולם", כלשון התוס'⁴⁵. א"כ יש מקום לבאר, שתוכן המצוה הוא להקים בית ע"י ביאת הייבום, דהיינו שהיבמה תיקנה ליבם כאשתו לכל דבר, ודווקא באופן זה שראויים הם להקמת שם, להקמת בית בישראל – שהוא האופן הכשר להקמת שם, דווקא בזה התקיימה המצוה. ולפי"ז יש לבאר על דרך הערת רש"י והרע"ב – "ואע"ג שאין קנין לקטן", שסוברים התוס' שאה"נ, אף כאן אין קניין לקטן, וממילא כיון שלא קנאה – לכן לא התקיימה

⁴¹ דף קי"א:

⁴² נדפס על הגמרא שם.

⁴³ בעניין היחס שבין המצוה לקניין ע"י גם אות ח"ט.

⁴⁴ יבמות דף כ"ד.

⁴⁵ שם דף כ'. ד"ה "יבא עשה".

מצות ייבום, ואין מה שידחה את איסור אשת אח, ועל כן אף בלא הא ד'אין קניין לקטן', לא תוכל היבמה להיקנות ליבם.

בפסיקות ההלכה בביאת בן ט' שנים ויום אחד על יבמתו, נראה שאין הכרע בדבר מתוך דברי השו"ע⁴⁶, שכתב: "קונה ביבמתו כמאמר בגדול" – לרש"י היא חומרא, להצריך חליצה כשיגדיל, ולתוסי' היא חומרא, להצריך גט משיגדיל.

אמנם, הבי"ש⁴⁷ כתב: "קונה ביבמתו – כמאמר ומ"מ זוכה בנכסי אחיו. רש"י פי' יוצא דופן. ועיין סימן ק"ע ס"ק י"ב⁴⁸". ושם בסי' ק"ע מסיים הבי"ש: "ועיין במגיד פ"ה הביא ג"כ פלוגתא זו (רש"י ותוסי' בביאת קטן בן ט' ויום אחד) וצ"ע. ולירשה ולטמא לה תליא נמי בפלוגתא זו, כמ"ש שם. לפ"ז אפשר מ"ש רש"י בנדה דזוכה בנכסי אחיו, והבאתי ר"ס קס"ז, י"ל רש"י לטעמיה דס"ל דהוי קנין גמור, אבל לשיטת שאר פוסקים (ר"ל תוסי' וסיעתיה) אינו זוכה בשום דבר מדין עד שיגדיל", עכ"ל הבי"ש. ולפ"ז בסי' קס"ז פסק הבי"ש כרש"י.

וראיה לשיטת רש"י מביא הבי"ש בסי' ק"ע ס"ק י"ב בתחילת דבריו. שכן איתא בגמרא יבמות צ"ו. – "והכי קתני בן תשע שנים ויום אחד הוא פוסל תחלה והן פוסלין תחלה וסוף, בד"א במאמר". ובשו"ע⁴⁹ – "ביאת בן תשעה כמאמר בגדול, לפיכך בא על היבמה פסלה על כל האחים... ומאמר של בן ט' אינו חשוב כמאמר הגדול ואינו מועיל אלא בתחילה אבל לא בסוף (פירוש: אחר מאמר גדול)".

וז"ל הבי"ש שם: "ומאמר של בן ט' וכו'. באמת לא מצינו שום טעם למה מאמר של קטן מהני. לפי הטעם ר"פ ר"ג שהבאתי רס"ז, דמאמר מהני בגדול הטעם דגזרינן הואיל ומאמר היינו קידושין מהני בעלמא, וביבמה לא מהני (פירוש: מדאורייתא. שו"ע קס"ו ב', וכן ק"ע ב') – יאמר אף הביאה לא מהני. א"כ בקטן דאינו קונה לא שייך גזירה זו. והנה פ"ק דקדושין דף י"ט איתא שם דרש"י ותוסי' מחולקים בקטן הבא על יבמתו, לרש"י קונה אותה מדאורייתא לכל מילי, רק הבא עליה אין חייב משום א"א, לפ"ז י"ל דאיכא נמי צד איסור דאורייתא אם בא עליה אחיו אחר שבא עליה הקטן משום איסור אשת אחיו, והוי כמו החולץ בא עליה, בזה שפיר הגזירה – מדקדושין וביאה של קטן בעלמא אינו כלום יאמרו ביבמה ג"כ אינו כלום ויבא עליה אחיו. אבל לשיטת התוסי' דס"ל דביאה של קטן ביבמה מדרבנן כמו מאמר דגדול, א"כ מני"ל לגזור אטו ביאה, כיון אחר הביאה ג"כ אין איסור. ועיין במגיד פ"ה הביא ג"כ פלוגתא זו וצ"ע", עכ"ל הבי"ש. ומדפירש הבי"ש את ההלכה דמאמר בן ט' ויו"א פוסלת בתחילה על האחין לרש"י, ולתוסי' הותר בצ"ע, וכן מדסתם בסי' קס"ז ס"ק א' כרש"י, שירשה – משמע **שדעת הבי"ש כדעת רש"י**. ועיי להלן.

ג. יבם קטן (ק"א) (שיטת רש"י)

1. לביאור דרכו של רש"י, נביא את הגמרא בקידושין⁵⁰, שתרה אחר המקור לכך שאישה נקנית בקידושי ביאה. וז"ל הגמרא: "ויבעלה" – מלמד שנקנית בביאה, והלא דין הוא, ומה יבמה שאין נקנית בכסף נקנית בביאה, זו שנקנית בכסף אינו דין שנקנית בביאה?!... ולמה לי קרא, הא אתיא

⁴⁶ ס"י קס"ז סעי' א-ב'.

⁴⁷ שם ס"ק א'.

⁴⁸ כך צ"ל, ולא י"א כבנדפס.

⁴⁹ ס"י ק"ע סעי' ט"ז.

⁵⁰ דף ד'.

לה (מק"ו דיבמה). אמר רב אשי: משום דאיכא למימר מעיקרא דדינא פירכא, מהיכא קא מייתית לה, מיבמה, מה ליבמה שכן **זקוקה ועומדת**, תאמר בזו שאין זקוקה ועומדת, תלמוד לומר יובעלה".

ופירש"י: "שכן זקוקה ועומדת. לזה מחמת קידושי המת⁵¹, ואין ביאה באה אלא **לגמור**, אבל קנין דמעיקרא לא".

והרב אליעזר משזנ"א פירש כעין זה⁵², וז"ל: "שכן זקוקה ועומדת שביאה זו אינה עושה אלא **גומרת** קדושי ראשון, ומשום דאשכחן ביאה גומרת לא נאמר שתקנה תחילת קנין", עכ"ל. אבל ר"י בתוס'⁵³ פירש אחרת, וז"ל: "ונראה לר"י דהכי פריך, שכן זקוקה ועומדת לביאה, כלומר שעיקר מצותה להקים לאחיו שם, הילכך נקל לה להקנות בביאה יותר מאשה", עכ"ל.

הרי שרש"י והרב אליעזר משזנ"א סוברים, שעניין זיקה ביבמה הוא תחילת קנין, ועניין ביאת הייבום הוא גמר הקנין, ואילו מדברי ר"י נראה שהיותה זקוקה ועומדת אינו עניין **לקנין** אלא היא זיקה **הלכתית**, כלומר – היא זקוקה ועל כן טעונה ביאת ייבום או חליצה, ובלא זה עומדת באיסור של "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר"; היא זקוקה לביאה זו שעניינה מצות הקמת שם.

רש"י אומר מילתא בטעמא; מילתא – שומרת יבם קנויה ליבם מעין אירוסין זוטא, בטעמא – מחמת קידושי המת. דרך משל: אח קנה נכס ונפטר – מורישו לאחיו, ירושה מן השמים, וה"נ "אשה הקנו לו מן השמים", כלשון המשנה בנדריים⁵⁴ לדעת רבי אליעזר: "אשה שהקנו לו מן השמים אינו דין שיפר נדריה", ופירש הר"ן "היינו שומרת יבם שהיא קנויה לו בלא קדושין". ובברייתא שם: "א"ר אליעזר... אשה **שיש לו חלק** עד שלא תבא לרשותו" (פירש הר"ן⁵⁵): "דהיינו יבמה שהיה לו חלק בה משום זיקה". ובמשנה שם⁵⁴, דעת רבי יהושע היא ששומרת יבם ליבם אחד – יפר. ובגמרא: "בשלמא... ר"י (רבי יהושע) סבר יש זיקה", וכתב הר"ן: "רבי יהושע סבר יש זיקה – דאדרבה אלימא טפי מארוסין, דהויא ככנוסה, ומש"ה יפר יבם לחודיה (בלא אב)". והקשה – הלא "זיקה ככנוסה" הינה דעת רבי אושעיא אליבא דרבי שמעון בלבד⁵⁶, ותירץ בתירוץ השני, שס"ל לרבי יהושע שזיקה לאו ככנוסה, אלא דהויא כארוסה, ומיפר בשותפות.

ובמתני' ביבמות⁵⁷: "שומרת יבם... ובלבד שתהא כתובה על נכסי בעלה הראשון", ובגמרא⁵⁸: "מ"ט – אשה הקנו לו מן השמים". וברש"י שם – "אשה הקנו לו – לייבם. מן השמים – ולא שיעבד נכסיו לכתובתה, ויכול למוכרן בכל עת שירצה", ומשמע "הקנו" – כבר בהיותה שומרת יבם. ואילו לר"י בתוס' יתפרש "הקנו" לענין זה שע"י ביאת ייבום נקנית לו, ואף בלא רצון

⁵¹ גם כאן משמע מרש"י, שתוכן הזיקה בין היבם ליבמה הוא צורה חדשה של קשר האישות בין הנפטר ליבמה. ועיי לעיל הערה 32.

⁵² שם בסוף תוד"ה "מה ליבמה".

⁵³ שם בתוס'. ותואמים הדברים לשיטת תוס' שהבאנו לעיל אותיות א"ב'.

⁵⁴ דף ע"ד.

⁵⁵ שם דף ע"ה. ד"ה "אשה שיש לו חלק בה".

⁵⁶ יבמות דף י"ט.

⁵⁷ דף ל"ח.

⁵⁸ יבמות דף ל"ט. ודף פ"ה, וכתובות דף פ"ב.

(הנדרש לקידושין) ואף בלא כוונה (הנדרשת לחליצה⁵⁹), אך לא שכבר בהיותה זקוקה היא "תחילת קניין" שלו.

וטעם הדבר לרש"י הוא, כאמור, קידושי האח הנפטר; והיבם, ע"י שאישה מקנים לו מן השמים⁶⁰, ממשיך את קשר האישות הזה, וכביכול יורשו, כך שאין האישה בעצם יוצאת באלמנותה (במלוא בנים) מן הבית. ולא רק איסור של "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" יש כאן, אלא **מציאות יש כאן** – שהיא עדיין בזיקה קניינית לבית זה.

2. ותובן דעת רב⁶¹, שאין⁶² קידושין תופסין ביבמה (ולשמואל, וכן הלכה: "בעניותינו צריכה גט", שאינו ודאי ביסוד זה דרב, אך יתכן שהאמת כרב), מדכתיב "לא תהיה" – אין בה הויה ואפשרות תפיסת קידושין, מטעם שהיא זקוקה וקנויה ליבם, וכעין שאין קידושין תופסין בארוסה לא תפסי גם ביבמה. אמנם, אם ישנם כמה אחים, הרי היא זקוקה לכולם, הגם שמצוה בגדול ליבם, וא"כ קשה – היכן מצינו ארוסה לכמה אנשים? צ"ל שראשית – מצינו לדעת רבי יוחנן בקידושין⁶³ בהא ד"כל חד וחד רוחא לחבריה שבק". שנית – אין רצוננו לומר שהיא ממש בדרגת אירוסין ליבם – שא"כ הבא עליה יהיה בעונש של אשת איש, אלא כיון שהאח נפטר, בין מן האירוסין או מן הנישואין, הרי שהזיקה הקניינית בינה לביןנו נשאת ביחס לבית זה, דהיינו אחיו, אף שהוא בחילוף צורה – דהיינו זיקה.

נזכיר, שקשר האישות באירוסין ובנישואין, לבד מענייני איסור והיתר שחלים בפעולות אלו, דהיינו שיוצאת מכלל איסור פנויה (לאו ד"לא תהיה קדשה"⁶⁴, וי"א – עשה ד"כי יקח איש אשה"⁶⁵, וי"א איסור דרבנן) כלפי המקדש, ונכנסת לאיסור חמור של ארוסה כלפי שאר העולם – הרי יש בכאן גם ענייני שעבוד. כלומר – ארוסה משועבדת⁶⁶ להינשא, כדברי הראב"ד שעל הרי"ף⁶⁷ בסוגיית מורדת⁶⁸; וכתב שם שכעין הארוסה – כך **היבמה משועבדת להתיבם**. וא"כ יש לצרף את ענייני השעבוד הנ"ל להבנת תחילת הקניין הכלול בזיקת יבמה, וכפי שמבאר רש"י שקידושי הראשון גרמו – ועל כן בהיות היבם בן ט' ויום אחד ויבמה, שוב תצטרך להמתין עד שיגדיל כדי שיוכל לתת לה גט, שגט קטן לא יועיל כיון שאינו בר דעת.

וכך יובנו דברי רש"י ביבמות⁶⁹ – "ואם בא לגרשה אינו יכול עד שיגדיל, דגט קטן אינו גט", וכן דבריו בקידושין⁷⁰ – "כלומר זקוקה לו באותה ביאה לכל דבר, וקנאה ליורשה כדתן (נדה דף

⁵⁹ עיי' חיי ר' חיים הלוי ה' יבום וחליצה פרק ד' הלכה ט"ז, ועונג יו"ט או"ח סי' ב"ג.

⁶⁰ וכדביאר הרע"ב בנידה פרק ה' משנה ה'.

⁶¹ יבמות דף צ"ב; דף צ"ו. ועוד.

⁶² הרחבה בזה עיי' להלן אותיות י"א-י"ג.

⁶³ דף ס'.

⁶⁴ דברים כ"ג, י"ח.

⁶⁵ שם כ"ד, א'.

⁶⁶ נשואה לעומת זאת משועבדת לאישות (שו"ת רע"א מהדורה רביעאה סי' ל"ה). ובשו"ת הנצי"ב (משיב דבר ח"ד סי' ל"ה וח"ה סי' ע"ב) הבין שיש שיעבוד לאישות כבר בקידושין, ולכן התקשה מכמה גמרות, עיי"ש. ועיי' עוד אבני מילואים סי' מ"ד ס"ק ד' וסי' מ"ב ס"ק א'.

⁶⁷ הובא בספר הזכות שם.

⁶⁸ כתובות דף ס"ג.

⁶⁹ דף קי"א: בד"ה "יגדלו זה עם זה" (הבאנום לעיל).

⁷⁰ דף י"ט. ד"ה "דמדאורייתא חזיא ליה" (הבאנום ג"כ לעיל).

מ"ה.), בן תשע שבא על יבמתו קנאה". והביאור הוא, כיון שבעצם זיקת שומרת יבם ליבם כבר יש תחילת קניין, והוא מכח קידושי הראשון, ואשה הקנו לו מן השמים – לשני, הרי אף שאין קניין לקטן, הרי סו"ס אין כאן תחילת קניין כ"א גמר קניין, וע"כ נקנית לו ע"י ביאת הייבום לגמרי. זאת בצירוף לכך, שכאמור, ביאת ייבום אינה טעונה לא רצון של דעת קונה (כבקידושין), ולא כוונה לתוצאת הפעולה לתת לפעולה את שמה (כבחליצה), אלא אף שסבר שהיא אשתו – קנאה, ורק כשלא התכוון כלל לפעולת ביאה (כגון התקשה לאשתו ונפל מהגג ונתקע ביבמתו) – שם יש לומר שאין זה מעשה ביאה כלל, ולכן צריך כוונה למעשה ביאה.

3. וכן נראה מדברי הרמב"ם בפתחתו להלכות יבום וחליצה. במניין המצוות של הייבום כתב הרמב"ם: "שלא תנשא יבמה לאיש זר עד שתסור רשות היבם מעליה, והאשה שהיא ראויה ליבום נקראת זקוקה ליבם, ורשות היבם נקראת זיקה". הטביע הרמב"ם את המושג 'רשות' והוא הזיקה, ומשמע שאין כאן רק עניין של איסור והיתר ומצוה – אלא מציאות קניינית, וכמבואר בהמשך דבריו⁷¹, וז"ל: "מצות עשה מן התורה שייבם אדם אשת אחיו מאביו, בין מן הנשואין בין מן האירוסין, אם מת בלא זרע, שני ובן אין לו יבמה יבוא עליה. מן התורה אינו צריך לקדש יבמתו, שזו אשתו היא שהקנו לו מן השמים, אלא יבוא עליה, וכתובתה על נכסי בעלה שמת", עכ"ל. מדבריו "אינו צריך לקדש... שהקנו לו", נראה שתוכן הדבר הוא שא"צ לקדש כיון שהיא מקודשת ועומדת לו מן השמים, אלא רק צריך לבוא עליה, וזהו מעין נישואין וגמר הדבר. וכמובן, כאמור, לא שהיבמה הינה כארוסה ממש, אלא כעין ארוסה. וכן משמע להביא מדברי הרמב"ם בפרק ו' מהלכות יבום וחליצה⁷². ע"פ הנ"ל, בשיטת רש"י והרמב"ם – איסור אשת אח מופקע או נדחה ע"י חלות הזיקה בין היבם ליבמה. ומובן ביותר ע"פ המשמעות ברש"י, שהיבם יורש את אישות הנפטר עם היבמה, באופן שהיבם הוא, כביכול, שארית מציאות הנפטר עלי אדמות, ואין שייך שיהיה אסור באשתו. בעוד שלדברינו בשיטת התוס', איסור אשת אח נדחה ע"י ביצוע וקיום מצות ייבום.

ד. יבמתו נידה (ב'./); שעת נפילה (כ"ז) ודרכי נועם (פ"ז); צרת ערוה (ג'); קניין כספו (ס"ז):

1. נידה: במתני' ריש יבמות⁷³: "חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן" וכו'. ובתוס' כתבו⁷⁴: "ואחות אשתו. אין להקשות דנדה תאסר ליבם אע"פ שמטהרה אח"כ, כמו אחות אשתו שאין מתייבמת אפי' מתה אשתו אחרי כן, דלא דמי דאחות אשה ושאר עריות האיסור עומד על היבם טפי משאר בני אדם אבל נדה לכ"ע אסירא; ואפילו בנדתה משמע בפסחים⁷⁵ ס"פ אלו דברים (ד' ע"ב): דבת ייבום היא, דקאמר ר' יוחנן אשתו נדה בעל חיב, יבמתו נדה בעל פטור, ופריך עלה מאי שנא יבמתו דקעביד מצוה כו' משמע דקני לה", עכ"ל התוס'. וכעין זה הקשה ותירץ הרא"ש בהלכותיו ובתוס' רא"ש⁷⁶.

⁷¹ בפרק א' הלכה א'.

⁷² הלכות זי-י"א.

⁷³ דף ב'.

⁷⁴ ד"ה "ואחות אשתו".

⁷⁵ ע"י מה שהקשה ותירץ רעק"א בדו"ח.

⁷⁶ וכן הקשה רבנו פרץ יבמות דף ט', עיי"ש.

ויש להתעורר על שתיקת הרמב"ן, הרשב"א ושאר הראשונים משאלה זו⁷⁷. ויש לתרץ, שאזלו בזה הרמב"ן והרשב"א וסיעתם לשיטתם, שאיסור אשת אח מסתלק כל אימת שחלה זיקה⁷⁸, וכאמור תלוי הדבר בתפיסת קידושין בעלמא. ונידה, הלא מבואר⁷⁹, שתפסי בה קידושין. וז"ל הגמרא בקידושין⁸⁰: "א"ר יונה ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע: אמר קרא 'כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו' – הוקשו כל העריות כולם לאחות אשה, מה אחות אשה לא תפסי בה קידושין אף כל עריות כולם לא תפסי בה קידושין. אי הכי אפילו נדה נמי (כלומר – אם קידש אישה בימי נידותה לא ליהו קידושין, ואם בא עליה בנידתה יהא הולד ממזר), אלמה אמר אביי הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה שאין הולד ממזר? אמר חזקיה: אמר קרא 'ותהי נדתה עליו' – אפילו בשעת נדתה תהא בה הויה" וכו'. ובתוס' שם⁸¹: "פי' בקונטרס ביבמות (דף מ"ט.) נדה משום דכתיב תהיה בנדתה דמשמע יש לה הויה".

והשתא, לדברי הרמב"ן והרשב"א וסיעתם, כיון שתפסי קידושין בנידה דעלמא, א"כ נידה שומרת יבם תפסה בה זיקה וחל תחילת הקניין, וממילא הסתלק איסור אשת אח, ואינה אסורה לייבום ולא פטרה צרתה. אך לתוס', עדיין יש מקום לשאלה, כיון שלתוס' דחיית האיסור היא מכח מצות ייבום, ואין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, וכשם שלא דחיא מצות ייבום איסור מקרי של אחות אישה, ה"נ יש להקשות שלא תדחה איסור נידה שיש בו כרת, ותיאסר לייבום ותפטור צרתה⁸²!

2. שעת נפילה ודרכי נועם: ונזקקו התוס' לתרץ זאת בשני תירוצים: הראשון – איסור נידה שונה ואינו בכלל ערוה, כן משמע בתוס' רא"ש, ושמא עפ"ז אין בנידה חיוב של 'ייהרג ואל יעבור'; אך יתכן גם להבין שנידה היא איסור ערוה אלא שלא מחמת קירבה. ובתוס' יש מקום להבין, שנידה היא איסור על הפעולה והמעשה, ואילו שאר עריות, שלא תפסי בהו קידושין, הוא איסור על הקמת בית כזה, וממילא מצות ייבום, שביארנו לעיל שיש מקום להבינה כמצוה להקים בית (דהיינו שיבוא עליה ובוזה תהיה אשתו לכל דבר), כשמצוה זו נפגשת עם איסור מסוגה – אינה דוחה אותו, אך כשנפגשת עם איסור מעשה גרידא – כגון נידה, אף שאינה דוחה את עצם איסור נידה, מ"מ לכשתיטהר הנידה תזדקק לייבום.

ובתוס' ישנים חלק, ותירץ שנידה יש לה היתר ע"י טבילה, משא"כ אחות אישה ושאר עריות, וכעין זה יש גם ברא"ש; ויתכן לפרש, שההיתר נמצא בכח כבר עכשיו, והוא סימן או סיבה לכך שאין כאן איסור עצמי כי אם מקרי וזמני. ויתכן שתחילת דברי התוס', בחילוקם הנ"ל, היא אף על הצד שאם בא עליה בנידתה לא קנאה, ולא כדמסקי בסוף הדיבור שקנאה, ואכמ"ל.

אבל התוס' לא הסתפקו בתירוצם הראשון, והוסיפו את התירוץ הבא, וז"ל: "ועוד נראה לחלק, דאחות אשה אע"פ שמתה אשתו אחרי כן שוב לא תזקק לייבום כיון שנפטרה שעה אחת, משום שנאמר דרכיה דרכי נועם כדאמר ביש מותרות (לקמן ד' פ"ז:), ואפי' היכא דלא מידחייא מהאי

⁷⁷ זאת בניגוד לשאלת התוס' דף י'. (ד"ה "לעולם"): "וא"ת ליתני אשת איש שפוטרת צרתה כגון דאמר לה ה"ז גיטך ע"מ שלא תנשאי לפלוני" וכו' – שאותה הרי שאלו שאר הראשונים כבר בריש מסכתין.

⁷⁸ כדכתבו בדף ט'. הובאו דבריהם לעיל אות א'. ועיי' להלן ביאור דברי הרמב"ן והרשב"א בעניין חייבי לאוין, אות י'.

⁷⁹ יבמות דף מ"ט: , קידושין דף ס"ח.

⁸⁰ דפים ס"ז: -ס"ח.

⁸¹ ד"ה "הכל".

⁸² יש להתעורר קצת, שכן שאל התוס' רבנו פרץ ביבמות דף ט', אך בתוס' וברא"ש שאלו רק ביחס ליבמה הנידה גופה. דין התוס' נזכר בגר"א ריש ס"י קע"ה ס"ק ב', ובשו"ע ס"י קס"ד סעי' ד'.

ביתא לגמרי כגון שיש אחים אחרים, אסורה לזה שמתה אשתו, כדאמר בפרק ד' אחין⁸³ כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסורה, דאין זה דרכי נועם אם יש לה להזדקק לזה שנפטרה הימנו, אבל נדה דרכי נועם היא דלבעלה נמי צריכה להמתין עד שתטהר, עכ"ל.

מחדשים התוס' חידוש גדול, לכרוך יחד שני דינים כלליים במסכת יבמות: "דרכי נועם"⁸⁴ ודינא דרב, שאמר⁸⁵ ש"כל אשה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה" – הרי היא כאשת אח שיש לו בנים". לפום ריהטא נראה היה לומר, שאלו שני דינים שונים; דרכי נועם הוא דין מצד האישה, ומתייחס לתוצאה מעשית שא"א לקבל בשל סברת דרכי נועם, כך שיש כאן סימן שאומר שיש ללמוד את הפסוקים באופן שלא תהא תוצאה כזו, כדמשמע ברש"י⁸⁶, או שמא היא סיבה בפני עצמה ללמוד כן (כמ"ש בתוס' כאן). לעומת זאת, דינא דרב בשעת נפילה, נראה שהוא דין יסודי במצות ייבום (בגמרא כ"ז: "ורב לית ליה האי סברה, והאמר רב" וכו' – משמע שהוא מסברא ואין פסוק שמכריח זאת), זו סברא בסיסית בתפיסת מצות ייבום, "יבמה יבא עליה"¹⁴, שדין הייבום תלוי בשעת נפילתה לייבום. לדרך זו, אין זה מצד האישה או מצד תוצאה והשלכה מעשית כאובה כזו או אחרת, וכמו כן גם אין כאן סימן המורה אותנו ללמוד פסוק באופן מסוים⁸⁷; אלא יש כאן סברא וסיבה עצמית בעניין ייבום. ולהלן נכתוב ששיטת הרשב"א ושאר ראשונים היא שאלו אכן שתי הלכות.

התוס', לעומת זאת, איחדו את שני הדינים יחד, ולדעתם יש כאן דין אחד: דרכי נועם. כלול כאן חידוש נוסף, שדרכי נועם איננו רק כשהותרה לשוק, כהא דיבמות פ"ז שמת עם בנים ומתו אח"כ, אלא אף שלא הותרה, כיבמות ל'. שנאסרה באיסור אחות אישה ויש עוד אחים ואח"כ מתה אשתו, וכדמבאר התוס' – "אפי' היכא דלא מידחייה מהאי ביתא לגמרי כגון שיש אחים אחרים... דאין זה דרכי נועם אם יש לה להזדקק לזה שנפטרה הימנו" וכו'.

ויש לעיין, אם א' – התירוץ הראשון של תוס' לפיו נידה שאני משאר עריות, אף הוא מיוסד על התפיסה הנ"ל שיש רק דין אחד והוא דרכי נועם, או שמא ב' – עניין זה גופו הוא חידושו של התירוץ השני, ובתירוץ הראשון עדיין סברנו שאלו שני דינים. לפי אפשרות ב', יצא א"כ שקושיית תוס' להשוות את נידה לאחות אישה, היא מחמת דינא דרב דשעת נפילה כסברא בפני עצמה; אלא שמעצם הפשיטות של תוס' שדברי רב דשעת נפילה, המופיעים במסכתנו פעמים רבות וביחס לכמה וכמה ציורים, הם ביטויים של דין דרכי נועם – משמע שאין זה חידושו של תירוץ ב', ואף בתירוץ א' ידענו זאת; ומ"מ אכתי מה שתמתין עד סוף נידתה ואין בזה בעיית דרכי נועם – סברא זו עדיין לא שמענו, וזה התחדש בתירוץ השני.

לאפשרות ב', שבתירוץ ראשון עדיין ס"ל לתוס' שדינא דרב הוא דין בפני עצמו, יש לשאול מהי הסברא; שכאמור, ביבמות כ"ז: נראה שהיא סברא, כלומר, דין שנמשך מתפיסת יסוד בהבנת מהות מצות ייבום, וכיון שלתוס' איסור אשת אח נדחה מפאת מצות ייבום – מה לי אם מצות ייבום תפגוש את איסור אשת אח בשעת נפילה ותדחהו, ומה לי אם תפגשוהו לאחר זמן, מדוע לא תדחהו?

⁸³ עיי'ש דף פ"ז: ודף ל'.

⁸⁴ שם דף פ"ז: ועיי'שם דף ט"ו.

⁸⁵ שם דף כ"ז:

⁸⁶ דף פ"ז: ד"ה "דרכיה".

⁸⁷ כסוכה דף ל"ב: – "ואימא הירדוף, אמר אביי: 'דרכיה דרכי נועם' וליכא".

ויש לתרץ, שכל אימת שלא קרינן ביה "יבמה יבא עליה" בשעת נפילה, כבר לא הוי מצותו בהכי, כדברי תוס'88, ותתקיים מצות ייבום במקרים שבשעת נפילה קורא אני בה "יבמה יבא עליה". אבל, כאמור, בתירוץ השני אין לדעת תוס' דין בפני עצמו של רב כי אם אך פרט של דין דרכי נועם; וניחא הדבר, שהרי הקשינו לשיטת התוס' שמצות ייבום דחיא לאיסור אשת אח, מה אכפת לי אם המצוה תפגוש את האיסור לאחר שעת נפילה, וע"כ צריך לומר שיש פה בעיה אחרת של דרכי נועם. אמנם, לרשב"א וסיעתו89, הסוברים ששני דינים לפנינו – דרכי נועם ושעת נפילה דרב – ממילא סברת רב מובנת מעצמה, שכיון שאיסור אשת אח מסתלק בשעת הנפילה עת חלה הזיקה ותחילת קניין היבמה, מובן מאוד שאם בשעת הנפילה אין אני קורא בה "יבמה יבא עליה", כלומר, שמסיבה כלשהי הזיקה לא חלה – הרי לא נימא שתהא הזיקה מיתלא תליא וקאי ותחול לאחר זמן, כגון שתמות אחות אשתו (יבמות ל'). או שתפסיק היבמה להיות קרובת זקוקתו (יבמות כ"ז); אלא, בציוור כזה יש לומר שהאישה היא בבחינת אלמנה, ואין המשכיות לקשר האישות עם הנפטר. ורק אם מיד בהיפסק הקשר עם הנפטר חלה הזיקה ותחילת הקניין על אחיו – או אז יש כאן זיקה ודין ייבום.

לסיכום – גם פלוגתא זאת בין התוס'90 לרשב"א וסיעתו, ניתן לבאר שנובעת מאותה מחלוקת שורשית שביניהם: שלתוס' – איסור אשת אח נדחה מפני מצות ייבום, ולרשב"א – איסור אשת אח מסתלק ע"י חלות הזיקה. וכאמור, גם עצם מה ששאלו התוס' את השאלה מנידה והרשב"א שתק מינה, ניתן לבאר שנובע ממחלוקתם השורשית הזו, כנ"ל.

3. צרת ערוה: נצרף כאן בקיצור נקודה נוספת בה נראה שמתפלגות דרכי התוס' והרשב"א, והיא בעניין צרת ערוה. כתב הרשב"א ג': ד"ה "והא דתניא שאין צרה אלא מאח": "...לפי שאין הערוה נותנת איסור לצרתה, אלא שמסלקת זיקת יבום מכל אותו בית, וממילא צרה באיסור אשת אח כדקיימא קיימא". וכך כתב רש"י בד"ה "ואשת אחיו" ב': וז"ל: "שמאחר שפטרן הכתוב עומדות עליו באיסור אשת אח שיש לו בנים". ובד"ה "משום הכי" ג': "משום הכי תנא פוטרות. דאי תנא אוסרות משמע שהבת (ערוה) אוסרתה (את הצרה) עליו ליקח, [וקי"ו] שלא במקום מצוה, אבל פוטרות לא משתמע איסורא משום צרתה של בת, אלא הבת פוטרתה מייבום, ואיסורא שכיב עלה ממילא, דהויא באיסור אשת אח שיש לה בנים ומשום אשת אח הוא דמיתסר שלא במקום מצוה דליכא איסור אשת אח עלה שריא". ושם בד"ה "ה"א מחלץ": "גזירת הכתוב דלצרו... פטרה הבת מזיקת יבום... דכל העולה לזיקת ייבום עולה לזיקת חליצה". הוסיף רש"י את המושג זיקת ייבום וחליצה, להורות שכל הדינים נובעים משורש זה דזיקה.

וכן ס"ל לרמב"ם (אלא שפוסק כרבי (ח'), וז"ל בפ"ו מהלי ייבום הלכה י"ד: "מי שמת אחיו והניח שתי נשים האחת אסורה על יבמה משום ערוה והשניה אינה ערוה, כשם שהערוה פטורה מן החליצה ומן היבום כך צרתה פטורה ולא נפלה לו זיקה (עיין פ"ו הל' ח'–י"א וכי–כ"א) על בית זה כלל, שני אשר לא יבנה את בית אחיו, בית שיש לו לקוחין באיזו מהן שירצה, הוא שיש לו עליו זיקה. ובית שמקצתו אינו יכול לבנותו, שהרי אין לו בו לקוחין, אינו בונה אפילו מקצתו שהיה מותר, ונמצאת צרת הערוה ערוה עליו משום אשת אחיו, שהרי אין לו עליה זיקה". ושם בסוף הלכה ט"ו בעניין צרת צרה: "שכל אשה שאין לו עליה זיקה באיסור אשת אח עומדת לעולם".

⁸⁸ דף ג': ד"ה "לא תעשה".

⁸⁹ להלן יבמות דף י"ז: בשאלת תוד"ה "אשת" וראשונים נוספים – למה לי קרא באשת אחיו שלא היה בעולמו.

⁹⁰ אגב, הרא"ש לא הביא את התירוץ השני של תוס'.

נמצאים אנו למדים, שצרת ערוה אסורה לרשב"א לרש"י ולרמב"ם באיסור אשת אח. ומטעם שהערוה מסלקת את זיקת הייבום מכל אותו בית כך שנותרה אף צרתה באיסור אשת אח. וזה תואם לדרכם במסכת יבמות, ששורש ההלכות בפרשת ייבום נובע ממצאיאות הזיקה בין היבם לשומרת היבם, דהיינו הקניין וקשר האישות שבינם.

אבל דעת תוד"ה "כ"י ח", ותוד"ה "למישרי" ח': מורה ש"ל לתוס' במסקנת הסוגיה דצרת ערוה, שאיסורה איסור חדש: "אשה אל אחתה לא תקח לצרר"⁹¹. וכן ריהטת הגמרא ח'. בהא ד"צרה נמי לא תיבעי קרא" וכן מסקנה ח': "תרי קראי כתיבי", נראה שנותרנו בכך (עיין רש"י ד"ה "צרה" ח'. ובפירוש אחד ברשב"א, ובריטב"א). ומה תואמים הדברים לשיטת התוס', שאם לא תאמר הכי, מדוע אסורה הצרה? יבוא עשה דייבום וידחה את איסור אשת אח שבצרה. אלא מוכרחים לומר בשיטת התוס', שיש בצרה איסור עצמי חדש: "לא תקח לצרר" (וני"מ להתראה). וצריך לעיין בדברי תוד"ה "כיון" ג', וצ"ל שאזלו שם הגמרא והתוס' בשיטת הרשב"א וסיעתו. בענייני צרת ערוה, צרת צרה, צרת אשת אח, הארכנו במקום אחר, אך כאן קצר המצע מהשתרע. ועיין תוס' רא"ש ג'. ד"ה "שאיין".

4. קניין כספו: נפק"מ נוספת בין שתי הדרכים הראשיות לייבום היא בשאלה אם יבם כהן מאכיל את שומרת היבם בתרומה. זאת כשנזכור שארוס מאכיל את ארוסתו בתרומה, דהויא "קנין כספו"⁹². והנה ריהטת הגמרא כתובות נ"ח. ויבמות ס"ז: מראות שאין היבם מאכיל. וז"ל הגמרא: "קנין כספו אמר רחמנא, והא קנין דאחיו הוא", וכן דעת רש"י. אבל לדעת רבנו תם (בתוד"ה "ואפילו" כתובות נ"ח, ובתוד"ה "קנין" יבמות ס"ז): "אסמכתא בעלמא הוא, דמדאורייתא מיכל אכלה", "...אבל זאת שזקוקה ליבם אינה שבה, שהרי חשובה כאילו קנויה לו". רבנו תם אזיל בדרך רש"י, וכרב אליעזר משנז"א בתוד"ה "מה" קידושין ד'. והנה רש"י אזיל לכאורה בדרך התוס'. אבל ניתן לתרץ, שרש"י סובר שאף שזיקה ואישות יש בין השומרת יבם ליבם, אך לכלל קניין כספו לא הגיעה.

ה. ייבום מעוברת (ל"ה): ותגדלנו (ק"א): (איסור אשת אח – הותרה או דחיה)

1. לשיטת תוס' ביארנו, שמצות ייבום דוחה את איסור אשת אח. ונראה לכאורה, שאיסור אשת אח נדחה ולא שהותר. ממילא, הדחייה היא רק בעת ביצוע מעשה המצוה, או לחילופין התקיימות המצוה, וכדלעיל – בין אם המצוה היא עצם פעולת הביאה ובין אם עניינה הקמת הבית, במובן זה שע"י הביאה נעשית אשתו לכל דבר; ואילו לפני כן, יש כאן לכאורה איסור אשת אח.

מה שאין כן לשיטת הרשב"א, שביארנו לעיל⁹³ לפיה את דינו של רב כנמשך בפשיטות מכך שעניין ייבום מיוסד על זיקה ותחילת קניין, וממילא כעת, כשנפטר אחד האחים וקשר האישות שלו נותר בבית אצל שאר אחיו – יוצא שאיסור אשת אח הותר, ואימתי – בזמן שמת, ולא רק בעת שהיבם בא על יבמתו. א"כ תהיה לכאורה נפק"מ בציור של ביאה שאינה של מצוה: לתוס' – הרי בא על אשת אח שלא במקום מצוה ועובר על איסור כרת, ואילו לרשב"א – אין כאן איסור כלל, שהרי היא כארוסתו, ולכל היותר יהא כ"בא על ארוסתו בבית חמיו".

אלא שלמעשה אין לכאורה ציור כזה, של ביאה שאינה של מצוה, כיון שמצות ייבום אינה צריכה לא רצון ולא כוונה, וא"כ כל שבא עליה – ממ"נ עשה וקיים מצוה.

⁹¹ ויקרא י"ח, י"ח.

⁹² ויקרא כ"ב, י"א.

⁹³ אות ח'.

אבל בכל זאת מצאנו לכאורה שני ציורים⁹⁴ של ביאה שאינה מצוה: א. ביאת קטן⁹⁵; ב. ביאה ביבמה מעוברת⁹⁶. כאמור, לדעת התוס' ביאת בן ט' ויום אחד אינה קונה מדאורייתא; א"כ מהו "קטן שבא על... יבמה גדולה – תגדלנו"⁹⁵? איך תגדלנו, לכאורה חיה איתו חיי אישות באיסור, דהוי ליה בא על אשת אחיו שלא במקום מצוה, כיון שבביאה הראשונה לא קנאה, וא"כ אף ביאה זו ביאת איסור! ותמהים אנו על ההיתר לכתחילה: "תגדלנו", שכן ביאת בן ט' ויום אחד – מומתים על ידה בחייבי מיתות ביי"ד, וא"כ הגדולה אסורה על הקטן באיסור חמור של אשת אח שלא במקום מצוה! לשיטת רש"י לעיל, שקנאה, אין כאמור שאלה, אך לשיטת התוס' קשיא. והנה, לרשב"א וסיעתו לא קשיא מידי, כיון שבשעת הנפילה חלה הזיקה ותחילת הקניין, וע"כ הסתלק איסור אשת אח, אך לשיטת התוס' היא קושיה עצומה. ולכאורה משם מוכח כרשב"א, שבזמן הפטירה הותר לגמרי איסור אשת אח, ומטעם שחלה הזיקה ותחילת הקניין ביבמה, המהווה אולי המשך לקשר האישות עם הנפטר. וצע"ג על דרכנו בתוס'.

2. כעין זה, יש להקשות על ביאה ביבמתו מעוברת; שדעת ריש לקיש, וכן נפסק להלכה בגמרא⁹⁷, שחליצת מעוברת לא שמה חליצה וביאת מעוברת לא שמה ביאה, ודלא כרבי יוחנן. והנה, מבואר בגמרא שאם הפילה לבסוף – הרי מודה ריש לקיש שהיתה זקוקה לייבום או חליצה, ולכאורה קשה – מדוע לא נימא כרבי יוחנן, שאגלי מילתא למפרע שזקוקה מעת נפילתה לייבום, וע"כ תועיל החליצה או הביאה בהיותה מעוברת? הגמרא⁹⁸ עונה על שאלה זו לסייע לריש לקיש בשני אופנים: א. "תגלי מילתא למפרע לא אמרינן", ומבארים התוס', שזהו דווקא בנידון כדין, בדבר שעומד להתברר רק בעתיד, בשונה מספיקות הגמרא לגבי קידוש אחת משתי אחיות וכדו'; ב. "בן אין לו עיין עליו" – שהייבום והחליצה צריכים להיעשות מתוך ידיעה ודאית. כן ביארו התוס' והרשב"א⁹⁸.

לפי"ז יש להקשות, מדוע אם בא על יבמתו מעוברת לא יתחייב קרבן, שכן בא על אשת אחיו שלא במקום מצוה! וכן הקשו התוס'⁹⁹ ושאר ראשונים, והיא קושיא אלימא לשיטת התוס', אך לרשב"א ניחא, שכן התברר למפרע שזקוקה היתה משעת הנפילה לייבום, שהרי הפילה לבסוף, וחלה הזיקה כשנפטר האח, וא"כ לא פגע באיסור אשת אח. והא ד"אין לו – עיין עליו", הוא רק עיכוב בביצוע מצות ייבום, שצריך לעשותה מתוך ידיעה ודאית. כן הכריח הרשב"א (שהזיקה חלה במיתה) גם מצד אחר, שאם לא תאמר הכי – מדוע לר"ל זקוקה לייבום וחליצה כשהפילה, הרי אין אני קורא בה בשעת נפילה "יבמה יבא עליה"!

ותירצו התוס' לשיטתם¹⁰⁰, וז"ל: "ואר"י דאפ"ה לא מחייב, מידי דהוה אקטן שבא על יבמתו גדולה, דאמר לקמן תגדלנו", עכ"ל.

ונראה פשוט שהתוס' אזלי לשיטתם שהקטן לא קנאה, שכן אם קנאה, וכשיטת רש"י (כנ"ל), אין לכאורה דמיון לביאה של מעוברת. ועכ"פ, לכאורה, אין תירוץ התוס' מובן, אדרבה – על הראשונות – קטן הבא על יבמתו – אנו מתקשים, ותלי תניא בדלא תניא!;

⁹⁴ וציור נוסף: לדעה שייבום בעי עדי קיום, בייבם אותה ללא עדים.

⁹⁵ יבמות דף ק"א:

⁹⁶ יבמות דף ל"ה:

⁹⁷ יבמות דף ל"ו. וכן נפסק בשו"ע סי' קס"ד סעי' ב"ג.

⁹⁸ יבמות דפים ל"ה:-ל"ו. וק"א:

⁹⁹ יבמות דף ל"ה: ד"ה "תגלי".

¹⁰⁰ בסוף הדיבור הנ"ל.

3. ובתוס' רא"ש¹⁰¹ כתב ג"כ להשוות לקטן, והוסיף הגדרה – "יבמתו היא, וחזיא לאחר זמן", דהיינו – הרי קטן עומד להגדיל, וכן במעוברת – הרי הפילה, והתברר למפרע¹⁰² שבעת שנפלה לייבום עמדה להיות זקוקה. כל אימת שבכח מונח ביבמה בשעת נפילתה ציור הזדקקותה – קרינן בה "יבמתו", שכן חזיא לאחר זמן; הבכח הזה הוא ממשי כבר עכשיו – וכל שהיא יבמתו, אף שאין בפעולת ביאה זו מצוה, אין כאן איסור אשת אח. ולכאורה רואים אנו שהגדרת היחס בין המצוה לאיסור – השתנתה בעקבות הקושיות מקטן ומעוברת, וכל שהיא יבמתו – אינה באיסור אשת אח, אף דאין פעולת הביאה מצוה.

וי"ל שאין כאן זיקה קניינית וקשר אישות אלא זיקה הלכתית – שטעונה ייבום וחליצה ואסורה לשוק. והחידוש הוא, שקרויה "יבמתו" אף שאינה זקוקה בפועל, כיון שבכח ראויה בודאי לאחר זמן.

ולתוספת ביאור: הרי גם למה שכתבנו קודם, שביצוע או קיום מצות ייבום דוחים את איסור אשת אח, סוף סוף יש לו היתר לבוא עליה מפאת עשה דוחה לא תעשה שמצותו בהכי, אף שלפניו איסור אשת אח; ה"נ, במקרה דנן של קטן או מעוברת – יש לו היתר לבוא עליה, כיון שסוף סוף בודאי עומדת להיזקק לו – כשיגדיל הקטן וכשתפיל המעוברת.

ועוד נראה לומר בכוננת התוס' ובדברי התוס' רא"ש, שקרויה "יבמתו" הואיל וחזיא לאחר זמן – שזה גורם לכך שביאתו עליה נחשבת כתחילת מעשה המצוה. ולמדנו עפ"ז, שכבר תחילת מעשה המצוה דוחה לא תעשה; המצוה היא ביאה וחיי אישות, וא"כ כל שבא על יבמתו – מתחיל בזאת את מעשה המצוה. ונעייין – הרי קי"ל דבעריות אסור כבר בנשיקת איבר¹⁰³, ואילו יבמה אינה קונה אלא בהעראה¹⁰⁴ – האם נאמר, א"כ שאסור בנשיקת איבר כיון שפוגש באיסור אשת אח? אלא ודאי נשיקת האיבר נחשבת כתחילת מעשה המצוה, ולכן דוחה את איסור אשת אח – אף שעיקר מעשה המצוה הוא בהעראה. ואף שיש לחלק ולומר, שבנידון נשיקת איבר – הדבר הכרחי, מה שאין כן ביחס לביאת קטן וביאת מעוברת שהפילה לבסוף, בכל זאת כיון שקרויה "יבמתו" מטעם שחזיא לאחר זמן, זה גורם שתחילת קשר אישות עמה נחשב תחילת מעשה המצוה.

ו. כנסה – הרי היא כאשתו לכל דבר (ל"ט).

1. ראייה גדולה לדרכם של התוס' מוצאים אנו לכאורה ביבמות ל"ט. ; שאיתא במתני'¹⁰⁵, ביחס ליבמה רגילה: "כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר", ובגמרא: "למאי הלכתא? א"ר יוסי בר חנינא: לומר שמגרשה בגט ומחזירה. מגרשה בגט – פשיטא! סד"א הואיל וכתוב 'ולקחה לו לאשה ויבמה' אמר רחמנא ועדיין יבומי הראשון עליה, בחליצה – אין, בגט – לא, קמ"ל (רש"י): "ויבמה – אע"פ שלקחה קרי ליה ויבמה". מחזירה – פשיטא! סד"א מצוה דרמיא רחמנא עליה – עבדה (נ"א עברה) השתא תיקום עליה באיסור אשת אח, קמ"ל. ואימא הכי נמי (רש"י): "אכולה מילתא קאיי", אמר קרא 'ולקחה לו לאשה' כיון שלקחה הרי היא כאשתו לכל דבר (רש"י): "ולקחה לו –

¹⁰¹ דף ל"ה: ד"ה "ור"ל אמר".

¹⁰² מה ש"תגלי מילתא למפרע לא אמרינן", זהו רק לכתחילה, כשהספק עוד לא נודע ויש בזה עיכוב לביצוע מצות ייבום. כנ"ל בתוס'.

¹⁰³ שו"ע אה"ע סי' כ' סעי' א'.

¹⁰⁴ במשנה יבמות דף נ"ג:

¹⁰⁵ דף ל"ח.

ויבמה מצי למכתב, למה לי דכתיב לאשה? ש"מ הרי היא כאשתו; ויבמה, אי לכדרכי בפ"ק (לעיל דף ח'). לאסור צרות ועריות (במקום מצות ייבום), אי לכדרכי ויבמה בעל כרחיה, עכ"ל הגמרא. בדברי הגמרא משמע להדיא, שהגורם הדוחה את איסור אשת אחיו הוא המצוה, וממילא משעשה מצותו (או משעברה מצותו – לאידך גירסא), שוב אסורה עליו באיסור אשת אח. מוכח א"כ לכאורה, כדרך התוס' ולא כדרך רש"י, רמב"ם, רמב"ן ורשב"א!

וצ"ל שאין הכי נמי, בהו"א כך סוברת הגמרא, אבל במסקנה "אמר קרא 'ולקחה לו לאשה' – כיון שלקחה הרי היא כאשתו לכל דבר", ומותר לו להחזירה משגירשה. והביאור לרש"י וסיעתו, שמעצם זה שמותר לו להחזירה משגירשה – שמענו שההבנה שונה מהיסוד, והיא, שמשמת אחיו חלה זיקה ותחילת קניין אל אחיו, וכמבואר לעיל שהזיקה היא בעצם המשך הקשר של היבמה עם בית הנפטר, ואיש אחר הוא בגדר "זר" אליה, וממילא לא שייך לדבר על איסור אשת אח – שכן כביכול האח החי הוא המשך האח המת, ועל כן ברור שמותר לו להחזירה משגירשה, שכן איסור אשת אח הסתלק כבר במיתתו.

אבל התוס' כמובן אינם לומדים כן למסקנה, שהלא איתא בגמרא יבמות ח': "ורבנן האי ולקחה מאי עבדי ליה? מיבעי להו לכדרכי יוסי בר חנינא, דאמר רבי יוסי בר חנינא: 'ולקחה' – מלמד שמגרשה בגט ומחזירה, ויבמה' – על כרחיה, עכ"ל הגמרא. וכתבו שם בתוד"ה "מלמד", וז"ל: "מלמד שמגרשה בגט ומחזירה. בפרק החולץ (לקמן דף ל"ט). אמרינן דאיצטריך, דסי"ד מצוה דרמא רחמנא עליה עבדה, השתא תיקום עליה באיסור אשת אח. ותימה, דמשמע דלביאה שניה לא צריך קרא להתיר, ואמאי והא מצוה דרמא רחמנא עליה עבדה מביאה ראשונה, דהא ביאה שניה לא דחיא חייבי לאוין כדאמר בפרק שני (לקמן כ': ושם)". התוס' הולכים לאור ההו"א בגמרא ל"ט. ומעצימים אותה: מדוע להחזירה משגירשה בעינן קרא, ואילו להתירה בביאה שניה לא צריך קרא? והרי מצוה דרמא רחמנא עליה כבר עבדה בביאה ראשונה, כדמוכח בגמרא כ'; וכשם שההו"א בגמרא ל"ט תואמת לדרך התוס', כן קושיית התוס' עצמם בדף ח': תואמת לדרכם, שדחיית איסור אשת אח היא על ידי מעשה מצות ייבום, וכמבואר בתוד"ה "לא" ג'; ובתוד"ה "כולה" ה': שכתבו שם, כאמור, שאין ללמוד מייבום לעלמא שעשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, דשאני אשת אח שמצותו בהכי ואי אפשר בעניין אחר לקיים מצות ייבום, דאל"כ בטלה מצות ייבום.

חוזרים אנו לדברי תוד"ה "מלמד" ח':, שהקשו מדוע לא איצטריך קרא למישרי ביאה שניה של יבם ביבמה. וזה תירוץ: "וי"ל דביאה שניה לא צריכא קרא, **דסברא** הוא דלא אמר רחמנא יבא עליה לגרשה אחר ביאה ראשונה, ומ"מ ביאה שניה לא דחיא חייבי לאוין, דרשות היא וליכא עשה אלא בביאה ראשונה", עכ"ל.

ובתוספות ישנים תירצו: "ועו"ל שאני התם דביאה ראשונה לא שריא רק על ידי דחיית הלאו אבל הכא דביאה ראשונה היתה **בהיתר** גמור, א"כ לא צוה הכתוב ליקחנה ולהוציאה מיד לאחר ביאה", עכ"ל¹⁰⁶.

התו"י כתבו א"כ שביאה ראשונה בייבום היא בהיתר גמור ולא ע"י דחיית הלאו, וזה שלא כדרך שביארנו בכוונת התוס' בכמה מקומות. אך לאידך גיסא, אין הכרח שכוונת התו"י היא כדרך רש"י, רמב"ם ורשב"א שביארנו, שחלות הזיקה מסלקת את איסור אשת אח, אלא עדיין יתכן שכוונת התו"י לומר שאיסור אשת אח הותר הוא אצל מצות ייבום, ועל דרך האפשרות השניה

¹⁰⁶ ובעין דברי תוד"ה "אטו" יבמות דף כ':, ועיי' להלן.

להבין בתודיה "לא תעשה" ג': בעניין "מצותו בכך" (אלא שבכוונת התוס' הוכח לנו מדבריהם בתודיה "כולה" ה': שאיסור אשת אח דחוי הוא אצל מצות ייבום).

וכן משמע להדיא בתודיה "אטו"¹⁰⁷, שאיסור אשת אח הותר מכללו אצל מצות ייבום. מסקנת הגמרא שם היא, שזה שיבמה האסורה באיסור לאו חולצת ולא מתייבמת – הוא משום גזירה, שכן מעיקר הדין עשה דייבום דחי ללאו שאין בו כרת, אלא שחכמים גזרו שלכתחילה רק תחלוץ ולא תתייבם, גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. וז"ל התוס': "אטו ביאה שניה – לאו דוקא נקט ביאה שניה דהא אפילו גמר ביאה ראשונה אסור דיבמה נקנית בהעראה, והו"מ למימר גזירה אטו גמר ביאה"¹⁰⁸. ממשיכים התוס' – "ואין להתיר ביאה שניה מטעם דנעשית אשתו לכל דבר (מתני' ל"ח, גמרא ל"ט), דאינה נעשית כאשתו אלא היכא דשרי' ליה בלא דחייה אבל חייבי לאוין אפילו ביאה ראשונה לא שריא אלא משום דאתי עשה ודחי לא תעשה, וביאה שניה דלית בה עשה לא דחיא. אע"ג דבפרק הבא על יבמתו (לקמן ס"א). לא מצריך קרא אלא לאירס ואח"כ נתמנה להיות כהן גדול, אבל נשאה קודם שנתמנה משמע דלא צריך קרא שיכול לקיימה משום דנשאה בהיתר, התם נמי משום דבהיתר בלא שום דחיית איסור נשאה אבל הכא ביאה ראשונה לא שריא אלא משום דאתי עשה ודחי לא תעשה, ביאה דמצוה דחיא דלאו מצוה לא דחיא, עכ"ל התוס'. מדכתבו התוס' "דאינה נעשית כאשתו (ר"ל: לכל דבר) אלא היכא דשרי' ליה בלא דחייה", משמע שאיסור אשת אח הותר מכללו אצל מצות ייבום, וכדברי התו"י לעיל. וכבר כתבנו שאין הכרח שתוכן הדברים כרשב"א וסיעתו, שהזיקה מסלקת את איסור אשת אח, אלא אכתי י"ל בכוונת התוס' והתו"י שהגורם הוא מצות ייבום, אלא שכיון שמצותו בכך – הו"ו הותר מכללו, ואין ללמוד לעלמא לענין דחיית לא תעשה שיש בו כרת ע"י מצות עשה.

ולשיטת הרשב"א וסיעתו, י"ל שיבארו גם כן שאין להתיר ביאה שניה בחייבי לאוין, מטעם שנעשית כאשתו לכל דבר, שזהו רק היכא שהותר איסור אשת אח ע"י חלות הזיקה בעת פטירת האח, ולא היכא שאיסור ל"ת נדחה ע"י מצות ייבום, ועל דרך דברי התוס'.

חוזרים אנו לתירוץ התוס' בדף ח':, שלא תירצו כתו"י. ויש לעיין בתוכן הסברא שציינו, שהנה מסקנת הגמרא ל"ט. שהבאנו לעיל היא "כיון שלקחה הרי היא כאשתו לכל דבר", ולכן מותר לו להחזירה משגירשה, ולא אמרינן "מצוה דרמיא רחמנא עליה עבדה, השתא תיקום עליה באיסור אשת אח". וכתבנו לעיל את הנראה לומר לשיטת רש"י, רשב"א וסיעתם. ולשיטת התוס' יש לומר, שאף במסקנה נשאר הגמרא בהבנה שאיסור אשת אח נדחה ע"י מצות ייבום, אלא שמקרא ד"ולקחה" מתחדש שמעת שנקתה לו לאישה ע"י הייבום – הסתלק איסור אשת אח לחלוטין, ושרי להחזירה משגירשה. ביאה שניה, לעומת זאת, הותרה מחמת סברא, ולכאורה היה מקום לומר שתוכן הסברא מתייחס למצות הייבום ולא לאיסור אשת אח, שכך כתבו התוס': "סברא הוא דלא אמר רחמנא יבא עליה" וכו'. כלומר, שלא תימא שהמצוה היא עצם פעולת הביאה (מאחר ומוכח דאין מכלל המצוה להוליד בן ולקרוא לו ע"ש הנפטר), אלא אמנם מעשה המצוה הוא ביאה אך קיום המצוה הוא הקמת הבית והיקנותה של היבמה להיות אשתו (ויש לעיין אם גמר התקיימות המצוה הוא דווקא בלידת ילדים מכח בית זה), וא"כ י"ל שהיות הבית מוקם – שהוא התקיימות מצות ייבום – הוא הגורם שדוחה כל הזמן את איסור אשת אח, ומשגירשה,

¹⁰⁷ דף כ':.

¹⁰⁸ הרמב"ן, הרשב"א ועוד השיגו עליהם, וז"ל הרשב"א בד"ה "אלא אמר רבא": "הא ליתא, דאעפ"י שקנאה משעת העראה, מכל מקום מצוה עד גמר ביאה איתא, דיבמה יבא עליה גמר ביאה משמע. אי נמי, משם (משום) דכתיב להקים לאחיו שם, ובגמרא ביאה הוא דאיכא הקמת זרע, אלא שריבה הכתוב אף העראה", עכ"ל הרשב"א.

א"כ איסור אשת אח שהיה מתלא תליא וקאי ונדחה מחמת קיום הבית – חוזר ועומד נכחו. קמ"ל קרא ד"ולקחה" – שנעשית כאשתו לכל דבר והסתלק איסור אשת אח משקנאה. אך לכאורה א"א לומר כן, שא"כ מדוע לא ידחה קיום המצוה – כלומר, היות הבית מוקם ע"י שנעשתה כאשתו – את איסור חייבי לאוין, והרי בדברינו עתה נקטינן שקיום המצוה דוחה את הלא תעשה, ולא רק מעשה המצוה. ואף א"ת שקיומו המעשי של הבית (שתפסו קידושין ונישואין ביבמה) הוא בגדר מעשה (בשוא"ת), הדוחה את ל"ת דאיסור אשת אח – מדוע מעשה מצות ייבום זה לא ידחה את איסור חייבי לאוין, ומדוע יש בהם איסור בביאה שניה. וצ"ע. ואולי יש לומר, שהסברא היא כעין קרא דיבמות ל"ט.; שהקרא השמיענו, לביאורנו בתוס', שמאחר שקנאה הסתלק איסור אשת אח לגמרי, וסברא היא שהסתלק האיסור כל זמן שהיא אשתו, וסילוקו זה הוא כתוצאה מכך שנקנתה לו, אלא שמסברא הו"א שכשמגרשה וכבר אינה קנויה לו – יחזור האיסור דאשת אח. ועפ"ז נותרנו בהבנה, שאיסור אשת אח נדחה ע"י מעשה המצוה של הייבום (והשתא יתכן שמעשה המצוה וקיומה מתמצים בעצם פעולת הביאה), אלא שדין תורה הוא שמאחר שבא עליה – קנאה להיות אשתו, ואין זה בהכרח חלק מקיום המצוה (היקנותה לו). וסברא דאורייתא, שמאחר ונקנית לו אז מחמת קניין זה – כעת אין איסור אשת אח, אך מצד הסברא – אם גירשה יחזור האיסור ויהא ניעור; קמ"ל קרא ד"ולקחה", שמשקנאה הסתלק איסורו לגמרי ויכול להחזירה משגירשה. ואכתי צ"ע. עכ"פ מעצם זה שהתוס' בדף ח': לא תירצו כתו"י, נראה שאין סברתם כתו"י אלא כדברינו; אך בתוס' כ': משמע להדיא, שאיסור אשת אח הותר (ולא רק נדחה) אצל מצות ייבום. וצ"ע.

ז. אבא שאול וחכמים (ל"ט): (תוס' ורמב"ם)

1. במתני' בכורות י"ג.: "מצות הייבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכוונין לשם מצוה (לבנות בית אחיו. רבינו גרשום), ועכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה (אלא לשם בעילה. שם) אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום". ופירש"י: "עכשיו – מצות חליצה קודמת, שהמייבם את יבמתו שלא לשם מצוה פוגע באיסור אשת אח". וכן ברש"י יבמות ל"ט: 109 – "אי ניחא לתרוייהו לייבומי אין כופין אותו לחלוץ, דנימא לאו למצוה מכווני ופגע באיסור אשת אח". וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות בכורות שם, וז"ל: "ומה שאמר בכאן על החליצה והייבום – על דעת האומר שהיבמה אינה מותרת אלא עד שיכוון היבם בבעילתו לשם מצוה, אבל אם נשא אותה לשם ממון או לשם נוי הרי הוא כאילו פגע בערוה (פירוש – לדעת אבא שאול). ואין זה אמת, לפי שמאחר שנסתלק ממנה איסור הערוה כשמת אחיו בלא בנים הרי הוא מותר [בה] ואפי' נתכוין שלא למצוה, ולפיכך יהיה הדין על דעת זו שמצות יבום קודמת למצות חליצה בכל זמן" (לא רק בראשונה כבמתניתין); וכן הלכה, וכפי שפסק בהלכות יבום וחליצה פ"א ה"ב: "ומצות יבום קודמת למצות חליצה". וכן בשו"ע¹¹⁰, אלא שבדעת י"א כתב שמצות חליצה קודמת, וכפסיקת תוס'¹¹¹.

¹⁰⁹ ד"ה "אמר רב אין כופין".

¹¹⁰ ס"י קס"ה סע' א'.

¹¹¹ דף ל"ט: ד"ה "אמר רב".

תואמים הדברים לדרכי התוס' והרמב"ם; שלרמב"ם, שהיתר איסור אשת אח הוא שלא מחמת המצוה¹¹² – הלכה כרבנן. שכן לאבא שאול משמע שרק מעשה המצוה ידחה את האיסור, וכדכתב רש"י ביבמות ל"ט, ובבכורות דף י"ג שבלא כוונה לשם מצוה – להקים בית לאחיו – פוגע באיסור אשת אח. ואילו התוס' – שפיר פוסקים כשיטתם, שמעשה המצוה דייבום דוחה את איסור אשת אח. אלא שחידש אבא שאול, שבעינן כאן כוונה לשם מצוה, ומשמע שאין זה הכלל ש'מצוות צריכות כוונה' – לצאת ידי חובת קונו, אלא עסקינן בכוונה מיוחדת – להקים בית לאחיו. בלא כוונה זו, משמע שלא קיים את המצוה ולא נדחה איסור אשת אח, וממילא צריך לומר שלא נקנתה לו להיות אשתו לכל דבר – כיון שעומדת באיסור אשת אח שיש בו כרת, כן נראה לכאורה.

וכבר הבאנו, שיש ובבא על יבמה, אף שלא עלתה לשם מצוה – בכל זאת לא עבר על איסור אשת אח. והוא בקטן שבא על יבמה גדולה, שאמרה המשנה⁹⁵ שתגדלנו. וכן רואים בביאת מעוברת¹¹³ לריש לקיש, שמהלימוד של "עיינן עליו" בעינן למעשה ייבום (וחליצה) מתוך דאודת עכשווית, ועל כן ביאת מעוברת לא פטרתה, וטעונה עדיין ייבום או חליצה משתפיל (אם תפיל) – ובכ"ז אין חיוב קרבן (ועי' שם בתוס'¹¹⁴). והנה, במעשה ביאה ללא כוונת מצוה – נמצא מעשהו כפוגע בערוה, ומשמע שלא נקנתה לו ולא נפטרה מייבום וחליצה, ועוד שפגע בערוה – ופירש"י באיסור אשת אח! וצ"ע בחילוק. ועוד יש לעיין בייבום בלא עדים¹¹⁵, למ"ד דבעינן עדים¹¹⁶.

2. אמנם, בירושלמי ישנה דרך (דחוייה אמנם) לבאר את אבא שאול, באופן שמה שהוא פוגע בערוה – אינו מצד איסור אשת אח; איסור אשת אח איננו קיים כאן לשיטה זו, שכן הוא הסתלק – או מחמת המיתה או מחמת הזיקה (או אולי מחמת עצם חיוב המצוה), ויתיישבו דברי אבא שאול לפי זה גם עם דרכי הרמב"ם והרמב"ן בתורת האדם. אלא, שכיון שבא עליה שלא לשם מצוה – הרי זו כביאת זר, והרי כתיב "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". ולרבי עקיבא, שאין קידושין תופסין אף בחיבי לאוין, ואף בלאוין שאינם לאוין של קורבה – ובכלל זה לאו ד"לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" – ממילא לשיטתו הולד ממזר. ואף למי שיסבור שאין הולד ממזר, עכ"פ פגע בערוה ד"לא תהיה", וזהו סוג של פגיעה בערות אשת איש¹¹⁷ (אמנם לא של כרת) ולא של אשת אח. וז"ל הירושלמי¹¹⁸: "מה אבא שאול כר' עקיבא דר' עקיבא¹¹⁹ אמר יש ממזר ביבמה". והאריך בזה התור"י¹²⁰ בריש הירושלמי, ועב"ש סי' קס"ה¹²¹.

---

¹¹² ומשמע בפירוש המשניות, כלשונו בהלכות יבום וחליצה פרק א' הלכה י"ב, שמעת המיתה נסתלק האיסור; אך ניתן לפרש גם שמחמת חלות הזיקה מופקע האיסור, וכדמשמע בהלכות יבום וחליצה פ"ו הלכות י"ד-ט"ו ועוד. וכן אנו מצדדים.

¹¹³ דף ל"ה:

¹¹⁴ ד"ה "תגלי".

¹¹⁵ עי' קהילות יעקב יבמות סי' ח'.

¹¹⁶ רמ"א אה"ע סי' קס"ו סעי' ב'.

¹¹⁷ כאן צריך לכאורה לבאר: אשת האיש המת. עי' אתון דאורייתא סי' ח' ולקמן במאמר.

¹¹⁸ דף א':

¹¹⁹ אבל עי' לעומת זאת בדעת רבי עקיבא יבמות דף מ"ד. – "אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן: היינו טעמא דר"ע דאמר קרא 'בית חלוץ הנעלי' – הכתוב קראו 'ביתו'. ובתוס' ישנים שם כתב: "וא"כ לרבי עקיבא אם בא עליה (על חלוצה) כהן, חייב מן התורה (מלקות)". וכ"כ בחידושי רבי מאיר שמחה סוטה דף י"ח: "הכתוב קראו ביתו והוי כגירש אשתו... כאילו היתה אשתו בזיקה למפרע ונתגרשה בחליצה". וכ"כ במשך חכמה ויקרא כ"א, ז', ד"ה "שם בתו"כ", שחלוצה "הוה כאשתו שנתגרשה" ושהמשניות "גרשה וחלוצה לכהן הדיוט" הן כרבי עקיבא.

¹²⁰ לרידב"ז ירושלמי דף א' -ב'.

3. עוד יש לתרץ שיטת אבא שאול, אליבא דהדרכים שפקיעת איסור אשת אח לא תלוי במצוה (ועכ"פ לא במעשה המצוה), לפמשי"כ הנימו"י¹²². הנימו"י ביאר, שאבא שאול מדרבנן קאמר, ולכן בדיעבד קנאה היבם במקרים שבמתני' נ"ג:, שם נאמר "הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד (לשם זנות ולא לשום מצוה. רש"י; וכן בתוד"ה "ולשום" ל"ט):... – קנה"¹²³.

ובנימו"י שם: "מזיד – לשום זנות ולא לשם מצוה, אף על פי שעכשיו אינם מכוונין שניהם למצוה כלל, ולא מבעיא אם אחד מהם מכוין למצוה דקנה... קנה – וזכה בנחלה ויוציאה בגט אם בא להוציאה. ומיהו הא דאמרין דהוא מזיד קנה מסתברא דבדיעבד קאמר ואפילו מדרבנן אבל לכתחלה אסור לעשות כן מדרבנן, והיינו דלא פירשו בגמרא (נ"ג): מתני' דלא כאבא שאול דאמר הכונס יבמתו לשם נוי כאילו פגע בערוה וקרוב אני בעיני להיות הולד ממזר, דהא הכא במזיד היינו לשם נוי הרי עושה לזנות בעלמא, **אלא ודאי אבא שאול מדרבנן הוא דקאמר ולכתחלה**, והכא דיעבד הוא דקאמר דקנה. ורבנן דפליגי עליה דאבא שאול ודאי מודו דאסור לעשות כן, אלא דפליגי אפילו לכתחלה אם בעל לשום נוי לא הוי כפוגע בערוה", עכ"ל הנימו"י.

השו"ע¹²⁴ פסק: "הבא על יבמתו בין בשוגג **בין לשום זנות**... קנה". ובב"ש ס"ק ה' כתב, שהוא "אף לשיטת הפוסקים דסבירא להו מ"ח (=מצות חליצה) קודם כאבא שאול דאמר הכונס לשם זנות לשם נוי כאלו נוגע בערוה, מ"מ בדיעבד קונה. כ"כ הני"ו ולטעמו אזיל דכתב ר"פ הע"י אבא שאול מדרבנן קאמר דאסור לייבם לשם נוי, מ"ה ס"ל בדיעבד קונה, כיון מדאורייתא ליכא איסור". והוסיף הב"ש: "מיהו י"ל אף אם היה מדאורייתא אסור לייבם לשם נוי או ד"א – מ"מ קנה אותה, ועיין סימן קע"ד מ"ש".

וז"ל הב"ש סי' קע"ד ס"ק ג': "אלא צריך ישוב הש"ס דף ל"ט דמשמע דפליגי אם איכא א"ד (=איסור דאורייתא) דהא חכמים דפליגי על אבא שאול למדו מקרא יבמה יבא עליה ואם א"ש מדרבנן קאמר איך מייתו רבנן קרא מדאורייתא. וי"ל רבנן ס"ל אפי' אם נושא לשם דבר אחר ליכא איסור דאורייתא מ"ה אם נושא סתם וא"י אם נושא לשם ד"א לא גזרין דרבנן לכן הביאו קרא יבמה יבא עליה כלומר כיון דאורייתא ליכא איסור לא גזרי חז"ל בנושא סתם. ואבא שאול ס"ל אם נושא לשם ד"א איכא א"ד, מ"ה (=משום הכי) ס"ל אם נושא **סתם** אסור. והא דקאמר מח"ק (=מצות חליצה קודמת), היינו כיון דמח"ק, מ"ה גזרו חז"ל אם א"י (=אינו ידוע) אם נושא לשם ד"א, דאל ישא אותה"¹²⁵.

ולאידך, אולי יש לבאר את רבנן דאבא שאול אף לדרך התוס', שמעשה המצוה דוחה את איסור אשת אח, גם כשאין מכוון לשם מצוה. והיינו, שי"ל שאין הכוונה לשם הקמת בית לאחיו מעכבת את מעשה וקיום המצוה, ואולי אף העדר כוונה לצאת ידי חובה אינה מעכבת¹²⁶. ויש לעיין בתוכן מצות ייבום, אם עיקר המצוה הינה פעולת הביאה, או עצם מה שנבעלה הוא עיקר המצוה, או עובדת מה שהוקם בית לאחיו בצורת מה שנעשתה אשתו לכל דבר – הוא עיקר המצוה, והוא עניין

¹²¹ ס"ק א'.

¹²² דף נ"ג:

¹²³ ועי' תוד"ה "הבא" ותוד"ה "הוא אנוס" בדף נ"ג:

¹²⁴ סי' קס"ו סעי' ז'.

¹²⁵ ועי' תורי"ד בירושלמי שם.

¹²⁶ כי הא ד"מצוות צריכות כוונה" בשו"ע או"ח סי' ס' סעי' ד', ד"א (עי' קובץ שיעורים כתובות סי' רמ"ז-רנ"א, ובפרט סי' רמ"ט) שמצוות שעניינן התוצאה – יוצאין ידי חובתן אף בלא כוונה. עי' מהר"ח אור זרוע סי' י"א, שחילק בין מצוות שעיקר עניינן העשייה, לבין מצוות שעיקר עניינן התוצאה.

של תוצאה שהושגה, שא"כ אף בלא כוונה לצאת ידי חובה – קיים את המצוה. ועי' נוב"י מהדו' קמא אה"ע סי' נ"ד וקובץ הערות סי' ל"ו.

ח. ערוה – אסורה ליבם (ג'): (האם ערוה שנפלה לייבום אסורה גם כאשת אח)

מאחר והערוה אינה עומדת לייבום, האם עומדת באיסור אשת אח גם כן? ונפק"מ להתראה ולמספר החטאות.

ניתן למנות ארבע דרכים פרטיות¹²⁷ בביאור השאלה היסודית – לאן הסתלק איסור אשת אח לנוכח מצות ייבום. ובעצם – יש כאן שתיים שהן ארבע; כלומר, ב' דרכים מבארות שהגורם הוא מצות הייבום, וב' דרכים מבארות שאין סילוק אשת אח תלוי במצות הייבום. לאור **ארבע דרכים** אלו נלך ונענה על שאלתנו.

1. דרך א': אם נאמר שמעשה ביאת הייבום דוחה את איסור אשת אח¹²⁸ – נאמר שכשנפלה לפניו ערוה, כגון באחות אשתו, אזי אין עשה דייבום דוחה את לא תעשה דערוה שיש בו כרת, ולכן לכתחילה אין לו ליבם, וכן בדיעבד אם בא עליה עבר על איסור אחות אישה, אך לכאורה קיים מצות ייבום ובוזה דחה את איסור אשת אח¹²⁹.

אלא שיש לדחות מכמה טעמים: א. בגדר מצות ייבום יש לומר שהמצוה אינה רק מעשה הביאה, אלא הקמת בית לאחיו בצורת תפישת קידושין (ונישואין), ועל כן – כיון שאין תפישת קידושין בחיבי כריתות, נמצא שלא קיים את מצות הייבום, וא"כ אין מעשה הביאה מעשה מצוה, וממילא לא נדחה איסור אשת אח; ב. אף אם נימא שמצות ייבום היא הביאה כשלעצמה, הוה ליה מצוה הבאה בעבירה ויש לומר שלא קיים כלל מצוה, ואכמ"ל; ג. כיון שנפלה לפניו ערוה לייבום, ואין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, יש לומר שמכיון שכל שאין עולה לייבום אין עולה לחליצה¹³⁰, יש מקום לומר שתוכן הדבר הוא שאין מוטלת עליו כלל מצות ייבום בכהאי גוונא, וממילא אין בביאתו משום מעשה מצות ייבום, כך שאיסור אשת אח עומד בעינו; ד. כשאין עשה דוחה לא תעשה, ניתן לבאר שהופקע עצם חיוב העשה. ממילא, בנידון דידן אין חיוב מצות ייבום וממילא גם אין מעשה מצות ייבום שידחה את איסור אשת אח; ה. כשעשה דוחה לא תעשה, ניתן לבאר שאין מעשה מצותי נחשב איסור, אבל בנידון דידן, שהוראת התורה היא שאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת (אחות אישה) – ממילא לא ייחשב מעשה הביאה מעשה מצותי, כדי שנימא שידחה את איסור אשת אח.

2. דרך ב': במקום חיוב מצות ייבום הותר איסור אשת אח, כדמשמע קצת לישנא דגמרא קידושין ס"ז: "תאמר באשת אח שיש לה היתר במקום מצוה", משמע שהמצוה גורמת (ולא הזיקה או המיתה). ומשמע גם שהותר איסור אשת אח (ולא רק נדחה), אך אין הדיוקים מוכרחים. וכן נראה מדברי רב נסים גאון¹³¹ על שבת קל"ב: "וזה"ל¹³²: "ותו לא תעשה גרידא מנלן דדחי דכתיב לא תלבש שעטנז וכתוב גדילים תעשה לך, ידענו כי זה לא תעשה אינו שוה בכל דבר אלא מיוחד הוא

¹²⁷ עי' בפתיחה ולהלן אות ט' בעניין שליחותא דאחים, יבמות דף י"א.

¹²⁸ כנראה מדברי תוד"ה "לא תעשה" בדף ג': ותוד"ה "כולה" בדף ה':

¹²⁹ ועי' בזה באבני מילואים סי' קע"ד.

¹³⁰ מקרא ד"לא יחפוץ", וכדאיתא ביבמות דף כ'.

¹³¹ בשיטת ר"ן גאון – עי' בפתיחה ובאות ט'. ובאות ט"ו בהערה 315 באורך אם מה שחיוב המצוה הוא סיבה להיתר עליו או סימן לכך שהתורה כלל לא אסרה בכה"ג.

¹³² בגמרא נדפסו הדברים החל מדף קל"ג.

וכי הציווי שנאמר אחריו הוא **תנאי** עליו וכי לא בא להזהיר אלא על לבישת כלאים חוץ ממצות ציצית, אבל מה שהוא מעורב מחוטי פשתן עם הטלית של צמר שהיא מצוה אינו נכנס בזו האזהרה אלא **מותר** הוא, ואמרו חכמים שדבר זה עיקר הוא שנסמוך עליו וכי כל אזהרה שאין עמה כרת שבתורה כך היא דרכה שבעת **שאיירע חיוב** מצות עשה נדחה האזהרה שהיא לא תעשה ונקיים הציווי שהוא עשה ותבוא מצות עשה ותדחה לא תעשה, כי האזהרה של לאו על זה התנאי נאמרה.

ובזה הפירוש שפירשנו יסיר מלבך ספק גדול שמסתפקין בו בני אדם ושואלין עליו והוא שאומרין מאחר שאנו יודעין שאזהרת לאו קשה מציווי עשה¹³³ היאך יבא עשה וידחה האזהרה של לאו שהיא חמורה ממנו, ומדרך הידוע שהחמור דוחה הקל¹³⁴ ולא עוד אלא שפעמים שעולה על דעתן שיש בענין הזה ענין חזרה בדבר הראשון והתשובה הוא מה שהקדמנו שהאזהרה של לאו כך נאמרה מיוחדת, וכי הציווי של עשה תנאי הוא בה. וכן אמרו רז"ל: מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בני שנה שניהן בדיבור אחד נאמרו, ערות אשת אחיך ויבמה יבוא עליה שניהן בדיבור אחד נאמרו, מה שאי אפשר לבשר ודם לומר, שנא' אחת דיבר אלהים שתים זו שמענו, הבן דבר זה ושמור אותו כי הוא ספק גדול והרי גלינו אותו...

ואנו מבארין לך זה ונאמר כי כל מצות לא תעשה שבתורה שענש בה כרת, לא דחיא לה מצות עשה, כי **התנאי** שנא' בערות אשת אחיך שהוא **היתר** היבוס בה שנאמר יבמה יבא עליה, לא בא אלא באשת אח גרידתא שאינה אסורה אלא משום אשת אח בלבד, אבל באחות אשתו שהיא אשת אחיו, ודומה לה מן ט"ו נשים המנויין במשנה לא נאמר בהן תנאי להתיר היבוס, ואילו נשאו ראובן ושמעון שתי אחיות ומת ראובן ובן אין לו, אין לאשתו על שמעון לא חליצה ולא ייבוס, ולא אתי עשה דאמר רחמנא יבמה יבא עליה ודחי ואשה אל אחותה לא תקח, שענש בה הכתוב כרת, ובזה אמרה המשנה ט"ו נשים פוטרות צרותיהן וכו' ואמרו בתלמוד בסוף הדבר רבא אמר ערוה לא צריכא קרא דאין עשה דוחה את לא תעשה שיש בו כרת...", עכ"ל הרב נסים גאון.

משמע מדבריו, שבכל עשה דוחה לא תעשה – הותר הלאו, שכן אזהרת הלאו נאמרה על תנאי שבעת שאירע חיוב מצות עשה – תידחה האזהרה שהיא לא תעשה. ואף שנקט גם לשון "נדחית" כלשון חז"ל "עשה דוחה", משמע שמעיקרה לא נאמרה כאזהרה אלא על תנאי שלא יארע חיוב עשה. וכן נקט שעצם חיוב העשה מתיר את הלא תעשה, ולא שמפני ביצוע מעשה המצוה נדחה האיסור מפניו. ומשמע גם שאזהרת אשת אח נאמרה על תנאי, ואם יארע חיוב מצות ייבוס – תותר האזהרה. ולפי"ז, אם נפלה לפניו אחות אישה – לכאורה אסורה רק משום לאו דאחות אישה, ונפקא מינה להתראה. אלא שמדברי רב נסים גאון עצמו נראה לא כן, שכתב: "אבל באחות אשתו שהיא אשת אחיו... אין לאשתו על שמעון לא חליצה ולא ייבוס", משמע שבכהאי גוונא אין כלל **חיוב** מצות ייבוס, וממילא חסר הכח שיתיר את איסור אשת האח, וא"כ עומדת עליו בשני איסורים: אחות אישה ואשת אח.

ועתה נעבור לדרכים אשר נראה מהן שסילוק איסור אשת אח בייבוס לא תליא בכח מעשה המצוה או עצם חיוב המצוה.

3. דרך ג': כתב הרמב"ן בתורת האדם, בעניין טומאה בכהנים, ש"נראין דברי רש"י (ברכות כ'). שכתב, ומטומאה גופה שהותרה לכהן ולנזיר ליטמא למת מצוה... דמעיקרא כשנכתב לא תעשה

¹³³ עיי' יבמות דף ז'. – "אטו עשה דדוחה את ל"ת לאו לא תעשה חמור מיניה", ומבאר רש"י "שהרי לוקין עליו".

¹³⁴ עיי' רמב"ן פרשת יתרו (שמות כ', ז'), המפרש שעשה – שייך למידת האהבה, ולא תעשה – ליראה. ויבואר, שבמדינה גילוי האהבה עדיף, אך בבית המקדש שאין עשה דוחה לא תעשה – גילוי היראה הוא העדיף.

דטומאה לא על מת מצוה נכתב **כשם שלא נכתב על הקרובים** בכהן הדיוט". והמשיך הרמב"ן: "וכה"ג לאו דיחוי הוא... ודמיה הא מילתא לההיא מילתא דמסי' יבמות (ז'). דאמרי' התם דאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, ויבמה האסורה עליו איסור ערוה אינה עולה כלום (לייבום), והיא גופה, מצות יבום, ל"ת של כרת הוא, דאשת אח כרת יש בה. אלא עשה דיבמה לגבי לאו דאשת אח לא מיקרי דיחוי, דהא ליתיה אלא בהכי, וערות אשת אחיך לא תגלה, אלא במקום שאין בניס ליבום ולית' לכרת ולא ללאו בהכי, דהא לא מצי ליבם אלא בהכי. והכי נמי גבי שבת אשכחן עבודה דדחיא שבת, ולא גמרינן מהתם דאתי עשה ודחי ל"ת שיש בו כרת משום דדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל הוא, **ולית' ללאו** בהאי", עכ"ל הרמב"ן. ולשון רש"י בברכות¹³⁵: "דמעיקרא כשנכתב ל"ת דטומאה **לא על מת מצוה** נכתב כשם שלא נכתב על הקרובים".

יש שכתבו לתרץ ע"פ דברי רש"י ורמב"ן אלה, את קושיית הטורי אבן במגילה¹³⁶ – מדוע לא אמרינן¹³⁷ הואיל ואשתרי טומאת קרוב לכהן אשתרי נמי טומאה לנוזר, בכהן שמת לו קרוב ואח"כ קיבל על עצמו נזירות, שבכה"ג דחזי בני בני אמרינן 'הואיל ואשתרי אשתרי', כמבואר ביבמות ז'! וכתב האמרי ברוך על הטורי אבן שם¹³⁸, ש'הואיל ואשתרי אשתרי אמרינן רק היכא שיש איסור אלא שיש כח שמתירו, ובנסיבות שיש באותו מעשה איסור נוסף מאותו עניין ואותו שם – מותר אף הוא; מה שאין כן בנידון דטומאה – שלא נכתבה מעיקרא כלל על קרובי הכהן, והוה ליה דבר שיצא מן הכלל ומותר מעיקרו, בזה – למה שהותר (לכהן להיטמא) הותר, ולמה שנאסר (לנוזר להיטמא) נאסר.

מקור כלל זה הוא בתוס' בזבחים¹³⁹, שהקשו – מאחר ואמרינן 'הואיל ואשתרי אשתרי' ביחס לביאה בטומאה למחנה שכינה (איסור כרת), מדוע לא נימא כן אף ביחס למחנה לוייה (איסור שאינו בכרת), ולא נזדקק לסברת הברייתא שאמרה¹⁴⁰ "יבוא עשה שיש בו כרת (=פסח) וידחה עשה שאין בו כרת (=כניסה בטומאה למחנה לוייה)" ותירצו תוס': "והתם לא שייך למימר מתוך שהותר לצרעתו, שהרי בשמיני קאי ואינו אלא מחוסר כפורים, דלא נאסר מעולם במחנה לוייה, **ומה שייך שם לומר שהותר**, אבל על מחנה שכינה שמכניס ידיו לבהונות והוא טבול יום של קרי – על זה קאמר מתוך שהותר מחוסר כיפורים של מצורע, דבעלמא אסור בעזרת שכינה, והכא הותר, הותר נמי לטבול יום דקריוו", עכ"ל התוס'.

ובשיטמ"ק שם ס"ק כ"ב: "אבל מחנה לוייה מה שייך לומר הואיל והותר לצרעתו, והלא משמיני והלאה מותר ליכנס לשם משהעריב שמשו דכל מחוסר כפורים מותר ליכנס במחנה לוייה, **אפי' בלא צורך** הבאת קרבנותיו, דכי כתיב טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים, במחנה שכינה כתיב, ולכך הוצרך לומר יבא עשה דפסח לגבי מחנה לוייה, וטעמא דאישתראי גבי מחנה שכינה דהיינו העזרה".

ויש להקשות, שכן הרמב"ן מדמה להא את היתר איסור אשת אח בייבום, וא"כ לא שייך בייבום 'הואיל ואשתרי אשתרי', והוא נגד הגמרא ביבמות ז' שאיצטריך "עליה" כדי שלא נאמר בייבום

¹³⁵ דף כ'. ד"ה "שב ואל תעשה".

¹³⁶ דף ג'. ד"ה "ולאחותו". ועיי' תירוץ רע"א להלן הערה 149.

¹³⁷ 'הואיל ואמרינן' – כלומר עצם זה שלא איצטריך קרא לכך שלא נימא בכה"ג 'הואיל', מראה שמסברא לא אמרינן כאן 'הואיל'.

¹³⁸ וכן בקובץ הערות יבמות דף ז'.

¹³⁹ ד"ה "א"ל מטונך", זבחים דפים ל"ב-ל"ג.

¹⁴⁰ זבחים דף ל"ב; יבמות דף ז'.

הואיל ואשתרי איסור אשת אח אשתרי איסור אחות אישה, במקרה שנפלה לייבום וקידש את אחותה? ויש לתרץ, שהיא גופא מאי דאשמועינן קרא ד"עליה": שלא נאמר שמצות ייבום הוא הכח שמתיר את איסור אשת אח (כדמשמע בדעת ר"ן גאון הנ"ל), אלא שאיסור אשת אח כלל לא נאמר במת בלא בנים ונפלה אשתו לפני אחיו לייבום (וכעין שאיסור אחות אישה לא נאמר אלא בחיי אשתו, אף שאין שם כח חיוב מצוה להתיר או כח אחר), ודברי הרמב"ן באים לאחר קרא ד"עליה". ועכ"פ, משמע מדברי הרמב"ן שאיסור אשת אח אינו אף בגדר הותרה אצל מצות ייבום, אלא מעולם כלל לא נאמר איסור אשת אח במת בלא בנים. וכן משמעות מדרש תנחומא¹⁴⁰ שהבאנו בפתיחה למאמרנו, וז"ל: אמר הקב"ה כל מה שאסרתי לך התרתי לך כנגדו; כיצד... אסרתי לך אשת אח התרתי לך יבמה לאחר מיתתו בלא בנים, שנאמר יבמה יבא עליה", עכ"ל המדרש. וכן משמע בדברי היד רמ"ה בסנהדרין נ"ג; וכן כתב הרידב"ז¹⁴¹ בשיטת הרמב"ם¹⁴² ובשיטת הרשב"א¹⁴³, בהא ד"הותרה ונאסרה וחזרה והותרה", (אך לעניות דעתנו נראה ששיטת הרמב"ם והרשב"א הולכות בדרך ד' דלקמן). וכן משמע במרכבת המשנה על המכילתא דרבי ישמעאל¹⁴⁴, וז"ל המדרש: "ערות אשת אחיך ויבמה יבוא עליה, שניהם נאמרו בדיבור אחד", וכתב המרכבת המשנה, שהדבר בא לתרץ שאלת חז"ל ביבמות ז': "ותהי אשת אח דבר שהיה בכלל... ולשבר קושיא זו, שניהם נאמרו בד"א, שמאחר וההיתר והאיסור נאמרו בד"א, א"כ אסור ערות אשת אח במקום שאין לו בנים מעולם לא היה בכלל איסור עריות. וממילא אין ללמוד שיתייבמו כל העריות".

ועפ"ז יתיישב מה שקשה לכאורה על עצם איסור צרת ערוה בנפילה שניה¹⁴⁵, לפי הפירוש הרווח¹⁴⁶ שאסורה משום איסור אשת אח. שהרי איתא במתני' ריש יבמות "חמש עשרה נשים פטורות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם", וחזינן שאף צרת צרה אסורה¹⁴⁷; וברור שאף הצרה עצמה אסורה בכה"ג שאוסרת את צרת צרתה, וכדמוכח מלשון המשנה שהצרות עצמן אסורות עד עולם, ומשמע לא רק בנפילה ראשונה אלא אף בנפילה שניה. ומדוע לא נאמר בכה"ג 'הואיל ואשתרי אשתרי', דהיינו – הואיל ואשתרי איסור אשת אח של הנפילה השניה, אשתרי נמי איסור אשת אח מן הנפילה הראשונה (כלומר איסור צרת ערוה של נפילה ראשונה, שתוכנו הוא: איסור אשת אח), והרי כאן באותו מעשה ביאה עסקינן, כששני האיסורים מאותו עניין ואותו שם! וביחס לקרא ("עליה"), יש לומר שמלמד דווקא שלא נימא הואיל ואשתרי איסור אשת אח – אשתרי אף איסור אחות אישה; וכעין שכתבו תוד"ה "רבא"¹⁴⁸, שרבא לא סבירא ליה מעיקרא למימר 'הואיל ואשתרי אשתרי' בשני שמות כגון אשת אח ואחות אישה, ואף לגמרא שסבירא לה למימר כן ביסוד, אתא קרא ד"עליה" שלא נאמר, ומתי לא נאמר 'הואיל' –

¹⁴¹ בירושלמי יבמות, דפים א-ה'.

¹⁴² הלי יבום וחליצה פרק א' הלכה י"ב.

¹⁴³ יבמות דף מ"א.

¹⁴⁴ פרשה ז' ד"ה "זכור ושמור".

¹⁴⁵ עיי' להלן תחילת אות ט'.

¹⁴⁶ רש"י יבמות דף ג'. ד"ה "משום", תוד"ה "כיון" שם, רשב"א שם, רמב"ם פרק ו' מהלכות יבום וחליצה הלכות י"ד-ט"ו. הובאו דבריהם לעיל אות ד'.

¹⁴⁷ והקשה רעק"א בפירושו על ריש יבמות, למה לי קרא ביבמות דף ג':, תיפוק ליה שהויה צרת אשת אח, שאף היא אסורה, כדמוכח בתוד"ה "לא פקע" יבמות דף ל"ב. ועיי' להלן.

¹⁴⁸ יבמות דף ח'.

דווקא בשני שמות, אך כששני האיסורים מאותו שם ואותו עניין ממש – אשת אח ואשת אח – נימא 'הואיל ואשתרי'; זאת ועוד, אף לרבא נימא 'הואיל ואשתרי' – כיון שהוי רק משם אחד, והרי לרבא כלל לא שמענו שקרא ד"עליה" אתי לשלול סברת 'הואיל'! (עד כאן הקושיא).

ולרבנן דרבא יש לתרץ, ש"עליה" משמיענו שבייבום לא אמרינן 'הואיל ואשתרי' בכל עניין, אך לרבא אי אפשר לומר כן, וצ"ל כלשון הראשון בתוס' – שרבא לא סבירא ליה כלל 'הואיל'; אך התוס' סיימו בלשון שני שלרבא אמרינן 'הואיל' בשם אחד, וכן לרבנן דבר אפשרי הוא לומר שכל "עליה" לא בא אלא שלא נימא 'הואיל' בתרי שמות, והדרא קושיין לדוכתה.

אבל אם נימא כנ"ל בדעת הרמב"ן, ש"עליה" שינה לנו את ההבנה במצות ייבום, ומעתה אין משום חיוב מצות ייבום כח המתיר את איסור אשת אח, כדי שנימא שיותר איסור אשת אח הראשון גם כן, אלא לאחר קרא ד"עליה" – למדנו שאיסור אשת אח לא נאמר כלל בציוור שמת בלי בנים; א"כ לא שייך כלל לומר 'הואיל ואשתרי אשתרי', וכדתירצו האמרי ברוך והקובץ הערות את קושיית הטורי אבן הנ"ל.

אמנם, 'מעין ראי'ה' זו לדברי הרמב"ן היא יותר לפילפולא, שכן עיקר קושיין – נימא 'הואיל ואשתרי אשתרי' ביחס לצרה בנפילתה השניה – היא רק לפום סלקא דעתין דגמרא (יבמות ז', זבחים ל"ב), אך למסקנה אומרת הגמרא שם ש'הואיל' אמרינן רק **בחזיא ביני ביני**. ובפירוט: בייבום – דווקא כשנשא מת ומת ואח"כ נשא חי, ובביאת מקדש – דווקא בכה"ג שראה קרי ביום השמיני ולא בליל שמיני, ובפסח בטומאה – דווקא שהיו טמאי מתים ואח"כ זבים. אבל בנפילת צרה בשנית – לא חזיא ביני ביני, אלא צד ההיתר – הזדקקותה לייבום מהנפטר השני, מתיילד לאחר צד האיסור – היאסרותה כצרת ערוה (כלומר אשת אח אסורה) בנפילה הראשונה. ומכל מקום, אף שההכרח מהא דצרת ערוה בנפילה שניה סר, הדברים נכונים, וכפי שראינו יסודם בתוד"ה "א"ל" בזבחים ל"ב: שבדבר שמותר מעולם – לא אמרינן 'הואיל'. וא"כ לרמב"ן צריך לומר שהיא גופא מאי דאשמועינן קרא ד"עליה" – שלא שייך כלל 'הואיל ואשתרי' בייבום, כיון שאשת אח במקום שמת בלא בנים לא נאסרה מעולם¹⁴⁹.

והשתא, לנד"ד בנפלה לפניו ערוה, אחות אישה לכאורה יש כאן אך איסור אשת אח אין כאן. אבל מסברא לא נראה לומר כן, וכן מדברי הרמב"ן עצמם משמע אחרת, שכתוב בתורת האדם (שם) וז"ל: "ויבמה האסורה עליו איסור ערוה אינה עולה כלום (לייבום)". משמע שבכה"ג לא אמרינן שהוא דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל, גם לא ביחס לאיסור אשת אח, אלא רק כשנתמלאו התנאים שמת בלא בנים ויש לו אחים שאינה ערוה עליהם – הוא שיצא מן הכלל ואין כאן איסור אשת אח כלל, ואילו אם השומרת יבם היא ערוה על היבם – הדרינן לכלל, ויש כאן א"כ לא רק איסור אחות אישה אלא אף איסור אשת אח.

¹⁴⁹ תירוץ אחר לקושיית הטו"א במגילה (לעיל הערה 136) מופיע בחידושי רעק"א על יבמות ז', שאומר כך: 'הואיל', אף למ"ד שאמרינן בבי שמות, זהו רק בבי שמות מאותו עניין – כאשת אח ואחות אישה ששתיהן סו"ס איסורי קורבה, משא"כ איסורי טומאה של כהן ונזיר – שעניינים שונים הם. עפ"ז נראה לדחות את מה שרצה המרחה לומר, שכל "עליה" לא נאמר אלא בחייבי כריתות, מה שאין כן בחייבי לאוין, וא"כ בנפלה לייבום ונתמנה היבם לכהן גדול או נעשה פצוע דכא, או שנדרה הנאה ממנו, או סתתה (לרב ששומרת יבם שזינתה נאסרת ליבם) – שם ביסוד צריך לומר 'הואיל' ותהיה מותרת מדינא, אלא שאולי יהיה כאן איסור דרבנן. ואילו ע"פ דברי רעק"א, נראה שהני איסורי לאו הינם בעלי עניין אחר מאיסור קורבה של אשת אח, ולא שייך לכולי עלמא לומר 'הואיל ואשתרי אשתרי'. וכן משמע ביבמות דף ס"א, שבנתמנה להיות כה"ג – אסורה מדאורייתא, ולא כפי שרוצה לומר המרחה, שכל האיסור שם הוא מדרבנן, ואכמ"ל.

ומאי דמשמע לן ביד רמ"ה סנהדרין נ"ג, שסובר שמיתת האח בלא בנים היא הגורמת לסילוק האיסור, ולא המצוה או הזיקה – הוא מצד לשונו ומצד טעמו. שכתב שם, שהטעם ששרי אף בביאה שניה הוא אותו טעם ששרי כבר בביאה ראשונה, וזה ניחא רק אם טעם היתר איסור אשת אח בביאה ראשונה הוא המיתה. דאם הטעם הוא המצוה או הזיקה, הרי בביאה שניה אין לא מצוה, כדמוכח בסוגיה בדף כ' (גזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שניה בחייבי לאוין), ולא זיקה – שהיא מצוירת רק במצב שהיא שומרת יבם. אמנם, לאחר שקראה הכתוב כאשתו לכל דבר¹⁵⁰ ולמדנו שמחזירה לאחר שגירשה ולא אמרינן מצוה דרמיא עליה עבדה, אי"כ מה שנעשית אשתו, וכבר אינה קרויה אשת המת – הוא טעם נכון לכך שאין איסור אשת אח; אבל הרמ"ה הרי לא גייס טעם זה לטובת ביאה ב', אלא אמר שטעם היתר ביאה א' הוא טעם היתר ביאה ב'.

ויש להקשות על דרך ג' מדינא ד'נאסרה עליו שעה אחת', דהרי כיון שמת בלא בנים אין כאן איסור אשת אח? וצ"ע. ובתירוץ א' יש לומר, דהא ד'נאסרה שעה אחת נאסרה עולמית' הוא תקנת חכמים. ובתירוץ ב' יש לומר, דהא דנאסרה הוא רק למימר שנפטרה מהמצוה עולמית, אך אכן אינה אסורה עליו עולמית, ותפסי בה קידושין של היבם, דלא כרש"י דף נ"ב, והארכנו בזה במקום אחר¹⁵¹.

4. דרך ד': הלא היא שיטת הרמב"ן והרשב"א דף כ' ¹⁵² ודף ט' ¹³⁹, שזיקת הייבום מפקעת את איסור אשת אח. בנד"ד, שנפלה לפנינו אחות אישה, לכאורה איסור אשת אח פוקע ע"י חלות זיקת הייבום, אלא שמנוע מלייבמה מטעם איסור אחות אישה. ולמסקנת הגמרא¹⁵³, ערוה גופא לא צריכא קרא, ולכן מנוע מלייבמה, אלא שאף חליצה לא בעיא, מהא דיבמות כ'. – "ואימא חייבי כריתות, אמר קרא 'אם לא יחפוץ האיש לקחת' – הא חפץ מייבם, כל העולה לייבום עולה לחליצה וכל שאין עולה לייבום אינו עולה לחליצה". ונראה מוכרח, שאם לא עולה לייבום – לא עולה אף לחליצה, וא"כ בנידון דידן מותרת היא לשוק.

והשתא קשה – כיצד נתיר זקוקה לשוק? שכן לדברינו, משמת – חלה זיקה והפקיעה את איסור אשת אח? ונראה, שהכרח לבאר שבציור שנפלה לפנינו ערוה – לא חלה כלל זיקה, והעדר הזיקה הוא בעצם הטעם שאין כאן לא ייבום ולא חליצה, ולא ש"כ כל העולה" וכו' הוא דין פרטי בחליצה. והדבר מוכרע ממקומו, כיון שקידושין לא תפסי בערוה – שמחייבי כריתות היא, ממילא גם לא תפסה זיקה.

וכפי שתירץ הרשב"א בדף ט'. את קושיית תוד"ה "והרי" – מדוע לא נימא יבוא עשה דייבום וידחה לא תעשה של חייבי לאוין, דהיינו – מדוע משמע לגמרא בכל דוכתא שחייבי לאוין לרבי עקיבא לאו בני חליצה וייבום נינהו. התוס' מקשים, כאמור, לשיטתם, שמצות הייבום דוחה את האיסור, ואילו הרשב"א מתרץ לשיטתו שחלות זיקת הייבום מסלקת את איסור אשת אח, וממילא כל היבא שלא תפסי קידושין לא חלה זיקה – שהיא כעין אירוסין, שאישה הקנו לו מן השמים, וזה בין לדין שקידושין לא תפסי בחייבי כריתות, ובין לרבי עקיבא שקידושין לא תפסי אף בחייבי לאוין. וא"כ בנד"ד שנפלה לפנינו אחות אישה – כיון שלא תפסי בה קידושין, לא חלה בה זיקה, וממילא איסור אשת אח נותר על כנו¹⁵⁴.

¹⁵⁰ יבמות דפים ח', י"ט: ול"ט.

¹⁵¹ לקמן אות י"ד-ט"ו.

¹⁵² להלן אות י' ולעיל אות א'.

¹⁵³ שיטת רבא ביבמות דף ח'.

¹⁵⁴ עיי רמב"ן ורשב"א דף ב'. אם בערות אשת איש בעיא חליצה, או שכיון שאין עולה לייבום אינה עולה לחליצה.

וברש"י דף ב' 155: כתב: "עריות... צרותיהן... שמאחר שפטרן הכתוב עומדות עליו באיסור אשת אח שיש לו בנים", ונראה שקאי אצרות, ולשיטתיה דרש"י לקמן, אך גם אעריות, ושמענו א"כ שאסורות גם משום אשת אח (ומעניין שלא ציין את עצם איסור ערותן, ואולי משום שרצה לכוללן עם הצרות שאינן אלא באיסור אשת אח).

עולה בידינו, שבכל ארבע התיבות העוסקות בביאור הסתלקות איסור אשת אח לנוכח מצות ייבום, אם נפלה לפני יבם ערוה – הנטייה היא לומר שעומדת היא לגביו אף באיסור אשת אח.

ט. שליחותא דאחים (י'–י"א).

1. נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדין היבמה וצרותיה, ביחס ליבם ולאחים – לאחר חליצה או ייבום. בכללות סובר ריש לקיש, שאיסור אשת אח כדקאי קאי, זולת אם יהא לימוד מיוחד, ואכן יש לימוד כזה: "לא יבנה" 156 – ("כיון שלא בנה שוב לא יבנה" 157) – שהוא מצומצם לעושי הדבר. אבל רבי יוחנן לאידך גיסא נוקט את סברת "שליחותא דאחים" ו"שליחותא דצרה", ועל כן אף אחד לא נותר באיסור אשת אח. ובפשטות, ריש לקיש סובר שאיסור אשת אח דחוי הוא אצל מצות ייבום, ועל כן ביסוד איסורא כדקאי קאי, ואילו רבי יוחנן סובר שאיסור אשת אח הותר אצל מצות ייבום, ועל כן לאחר ייבום וחליצה לא נמצאנו. ולהלן נפרט את מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש אליבא דארבע 158 הדרכים היסודיות בענין ייבום.

וז"ל הגמרא י'–י"א: "איתמר החולץ ליבמתו וחזר וקדשה, אמר ר"ל: הוא אין חייב על החלוצה כרת והאחין חייבין על החלוצה כרת. על הצרה – בין הוא ובין האחים חייבין על הצרה כרת. ורבי יוחנן אמר: בין הוא ובין האחין אינן חייבין לא על החלוצה כרת ולא על הצרה כרת. מ"ט דר"ל? אמר קרא 'אשר לא יבנה' – כיון שלא בנה שוב לא יבנה, איהו הוא דקאי בלא יבנה, אבל אחיו כדקיימי קיימי, ועלה דידה הוא דקאי בלא יבנה, הא צרה כדקיימי קיימי. ורבי יוחנן – מי איכא מידי דמעיקרא אי בעי האי חליץ ואי בעי האי חליץ, ואי בעי להאי חליץ ואי בעי להאי חליץ, והשתא קאי עלה בכרת?! אלא איהו שליחותא דאחים קעביד, איהי שליחותא דצרה קעבדא... איתמר הבא על יבמה ובא אחד מן האחין על צרתה, פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר בכרת וחד אמר בעשה, מ"ד בכרת כריש לקיש ומ"ד בעשה כר' יוחנן", עכ"ל הגמרא.

ופסק הרי"ף ביבמות מ': כרבי יוחנן, משום דרבי יוחנן וריש לקיש – הלכה כרבי יוחנן, ועוד שהלכה כרבינא מול רב אחא 159. וכן הדרך הרווחת בפסיקה, זולת שיטת הראב"ד שפוסק כריש לקיש.

2. ריש לקיש מצריך קרא לחולץ ולחולצת ליפטר מכרת, אך לא מצינו שמצריך קרא ליבם וליבמה, וצ"ע – תינח ביאה ראשונה שהיא מצוה, אך מדוע לא יאסרו באיסור אשת אח בביאה שניה, וכעין בחייבי לאוין (יבמות כ'), שמכלל שגזרו ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, שמענו שהשניה

155 סוף ד"ה "ואשת אחיו".

156 דברים כ"ה, ט'.
157 יבמות דף י'.

158 לעיל אות ח'.

159 בתוס' חד מקמאי י': "כל היכא דפליגי רב אחא ורבינא, רב אחא לחומרא ורבינא לקולא והלכתא כרבינא לקולא... ואע"ג דרב אשי סבר כר"ל". וכתב הרמב"ן בספר הזכות על הרי"ף יבמות דף מ': שאמנם רבינא ורב אשי סוף הוראה, אך רבינא סוף סוף הוראה והלכה כמותו.

אסורה? התשובה לדבר היא בדברי רבי יוסי ברבי חנינא¹⁶⁰. וז"ל המשנה ל"ח. "כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר", ובגמרא ל"ט. "כנסה הרי היא וכו' – למאי הלכתא? א"ר יוסי בר חנינא: לומר שמגרשה בגט ומחזירה. מגרשה בגט – פשיטא! סד"א הואיל וכתוב 'ולקחה לו לאשה ויבמה' אמר רחמנא ועדיין יבומי הראשון עליה, בחליצה – אין, בגט – לא (ברש"י סוף דף י"ט: – "לא תסגי לה בגט"; משמע קצת שההו"א היא שנצריך חליצה עם הגט ולא חליצה לחודא), קמ"ל. מחזירה – פשיטא! סד"א מצוה דרמיא רחמנא עליה עבדה, השתא תיקום עליה באיסור אשת אח, קמ"ל. ואימא הכי נמי (אכולא מילתא קאי. רש"י), אמר קרא 'ולקחה לו לאשה' – כיון שלקחה הרי היא כאשתו לכל דבר (וא"צ חליצה ויכול להחזירה)", עכ"ל הגמרא.

ובתוס'¹⁶¹ תמה מדוע לא איצטריך קרא לביאה שניה, על מנת שלא תקום עליו באיסור אשת אח, מאחר שמצוה עבדה בביאה ראשונה; ותירץ שלכן א"צ קרא, אלא סברא הוא דלא אמר רחמנא לבוא עליה ולגרשה אחר ביאה ראשונה. וא"כ ביחס ליבם וליבמה למדנו מקרא שלאחר שמגרשה לא חוזר איסור אשת אח, ומסברא למדנו שלא חוזר איסור אשת אח בביאה שניה.

אלא שעדיין יש לשאול ביחס לגמרא בדף י"א, הרי לריש לקיש – אחים שבאו על החלוצה בכרת, וא"כ נימא שאחים שבאו על היבמה (אחרי פטירת היבם) גם כן בכרת (מצד איסור אשת האח הקודם שנפטר), ואילו בדף י"א איתא רק שבא אחד מן האחים על צרתה – בכרת (לתוס' אף בא היבם על צרתה בכרת)! זאת ועוד, שמתנ"י ב'. נקטה "חמש עשרה נשים פטורות צרותיהן וצרות צרותיהן", משמע שבלא שיש ערוה בבית – הרי צרה בנפילה שניה¹⁶² מותרת! ועוד יש משניות טובא המורות שיבמה בנפילה שניה רמיא לייבום, ואמאי? לכאורה לריש לקיש צריכה להיות באיסור אשת אח ובכרת!

וצ"ל, שלמדנו מקרא ד"ולקחה" שנעשתה אשתו לכל דבר, ומכאן ואילך חשובה היבמה אשת החי – לא רק כלפי היבם, וכנ"ל שלא מתעורר איסור אשת אח בביאה שניה או לאחר גירושיה, אלא אף ביחס לאחים נחשבת היא אשת החי ולא אשת המת, ובהקמת הבית לאחיו נחשב כביכול שכל האישות של הנפטר עם היבמה נמשכת אצל היבם. ממילא, למדנו מ"ולקחה" שלא מתעורר איסור אשת אח הקודם אצל היבמה אף ביחס לאחים.

3. מהא ד"מצוה דרמיא רחמנא עליה עבדה" משמע כשיטת תוס'¹⁶³, שמעשה המצוה דוחה את איסור אשת אח, וא"כ הו"א שיתעורר שוב האיסור לאחר גירושין (גמרא) ולאחר ביאה ראשונה (תוס'). ולאין שטות צריך לתרץ, שקרא ד"ולקחה" – שנעשית כאשתו לכל דבר, משנה את ההבנה למסקנה, וכפי שכבר כתבנו לעיל אות ו'.

נסקור כעת את סוגיית "שליחותא דאחים" ע"פ ארבע הדרכים בייבום.

שיטת התוס'¹⁶⁴: מעשה המצוה הוא הדוחה את איסור אשת אח, אלא א"כ יש פסוק המנתק מכרת לאחר חליצה או ייבום. ההבנה רהוטה כדעת ריש לקיש, אך מצד שני אי אפשר לומר שלרבי יוחנן הותר איסור אשת אח בנפילה (ע"י חיוב המצוה, חלות הזיקה, או עצם המיתה) שכן הלכה כרבי יוחנן, ותוס' הרי נוקט בכמה מקומות שאיסור אשת אח נדחה מחמת מעשה דמצות ייבום, ועל כן אף בדברי רבי יוחנן מבארים התוס' לשיטתם, וכפי שנפרט:

¹⁶⁰ יבמות דף ח'; דף י"ט: ודף ל"ט.

¹⁶¹ דף ח': ד"ה "מלמד".

¹⁶² ע"י לעיל אות ח' דרך ג'.

¹⁶³ יבמות דפים ג', ה', ועוד. וכנ"ל אות א' ואילך.

¹⁶⁴ דף י': ד"ה "איהו", דף י"א. ד"ה "חד", דף מ"ד. ד"ה "ונייבם".

במשנה מ"ג: "ביאתה או חליצתה של אחת מהן פוטרת צרתה" (ואין צורך בחליצת הצרה ולא בייבומה וממילא הייבום אסור), ובגמרא מ"ד. ילפינן לה מקראי: "ונייבם לתרוייהו – א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: אמר קרא 'אשר לא יבנה את בית אחיו' – בית אחד הוא בונה ואין בונה שני בתים. ונחלוץ לתרוייהו – אמר מר זוטרא בר טוביה: אמר קרא 'בית חלוץ הנעלי' – בית אחד הוא חולץ ואין חולץ¹⁶⁵ שני בתים". ולגירסת תוד"ה "איהו" י: המשך הגמרא הוא כך: "ולחלוץ לחדא ולייבם לחדא – אמר קרא 'אשר לא יבנה' וכו' (כיון שלא בנה שוב לא יבנה), ולייבם לחדא ולחלוץ לחדא – אמר קרא 'אם לא יחפוץ', הא אם חפץ מייבם, וכל שאינו עולה לייבום אינו עולה לחליצה".

וכתבו התוס', שלא גרסינן להא ד"ולחלוץ לחדא ולייבם לחדא – אמר קרא 'אשר לא יבנה' וכו', ואף אם גרסינן לה, לא צריכינן לה. ויש לכך שתי סיבות: א. מאחר וחלוץ לחדא, שוב אין עולה אידך לייבום, כיון שאינה עולה לחליצה מהא דאין חולץ לבי בתים; ב. מעצם זה שאין חולץ לבי בתים, משמע שהשניה מותרת לשוק.

וא"כ לתוס', אייתר קרא ד"לא יבנה" – כיון שלא בנה וכו', לנתק מכרת; לריש לקיש – מנתקי מכרת רק את החלוץ והחלוצה, ואילו לרבי יוחנן – מטעם 'שליחותא דאחים וצרה' כולו מנתקי מכרת. ומשמע בדעת תוס', שאיסור דלא יבנה הוא מעין איסור אשת אח, אלא שאינו בכרת כי אם בלאו, וכ"כ במאירי. והוא דין ביחס לפרשת אחרי מות בעצם, ואם ייחשב בכלל אביזרייהו דעריות – יהא בכך חיוב 'ייהרג ואל יעבור', וכן נראה לכאורה שתועיל התראה משם איסור אשת אח, אך אולי גם משם דלא יבנה.

וביחס לייבום, נקטי התוס' שרבי יוחנן סובר אף כאן סברת שליחותא דאחים וצרה, ועל כן בין הוא ובין האחים אינם בכרת ביחס לצרה. אבל לריש לקיש, נראה מדברי תוס' שלית ליה האי ניתוק מכרת ע"י "לא יבנה" אלא ביחס לחליצה, אבל בייבום – בין הוא ובין האחים בכרת על הצרות. ולעיל כבר ביארנו מה שאף לריש לקיש, ביחס לאשה שנתייבמה, אין כרת דאשת אח – בין מצד היבם ובין מצד האחים, מקרא דולקחה.

ונותר לבאר טעמא דרבי יוחנן "מי איכא מידי דמעיקרא אי בעי האי חליץ... ואי בעי להאי חליץ", ועניין שליחותא דאחים ודצרה. ונראה, שלרבי יוחנן עניין "אי בעי האי חליץ" וכו' הוא סיבה ולא סימן; אמנם לא סיבה המנתקת לבדה מכרת, אבל סיבה המכילה לניתוק זה. כלומר, שכל אחד מהאחים וכל אחת מן הצרות הינם בני אפשרות ייבום וחליצה¹⁶⁶, וא"כ לכל אחד ישנה שייכות **כוחנית** להיתר מעשה הייבום ולדחיית איסור אשת אח. עפ"ז יובן עניין 'שליחותא', שהמבצעים מוציאים לפועל את ההכנה הנמצאת בכח אצל כל האחים והצרות, לכן קרא ד"לא יבנה" – כיון שלא בנה וכו', מתבאר לרבי יוחנן כניתוק מכרת אצל כל האחים והצרות, ולא כלריש לקיש שהוא רק לחלוץ וחלוצה.

4. לשיטת רב נסים גאון¹⁶⁷, שמשמע מדבריו שאיסור אשת אח הותר אצל חיוב¹⁶⁸ מצות ייבום, יתבאר שדעת רבי יוחנן היא שאיסור אשת אח הותר מעת שהתחייב במצוה, ושוב לא יתחדש לאחר הייבום והחליצה – אף שכעת אין כבר חיוב מצוה, ויתכן שתוכן הדבר הוא מצד "דרכי

¹⁶⁵ לב"ח הוא אסור, אבל הב"י חלק, וקיבלו דבריו הב"ש (ריש סי' קע"ד) ועוד אחרונים.

¹⁶⁶ ואף שנקיט "אי בעי האי חליץ" וכו' זהו משום שעוסקים בדף י': בעניין חליצה, אך עיקר הסברה היא מצד "אי בעי האי מייבם" לכאורה.

¹⁶⁷ שבת דף קל"ב:

¹⁶⁸ בעוד שבשיטת תוס' ביארנו שביצוע וקיום המצוה **דוחה** את איסור אשת אח. ע"י לעיל אות ח'.

נועם". לפי זה, דברי הגמרא ש"אי בעי האי חליץ" – פירושו שעצם היכולת לחלוץ וליבם לכ"א מלמדת על ההיתר של האיסור, וממילא לא יחזור – שאיך אפשר שאי בעי האי חליץ והשתא קאי עלה בכרת?! או שמא ההכרח הוא מצד ההשוויה, שלא לומר שבתחילה כולם הושוו בהיתר ואח"כ ההיתר נותר רק אצל חלק ואילו האחרים יחזרו להיאסר.

ועניין 'שליחותא' עפ"י יתבאר באחד מהאופנים הבאים: א. לא תימא שכולהו בהיתר גמור, אלא כיון שהחולץ והחלוצה ב"לא יבנה" – אף אינך מכח 'שליחותא'; ב. איצטריך לשליחות למיפטר צרה לשוק ע"י חליצה צרתה, וכן לשחרר כ"א מהיבמים מחיובם ליבם או לחלוץ, שכן האומר 'לא אייבם ולא אחלוץ' – כייפנין ליה. אלא שביאור זה קשה, שנראה שעניין השליחותא נוגע לעצם דרגת האיסור. ולריש לקיש, כיון שהסתלק החיוב משחלץ או יבם – חוזר איסור אשת אח שהיה כביכול תלוי ועומד¹⁶⁹.

5. לשיטת הרמב"ן¹⁷⁰ בתורת האדם (וכנראה ביד רמ"ה סנהדרין נ"ג), וכר' אבון בירושלמי הנ"ל – שכשבטל הגורם (האח) בטל איסור אשת אח במיתה, ואינו תלוי כלל במעשה או חיוב או זיקת ייבום; לשיטה זו, דעת רבי יוחנן מובנת מאוד, דמעת המיתה אין איסור כלל. וכאמור, הרידב"ז בתור"י אכן מבאר כך את הרמב"ם¹⁷¹ ואת הרשב"א¹⁷². אלא שצריך קרא לאסור, והיינו קרא ד"לא יבנה" בחליצה. וכן בייבום: לרש"י – בייבום איתא לקרא ד"בית אחד הוא בונה", ולרמב"ם – "יבמה יבא עליה" ולא עליה ועל צרתה. "ואי בעי האי חליץ" – הוא סימן לכך שיש כאן היתר, ושליחותא – עניינה לאסור את כולם ב"לא יבנה", כנ"ל.

וריש לקיש – על כרחין יתבאר כאחד משלושת הביאורים הנ"ל. המרווח בדעת ריש לקיש הוא דברי התוס', וכפשט הגמרא ל"ט. – "מצוה דרמיא רחמנא עליה עבדא", וא"כ איסורא דאשת אח כדקאי קאי.

בתוס'¹⁷³ התקשו בדברי רש"י, שגריס (וכן גרס הרי"ף) "וחד אמר בעשה... כר' יוחנן", ופירש"י "בעשה – בית אחד הוא בונה ואין בונה ב' בתים". וז"ל התוס': "וקשה כיון דאיצטריך קרא לגופיה שלא ייבם את שתיהן מנלן דאתיא קרא לנתקו מכלל כרת ללאו".

שני הסברים ניתן לומר ברש"י: א. רש"י אזיל כשיטת התוס', שאיסור אשת אח דחוי הוא אצל מעשה מצות ייבום, אלא שניחא לרש"י – שאף שאיצטריך קרא לגופיה, כנ"ל בגמרא מ"ד, עכ"פ כיון שנאמר בתורה בלשון עשה¹⁷⁴, ממילא שמענו מהאי קרא גופא שאיסור אשת אח אינתיק מכרת לעשה – לאו הבא מכלל עשה, והשתא לרש"י יהא זה אכן איסור אשת אח בדרגת עשה; ב. רש"י לשיטתיה, שאיסור אשת אח הותר בעת הנפילה לייבום, וממילא אין כל צורך לנתק מכרת את מה שכבר מנותק ועומד, אלא שאיצטריך קרא למיסר על היבם בלאו הבא מכלל עשה, ד"בית אחד הוא בונה ואין בונה ב' בתים". וכן יבואר גם לרי"ף, וכן לרמב"ם שכתב שיש עליו עשה ד"יבמה יבא עליה" ולא עליה ועל צרתה (וכתבו הראשונים שלא נודע מקורו¹⁷⁵).

¹⁶⁹ ע"י דף ל"ב. ושם בתוד"ה "לא פקע", ובתוד"ה "דלא" בדף י"ג:

¹⁷⁰ ע"י לעיל אות ח'.

¹⁷¹ ה"ל יבום וחליצה פרק א' הלכה י"ב.

¹⁷² יבמות דף מ"א.

¹⁷³ דף י"א. ד"ה "חד".

¹⁷⁴ הראשונים ביארו ברש"י "אשר לא יבנה את בית אחיו – בית אחד הוא בונה", שפירושו הוא שבית אחד ראוי שיבנה לאחיו, וזהו העשה.

¹⁷⁵ ע"י תור"י דרידב"ז, ריש הירושלמי יבמות, בעניין אבא שאול באורך.

6. לשיטת הרמב"ם. הנה, הרידב"ז בחיבורו תוס' רי"ד על הירושלמי האריך בסוגייתנו, וכבר מתחילת המסכת¹⁷⁶ תלה בדברי הרמב"ם¹⁷⁷ "שמאחר שמת אחיו בלא ולד נסתלק איסור ערוה מעל כל נשיו" – שס"ל, שמיתת האח מסלקת את איסור אשת האח (וכן ביאר התור"י את שיטת רבי יוחנן בסוגיין¹⁷⁸, אמנם בזה כתב שניתן לבאר שאיסור אשת האח הותר מחמת מצות או זיקת הייבום בעת הנפילה לייבום ושוב לא חוזר). אכן, מדברי הרמב"ם במקום אחר¹⁷⁹ נראה להדיא שאיסור אשת אח מסתלק מחמת הזיקה, ותלוי א"כ בפרשת ייבום, וז"ל: "ונמצאת צרת הערוה ערוה עליו משום אשת אחיו, שהרי אין לו עליה זיקה... שכל אשה שאין לו עליה זיקה באיסור אשת אח עומדת לעולם".

ולדברינו, תתבאר שיטת הרמב"ם בסוגיין באופן הבא: לרבי יוחנן, כיון שמשעת הנפילה לייבום חלה הזיקה על כל האחים והצרות¹⁸⁰, והופקע איסור אשת אח ע"י שחלה הזיקה ואישה הקנו לו מן השמים – שוב אינו חוזר, ועניין "אי בעי האי חליץ" וכו' הוא **סימן** לכך שאיסור אשת אח הותר. וכה המה דברי הרשב"א¹⁸¹: "ומהאי טעמא אמר ר' יוחנן בפירקין קמא, דמי איכא מידי דמעיקרא הותרה לו והשתא קאי עלה באיסור אשת אח בכרת". והרי בגמרא איתא "דמעיקרא אי בעי האי חליץ", ואילו ברשב"א מובא "**דמעיקרא הותרה**", הרי שתופס שעיקר הסברא היא מצד ההיתר לכ"א מהאחים לייבם את כ"א מהצרות, ומשהופקע האיסור שוב לא יחזור. וכאן יובן הדבר באופן עמוק יותר מצד הזיקה מאשר מצד חיוב המצוה, שלכאורה קשיא: כיון שחלץ או יבם – תו לא רמיא מצוה, וא"כ לכאורה יחזור האיסור? אך בסברת זיקה, הרי במציאות חלה זיקה וסוג של קניין שהקנו לו מן השמים, ואף שאין אפשרות שיצא לפועל בכולם, כיון שבית אחד הוא בונה וחולץ וכו', מ"מ עצם הזיקה היא עניין מציאותי וקשר ממשי בין היבם לשומרת היבם והוא זה שגורם להפקעת איסור אשת אח, וכיון שהופקע שוב לא יחזור, משא"כ לסברת החיוב, הו"א האיסור מיתלא תלי וקאי, ואולי יחזור.

וסברת ריש לקיש היא כמו האמור בירושלמי¹⁸²: "אמר ר' יוסי: מה את סבר היא חליצה היא ביאה כיון שחלץ לה נעקרה הימינה זיקת המת למפריעה, **למפריעה** חל עליה **איסורו** של מת אצל האחין". כלומר, כיון שאין הזיקה עשויה לצאת לפועל אצל כל האחין והצרות, ממילא כשחולץ או מייבם – מתבררת הזיקה למפרע, שהיתה ביחס ליבם ויבמה אלו (או לחילופין חלוץ וחלוצה אלו שהתירו את הזיקה), וממילא מתברר שלא היתה זיקה מעיקרא אצל האחים והצרות, והם בעצם באיסור אשת אח למפרע מרגע הנפילה. משא"כ לריש לקיש להבנה הקודמת, שרק מכאן ואילך שהסתלק חיוב המצוה – אז חזר וחל איסור אשת אח שהיה כביכול מיתלא תלי וקאי. ושליחותא לרבי יוחנן, כנ"ל בהבנה הקודמת.

זו לשון הרמב"ם פרק א' מהלכות יבום וחליצה הלכה י"ב: "הכונס את יבמתו נאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחין, ואם בא הוא או אחד מהאחין על צרתה הרי זה עובר בעשה שני יבמה יבא עליה,

¹⁷⁶ ולאורך דפים א-ה' בירושלמי.

¹⁷⁷ הלי יבום וחליצה פרק א' הלכה י"ב.

¹⁷⁸ כנ"ל אות ט' סעי' 5.

¹⁷⁹ הלי יבום וחליצה פרק ו' הלכות י"ד-ט"ו.

¹⁸⁰ ואף שמצוה בגדול, זו מצוה בפני עצמה אך הזיקה חלה על כולם. ונפק"מ אם הקדים הקטן וייבם או חלץ שמעשי קיימים.

¹⁸¹ יבמות דף מ"א. סוף ד"ה "שומרת יבם".

¹⁸² פרק א' הלכה א'.

לא עליה ועל צרתה, ולא הבא מכלל עשה עשה. וכן החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה היא וכל צרותיה על החולץ ועל שאר האחין, וכולן אסורות עליהן **מדברי סופרים כשניות, שמאחר שמת אחיו בלא ולד נסתלק איסור ערוה מעל כל נשיו**, לפיכך תופסין בהן הקידושין כשניות".

וכתב ה"ה: "ודעת רבינו שהלכה כר' יוחנן, ולדידיה אפילו לאו ליכא וההיא דרשא דלא יבנה **אסמכתא** בעלמא היא, דהא פשטיה דקרא לא משמע הכי".

דיברנו במצב האיסורי בין האחים לצרות לאחר ייבום וחליצה. ויש לשאול מהו המצב האיסורי במקרה של נפילה וייבום ואח"כ נאסרה כערוה, וכגון שהותרה שוב. נביא בזאת את דברי הרשב"א ביבמות מ"א.

המשנה שם עוסקת ב"שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה". ובגמרא: "איבעיא להו, מתה אשתו מהו ביבמתו. רב¹⁸³ ורבי חנינא דאמרי תרווייהו מתה אשתו מותר ביבמתו... מאי טעמא דרב, משום דהואי יבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה תחזור להיתירה הראשון".

ויש לשאול, האם "חזרה להיתירה הראשון" פירושו שחזרה לזיקתה ושריא בייבום, אבל עכ"פ זקוקה לייבום או חליצה, או שמא הזיקה פקעה וחזרה להיתרה – היינו להיתר ביאה. וז"ל הרשב"א¹⁸¹: "ומתוך כך יש לי לומר, דלאו למימרא שתהא היבמה זקוקה לו לא לחלוץ ולא ליבם, אלא מותר בלבד קאמר, כלומר שאלו רצה לישא אותה אינה אסורה לו. וטעמא דמילתא, משום דכיון דבשעת נפילה הותרה לו, שוב אי אפשר ליאסר בה משום אשת אח, וכדקיימא לן החולץ ליבמתו בין הוא ובין האחים אין חייבין לא על חלוצה כרת ולא על צרה כרת, ומהאי טעמא אמר ר' יוחנן בפירקין קמא, דמי איכא מידי דמעיקרא הותרה לו והשתא קאי עלה באיסור אשת אח בכרת. והכא נמי כיון דבשעת נפילה הותרה, שוב אי אפשר למיקם עלה באיסור אשת אח, אלא דמשום דקדש את אחותה הוא דנפטרה לה (פירוש: פטורה מייבום או חליצה והותרה לשוק), והילכך כל שאשתו קיימת קאי עלה דיבמה באיסור אחות אשה, והשתא דמתה אשתו חזרה ביבמתו להיתירה הראשון".

ממשיך ושואל הרשב"א: "וא"ת מכל מקום קאי עלה בלא יבנה (הרשב"א נקיט בדף י"א כתוס'), ש"לא יבנה" קאי לא רק לאחר חליצה אלא אף לאחר ייבום, וממילא יש לומר שקאי לאחר שפקעה זיקה מחמת ערוה). לא היא, דלא אמרינן הכי אלא **כשנעשה באותו בית מעשה** שדוחה אותה בחליצה או שיבם לאחת מהם דקאי אצרה בלא יבנה, הא בשנדחית יבמה **ממילא** בקדושי אחותה לא, אלא כשנפטרה ממנו ונאסרה גם כן עליו מחמת הגורם, ונסתלק הגורם (אחות אישה) בטל האיסור, וכדאמר ר' יוחנן בירושלמי על הא מתניתין", עכ"ל הרשב"א.

כאמור, הרידב"ז בתורי"ד על ריש הירושלמי דיבמות, בסוגיה דשליחותא דאחים, מבין את שיטת הרשב"א בביאור דברי רבי יוחנן, ובביאור הגמרא מ"א באופן שמיתת אחיו בלא בנים מפקעת האיסור, וכר' אבון בירושלמי (וכיסוד רבי יוחנן בירושלמי שהובא ברשב"א גופיה), שבהיבטל הגורם – בטל האיסור, וכשמת האח (בלא בנים) – בטל איסור אשת אח.

אבל בדברי הרשב"א מ"א יש פחות הכרע לפרשנות זו, מאשר בלשון הרמב"ם. זאת ועוד, ברשב"א דף ג': ד"ה "והא דתניא שאין צרה אלא מאח" כתב: "לפי שאין הערוה נותנת איסור לצרתה, אלא

¹⁸³ לעומת זאת בשיטת שמואל ע"י:

א. לשמואל ורב אסי אסור ביבמתו (ע"י רש"י דף מ"א. ד"ה "מהו" בלשונו "קם עליה באיסור אשת אח";
ב. לשמואל (מ'): "הבא על צרת חלוצה – הולד ממזר, מאי טעמא באיסורה קיימא", כריש לקיש (י' - י"א.);
ג. ושמואל (צ"ב): על דברי רב שאין קידושין תופסין ביבמה, אמר ש"בעניינותינו צריכה גט", מספק;
ד. וע"י תוד"ה "בני" דף ט"ז., שלשמואל "לא תהיה אשת המת" וכו' – אף אם נתקדשה לא פקעה זיקה.

שמסלקת זיקת יבום מכל אותו בית, וממילא צרה באיסור אשת אח כדקיימא קיימא¹⁸⁴. הרי שתלה את קיום איסור אשת אח בסילוק הזיקה, משמע שחלות הזיקה היא הגורם לסילוק איסור אשת אח, ולא שבעצם המיתה הסתיים איסור אשת אח. וכן משמע ברשב"א דף ט', בתירוץ על שאלת התוס' שם¹⁸⁵, מדוע לרבי עקיבא לא נאמר שיבוא עשה דייבום וידחה לא תעשה דחייבי לאוין; ותירץ הרשב"א, שלרבי עקיבא גלי רחמנא בחייבי כריתות דלא תפסי בהו קידושין, וה"ה דכל הני דלא תפסי בהו קידושין (ולרבי עקיבא הרי אף חייבי לאוין לא תפסי בהו קידושין) – לאו בני חליצה וייבום נינהו. משמע שהכל תלי בתפיסת קידושין, והיינו חלות הזיקה, ובחלות הזיקה סר איסור אשת אח.

י. חייבי לאוין וקרא ד"יבמתו" (כ' - כ"א).

1. סוגיה זו היא מעין פרשת דרכים בעניין ייבום. בעז"ה, נלך ונפרט כיצד מופיעות במהלכה שתי הדרכים הראשיות בייבום – הלא המה דרך בעלי התוס' בכמה מקומות, לפיה פרשת ייבום הינה מערכת של מצוות והלכות (ייבום וחליצה, איסור יבמה לשוק, איסור אשת אח), ולעומתה – דרך הרמב"ם, הרמב"ן והרשב"א – לפיה התוכן הפנימי של כל מערכת המצוות הנ"ל היא הזיקה, דהיינו כעין קשר של אישות שהקנו לו מן השמים.

ונקדים ונאמר, שהגמרא הביאה לימוד מיוחד בשם רב גידל אמר רב: "יבמתו" – יש לך יבמה אחרת שעולה לחליצה ואינה עולה לייבום; חשבה הגמרא להחילו על חייבי לאוין, אבל הוכיחה שחייבי לאוין עולים מדאורייתא לייבום, וטעם שאינה מתייבמת הוא גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. נמצא, שמסקנת הגמרא בפשיטות היא שדברי רב גידל נידחו, וכלשון הרמב"ן¹⁸⁶ באפשרות א': "ומסקנא: דחי רבא להאי דרב גידל אמר רב, ופריש לה משום גזירה. ויש לומר דלא סבירא ליה כלל הני דרשי". אמנם, באפשרות ב' כתב הרמב"ן: "ואיכא למימר דרבא מוקים דרשא דיבמתו לחייבי לאוין שיש עמהן עשה... ובהלכות גדולות בהלכות עריות מצאתי כן". וכן נקטי תוס'¹⁸⁷, אלא שהוסיפו שאף חייבי עשה נפקא לן מיבמתו¹⁸⁸.

הרמב"ם לא הזכיר במפורש את דרשת "יבמתו", ובפשטות סבירא ליה כאפשרות הראשונה ברמב"ן – שדרשה זו נדחתה, אך נחלקו המפרשים בדעת הרמב"ם בנקודה זו וכפי שיובא להלן. להלן מהלך הסוגיה בקיצור. במשנה: "כלל אמרו ביבמה כל שאיסורה... איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתייבמת... איסור קדושה אלמנה לכ"ג, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, ובת ישראל לנתין וממזר". ובגמרא: "אלמנה לכהן גדול – קפסיק ותני לא שנא מן הנשואין ולא שנא מן האירוסין. בשלמא מן הנשואין עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, אלא מן האירוסין לא תעשה גרידא הוא, יבא עשה וידחה לא תעשה! אמר רב גידל אמר רב: אמר קרא 'ועלתה יבמתו השערה', שאין ת"ל 'יבמתו', מה תלמוד לומר 'יבמתו'? יש לך יבמה אחרת שעולה לחליצה ואינה עולה לייבום, ואיזו – זו חייבי לאוין... מתיב רבא: איסור מצוה ואיסור קדושה בא עליה או חלץ לה נפטרה צרתה, ואי ס"ד חייבי לאוין מדאורייתא לחליצה רמיא לייבום לא רמיא, כי בא עליה אמאי נפטרה צרתה... מתיב רבא: פצוע דכא וכרות שפכה...

¹⁸⁴ ע"י לעיל אות ד'.

¹⁸⁵ דף ט'. ד"ה "והרי", הובאו הדברים לעיל אות א'.

¹⁸⁶ דף כ'. סוף ד"ה "אי הכי".

¹⁸⁷ דף כ': ד"ה "גזירה".

¹⁸⁸ וכך כתבו גם בדף ח'. ד"ה "תרי", ובדף ח': ד"ה "כל".

מתו אחים ועמדו הם (פצוע דכא וכרות שפכה)... ואם בעלו קנו ואסור לקיימן משום שנאמר 'לא יבא פצוע דכא', ואי סלקא דעתך חייבי לאוין מדאורייתא לחליצה רמיא לייבום לא רמיא, אם בעלו אמאי קנו?

אלא אמר רבא: אלמנה לכה"ג מן האירוסין נמי עשה ולא תעשה הוא... אלא אמר רבא: גזירה אלמנה מן האירוסין אטו אלמנה מן הנשואין... אלא אמר רבא: גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה... הדר אמר רבא ואיתימא רב אשי: לאו מילתא היא דאמרי דאמר ריש לקיש: כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב, ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה, הכא נמי אפשר בחליצה, דמקיים עשה ולא תעשה. מיתבי ואם בעלו קנו, תיובתא", עכ"ל הגמרא. והקשו תוס'¹⁸⁹ – "תימה דרבא גופי מותיב מהך ברייתא והשתא איתותב מינה", ויבואר להלן בע"ה.

נמצא, שלשאלת הגמרא 'מדוע אלמנה מן האירוסין לכ"ג חולצת ולא מתייבמת, יבוא עשה וידחה את לא תעשה', נאמרים בגמרא חמישה תירוצים: א. "יבמתו"; ב. אלמנה מן האירוסין נמי עשה ולא תעשה היא; ג. גזירה אטו אלמנה מנישואין; ד. גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה; ה. אין עשה דוחה לא תעשה כשאפשר לקיים את שניהם, וכאן אפשר בחליצה. הגמרא דוחה ארבעה מהתירוצים ונוקטת למסקנה את הטעם: "גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה".

2. נתמקד בדברינו כעת באלמנה מן הנישואין. אומרת הגמרא: "בשלמא מן הנשואין עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה"¹⁹⁰.

הקשו בתוס' שם¹⁹¹: "תימה דמן הנשואין נמי תיקשי ליה דאמאי חולצת כיון דאין עולה לייבום, דלא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה, ותיהוי כי חייבי כריתות. וי"ל¹⁹² דלא קאמר בשלמא אלא ממאי דאין מתייבמת". דעת התוס' היא, שבלא דרשא ד"יבמתו" – דין התורה במצות ייבום מול חייבי לאוין ועשה הוא שאינה עולה לייבום ואינה עולה לחליצה, ומובן ממילא שאינה באיסור יבמה לשוק, וכן שאסורה על האחים באיסור אשת אח. כמו כן, כיון שמדאורייתא לא רמיא לא לייבום ולא לחליצה, הרי שאם בכל זאת בעלו, ברור שלא נפטרה צרתה, וכן שלא קנו את היבמה, וכעין שמבואר בגמרא¹⁹³. כמו כן, כיון שמדאורייתא לא רמיא קמיה כלל לא לייבום ולא לחליצה, א"כ אינה זקוקתו, ואחותה אם תיפול לייבום – מותרת לו כיון שאינה קרובת זקוקה, וא"כ דינא דמתני' "אחותה שהיא יבמתה חולצת או מתייבמת" – הולם אותה (ולא רק את אחותה דאיסור ערוה, כדברי הגמרא).

הרמב"ן והרשב"א הקשו גם כן כקושיית התוס', ותירצו (הרמב"ן בתירוץ ב' והרשב"א בתירוץ א') "איכא למימר גזירה משום שאר חייבי לאוין". ובתוס' רא"ש¹⁹⁴ תירץ בש"צריכה חליצה גזירה מן הנישואין אטו מן האירוסין".

¹⁸⁹ שם ד"ה "מיתבי".

¹⁹⁰ בתוד"ה "ואכת"י בדף ה'. כתבו שאף שעשה דוחה ל"ת ועשה "שאין שוה בכל נשים, אבל גבי אלמנה לכ"ג האשה עושה איסורא כמו כהן הבא עליה דקרי ביה לא יקחו לא תקח, ולא מדחי ליה עשה דיבום אע"ג דאינו שוה אלא בכהנים". ובגליון הש"ס דף ה'. ציין לתוד"ה "אם כהן" במכות דף ט"ו, ונראה מדבריהם שם, שאף בנד"ד חשיב אין שווה בכל ועשה דיבום דחי להו, וכן בריטב"א בסוגיין הובאה דעה כזו, ואכמ"ל.

¹⁹¹ ד"ה "בשלמא מן הנשואין".

¹⁹² כעין זה ברשב"א כתירוץ השלישי.

¹⁹³ דף כ'.

¹⁹⁴ ד"ה "גזירה".

ואם נתפוס במסקנת הסוגיה שדרשא ד"יבמתו" נדחית מהלכה, וכאפשרות הראשונה שכתב הרמב"ן (הובאו דבריו לעיל), הרי שכך יהיה הדין באלמנה מהנישואין – שמדאורייתא אינה עולה לייבום וחליצה, ומה שחולצת במתניי זהו גזירה אטו חייבי לאוין או אטו אלמנה מן האירוסין, ופשוט שאם בעלו – לא קנו ולא נפטרה צרתה.

וכן פוסק הריב"ם, הובאו דבריו בתוס' רא"ש¹⁹⁴, וז"ל: "גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה. ופירש הרב יצחק בהר"מ הלכך חייבי לאוין חולצת, דהא זקוקתו מדאורייתא לביאה ראשונה, ולא מתייבמת משום ביאה שנייה, ואלמנה מן הנישואין נמי אע"ג דאינה זקוקה לכ"ג כלל, דהא אין עשה דוחה ל"ת ועשה, אפ"ה צריכה חליצה גזירה מן הנישואין אטו מן האירוסין". והקשה על כך התוס' רא"ש שתי קושיות:

א. "וקשה לפירושו, דמשמע דאידיחי האי שינויא דגזירה לגמרי".

ב. "ועוד, מצרית ואדומית דחייבי עשה נינהו – לא ליבעו חליצה (פירוש: למעשה, כיון שאין טעם לגזור). וכ"ת ה"נ, א"כ יפטרו צרותיהן כיון דלאו בני חליצה ויבום נינהו כמו חייבי לאוין לר"ע, ובמתניתין ט"ו קתני ותו לא ואפילו בלא דאי משכחת לה ע"י פצוע דכא".

ונראה ליישב קושיות אלו:

א. שינויא דגזירה דאדחי הוא "גזירה אלמנה מן האירוסין אטו אלמנה מן הנישואין"¹⁹³ – כגזירה שלא תתייבם האלמנה מהאירוסין, כשמדאורייתא בת ייבום היא. אבל בנד"ד גזרינן אלמנה מהנישואין אטו מהאירוסין שתחלוץ, אף שמדאורייתא לא בת ייבום וחליצה היא כלל, והך גזירה לא שמענו שנדחית כיון שאף לא הועלתה בגמרא. זאת ועוד, שהרמב"ן והרשב"א תירצו באופן שונה – גזירה אלמנה מנישואין אטו שאר חייבי לאוין, וגזירה כזו – אף גזירה הדומה לה לא נדחית.

ב. על הקושיה השניה נראה שיש ליישב, ששאני חייבי לאוין לרבי עקיבא מחייבי לאוין ועשה לרבנן; לרבי עקיבא – חייבי לאוין לא תפסי בהו קידושין, וחשיבי לרבי עקיבא כערוה וכחייבי כריתות לדידן, לעניין ממזרות ולעניין שאינן בנות ייבום וחליצה, כגמרא טי.¹⁹⁵ וכעין הגמרא בסוטה י"ח:, שמבואר במתניי שם ששומרת יבם שזינתה – נאסרת ליבם, ומעמידה זאת הגמרא לדעת רבי עקיבא, שאין קידושין תופסין בחייבי לאוין (ובכלל זה איסור יבמה לשוק), ומשוי לה כי ערוה. וממילא, לפי רבי עקיבא – חייבי לאוין פטרה צרתה מייבום וחליצה, כדמשמע בגמרא טי., וכתוד"ה "לעולם" (י.), וכמבואר כאן בתוס' רא"ש. אבל לרבנן – זה שחייבי לאוין ועשה אינם עולים לחליצה הוא מהכלל של "וכל שאין עולה לייבום אינו עולה לחליצה"¹⁹⁶, אך אין בכך לאשווי לה כערוה; ממילא, אינה פוטרת צרתה, שכן רק ערוה למדנו שפוטרת צרתה, בברייתא ג': (אמנם לדעת רבי בדף ח'. יש לעיין).

אמנם יש להקשות, לכאורה, קושיה שלישית, והיא – כיון שהריב"ם נקיט למסקנת הסוגיה שלא קיימא לן כדרשא ד"יבמתו", ועולה, לדעתו, שאלמנה מנישואין לא רמיא מדאורייתא לייבום וחליצה מטעם שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, וכל שאין עולה לייבום אין עולה לחליצה, א"כ מדוע הגמרא (כ'). מעמידה את דין משנתנו "אחותה שהיא יבמתה חולצת או מתייבמת" – באחותה דאיסור ערוה? הרי לריב"ם, אף אלמנה מהנישואין לכה"ג אינה בבחינת זקוקה, כיון שלא רמיא מדאורייתא, לא לייבום ולא לחליצה, וא"כ אחותה אינה אחות זקוקתו? וצ"ע. ונראה

¹⁹⁵ ושם בתוד"ה "והרי" וברמב"ן וברשב"א.

¹⁹⁶ דף כ'.
דף כ'.

לישב ולומר, שכיון שהוצרכנו עכ"פ חליצה מדרבנן – על כן נראית כזקוקתו, וממילא אחותה נראית כאחות זקוקתו וע"כ אין אחותה (של אלמנה לכה"ג) חולצת או מתייבמת אלא רק חולצת. כל אלו הדברים **תואמים את שיטת בעלי התוס'**. וברור שאלמנה מן הנישואין, מדאינה בת ייבום וחליצה – אסורה באיסור אשת אח, וכצד אחד בספיקו של המל"מ בפרשת דרכים, אשר האריכו בהתייחסות לספיקו בשער המלך¹⁹⁷ ובאבני¹⁹⁸. זאת ועוד, שלשיטת התוס' נוקטים אנו שאף יבמה שהיא בת ייבום וחליצה – באיסור אשת אח קאי, אלא שמעשה המצוה דייבום דוחה את איסור אשת האח, כיון שלמעשה מצותי ייחשב ולא למעשה אסור, וממילא בנד"ד שאין כאן מעשה מצוה, פוגש הוא באיסור אשת אח.

וביותר יובן הדבר, אם נתפוס שכאשר אין עשה דוחה חייבי לאוין ועשה פקע חיוב העשה, ממילא ברור שאין בביאה מעשה מצוה ופגע באיסור אשת אח. אך אף אם נימא שמצות ייבום **נדחית** לנוכח יבמה העומדת באיסור לא תעשה ועשה, כיון שהתורה מורה שלא לבוא עליה דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, ממילא אם בא עליה ייחשב כמעשה עבירה ולא כמעשה מצוה ופגע באיסור אשת אח.

וכן לעניין "אם בעלו לא קנו" בנד"ד, בפרט לצד שהופקעה מצות ייבום לנוכח חייבי לאוין ועשה, אך גם אם נדחית מצות ייבום לנוכח חייבי לאוין ועשה – נראה פשוט שאם בעלו לא קנו, כיון שסוף סוף אין התורה מצוה על ביאה זו¹⁹⁹.

ולדרך זו, אם ננקוט למסקנה את דרשא ד"יבמתו", וכשיטת בה"ג (וכפי שהתוס' עצמם נקטי, כאמור), וכתוס' רא"ש עצמו – לבאר את צורך החליצה באלמנה מנישואין ע"י קרא ד"יבמתו", (ולא כריב"ם הנ"ל) – הרי שכל שתלמדנו הדרשה הוא רק להצריך חליצה, כיון שלעניין ייבום – לכתחילה ידענו שאסור, דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה; ואף לעניין דיעבד ידענו שאם בעלו לא קנו – כיון שאינה בת ייבום וחליצה, ובפרט לצד שהופקעה מצות ייבום לנוכח לא תעשה ועשה. וכך משמע מדברי התוס'²⁰⁰, שהקשו מדוע הגמרא בחרה להחיל קרא ד"יבמתו" על חייבי לאוין ולא על חייבי עשה, וז"ל: "ותימה מנלן לאוקמי קרא בחייבי לאוין נוקי קרא בחייבי עשה גרידא, דאע"ג דאין מייבמין מ"מ עולים לחליצה כיון דתפסי בהו קידושין אבל חייבי לאוין נימא דאתי עשה ודחי לא תעשה ויעלו גם לייבום". ותירצו: "וי"ל דמשמע ליה השתא לדרוש מקרא דיבמתו **לאסור** יבום ולהצריך חליצה", עכ"ל. משמע שלמסקנה – שדרשת "יבמתו" אכן קיימא אחייבי עשה וחייבי לא תעשה ועשה – הרי שקרא ד"יבמתו" בא רק להצריך חליצה אך לא לאסור, לא לכתחילה ואף לא בדיעבד; כלומר, פשוט שבחייבי עשה ובחייבי לא תעשה ועשה אם בעלו לא קנו, ואף בלא קרא ד"יבמתו".

3. כל זה לשיטת התוס', אך הרמב"ן וסיעתו מפרשים את סוגייתנו – הן לפני דרשה ד"יבמתו" והן לאחריה – בפנים אחרות. וז"ל הרמב"ן: "ואיכא למידק – ומן הנשואין מי ניחא כיון דלא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה אמאי חולצת? הוה ליה כחייבי כריתות. ואיכא למימר דסבירא לן **דזיקה**²⁰¹ בכדי לא פקעה, דחייבי לאוין לא מפקעי קידושין", כ"כ הרמב"ן בתירוץ הראשון. וז"ל

¹⁹⁷ הלי יבום וחליצה פרק ו' הלכה י"א.

¹⁹⁸ סי' קע"ד.

¹⁹⁹ יש כאן מקום עיון ביחס שבין המצוה לקניין – אם הקניין הוא מכלל המצוה או תוצאה שלה או עניין בפני עצמו. ע"י בתוד"ה "יבא" וברמב"ן בסוגיין. וע"י בחי' הגר"ח על השי"ס סי' פ"ב אות ב'.

²⁰⁰ דף כ': ד"ה "מסתברא".

²⁰¹ לשון מושאלת מן הגמרא (דף י"ח).

הרשב"א בתירומו השני: "אי נמי איכא למימר דאף חייבי לאוין ועשה חולצת דבר תורה דזיקה בכדי לא פקעה, כיון דבעלמא תפסי בהו קידושין, וזיקה כעין קידושין היא".

נמצא, שסברת הגמרא "מסתברא חייבי לאוין תפסי בהו קדושין, חייבי כריתות לא תפסי בהו קדושין" – האומרת בעצם שלכן הדרשה ד"יבמתו" תתייחס לחייבי לאוין, ודרשת "אם לא יחפוץ... כל העולה לייבום" וכו' תתייחס לחייבי כריתות – לשיטת התוס' היא סברא בעלמא להעדיף לייחס כך את שתי הדרשות, אבל לשיטת הרמב"ן היא סברה מהותית, כלומר: כיון שבחייבי לאוין תפסי קידושין, ממילא תפסה הזיקה שהיא כעין קידושין, וזהו תוכן צורך החליצה בחייבי לאוין, אף לאחר דרשה ד"יבמתו" על חייבי לאוין. אבל לתוס', אי נסבור, כהו"א של הגמרא, את דרשת יבמתו על חייבי לאוין, הרי לאחר ש"יבמתו" אינה מתייבמת – הו"א שאף אינה חולצת, אלא שמהאי קרא גופיה שמעינן שתחלוץ. וכלשון תוד"ה "מסתברא": "לדרוש מקרא דיבמתו לאסור יבום ולהצריך חליצה".

נמצא, שסברת "מסתברא חייבי לאוין תפסי בהו קדושין" – לתוס' היא סימן ולרמב"ן היא סיבה. ולעומת זאת, דרשת "כל העולה לייבום עולה לחליצה, וכל שאין עולה לייבום אינו עולה לחליצה"²⁰² – לתוס' היא סיבה ואילו לרמב"ן היא סימן. וכפי שכתבנו לעיל לדרך התוס', בחייבי לאוין ועשה – כיון שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה ואינה עולה לייבום, שוב אינה עולה לחליצה מעיקר דין תורה (א"כ נסביר אחרת את דרשת "יבמתו"); משא"כ לרמב"ן, ויובא להלן, שאף שאינה עולה לייבום, סוף סוף כיון דתפסי בה קידושין וחלה זיקה – על כן עולה לחליצה. אלא, מה שלמדנו הוא בעריות – דלא תפסי בהו קידושין, שהיתה הו"א שעולה לחליצה, קמ"ל – כיון שאינה עולה לייבום סימן הוא שלא חלה זיקה וממילא אין צורך בחליצה, שכן אין חליצה דין נפרד אלא דין המתייחס לאותה זיקה שפעולה הייבום מתייחסת אליה.

4. ועיקר הנפק"מ בין התוס' לרמב"ן היא בחייבי לאוין ועשה; שלתוס' (כלריב"ם ולתוס' רא"ש), אלמנה מהנישואין מדאורייתא לא רמיא לייבום ואף לא לחליצה, אך לרמב"ן, אף שלא רמיא לייבום שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה – מ"מ לחליצה רמיא, דכיון שקידושי תפסי בה – ה"נ זיקה חלה בה, ובעיא חליצה להפקיע את הזיקה.

וכתב הרמב"ן: "ודאמרינן בריש מכילתין קא משמע לן כל שעולה ליבום עולה לחליצה כל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה – לישנא דקרא נקיט ולא משום מדרש". שכן מצינו בחייבי לאוין ועשה, שכיון דתפסי קידושין – לא פקעה זיקה, וחייבת בחליצה מדאורייתא, אף בלא שעולה לייבום, וכן הוא אף בלא קרא דיבמתו. וצ"ל דדרשה ד"אם לא יחפוץ" – באה רק לחדש שבערוה כיון שאין עולה לייבום אין עולה לחליצה. והטעם, שכיון שבערוה לא תפסי קידושין, ה"נ לא חלה זיקה וממילא לא בעיא חליצה. מובן עפ"ז, בחייבי לאוין ועשה, שכיון שחלה זיקה – הסתלק על ידי זה איסור אשת אח, ודלא כשיטת תוס' שבאיסור אשת אח קאי כנ"ל. נמצא, שספיקו של בעל הפרשת דרכים תלוי במחלוקת הראשונים, התוס' והרמב"ן. אלא שדיברנו כעת בלא קרא ד"יבמתו", ולהלן נבאר מה יאמרו לאחר הקרא (כיון שהפרשת דרכים מתייחס לאחר קרא ד"יבמתו").

ועוד נפק"מ: בעוד שלתוס' אלמנה מנישואין, כיון שאינה עולה לייבום וחליצה אינה אסורה באיסור יבמה לשוק, הרי לרמב"ן, כיון שחלה הזיקה, ממילא אסורה באיסור יבמה לשוק. **ועוד נפק"מ:** אם בעלו – קנו מסברא, שכיון שחלה הזיקה – הרי אם בעלו קנו ונפטרה צרתה, ולא כתוס' שאם בעלו לא קנו ולא נפטרה צרתה, כיון שלא רמו לייבום וחליצה מדאורייתא. ואף

²⁰² יבמות דף ט' ודף כ'.

שלרמב"ן הרי אסור לְבַמָּה, אמת נכון הדבר, אבל בפשטות זוהי מניעה חיצונית, "אריא הוא דרביע עליה" ו"פומייהו כאיב להו", שא"א לבוא עליה, אבל כיון שהזיקה – שהיא כעין קידושין מן השמים – חלה, ושעל כן בעיא חליצה דאורייתא, ממילא בדיעבד אם בעלו – קנו, מכח הזיקה הקיימת, ונפטרו הצרות. ועיין להלן.

ונפק"מ נוספת, שלרמב"ן ניחא מה ש"אחותה שהיא יבמתה חולצת או מתייבמת" – קאי רק על אחותה דאיסור ערוה, כמסקנת הגמרא (כ':), ואילו אחות דאיסור חייבי לאוין ועשה, כלומר באלמנה מנישואין – שם כיון שהאלמנה הינה זקוקה בעצם (אף שאסור לבוא עליה), נמצא שאחותה – אחות זקוקה היא, ולא מתייבמת. וכן ביאר הרמב"ן לאורך כל הסוגיה: "ופרקין מסתברא כיון דחייבי לאוין תפסי בהו קידושין – זיקה בכדי לא פקעה, וחייבי כריתות לא תפסי בהו קידושין ופקעה זיקא מינייהו"; "נימא כי אתי קרא (יבמתו)... לחייבי לאוין שיש בהן עשה... קסבר רב גידל להנהו לא צריך קרא. אם לומר שאין מיבמין – פשיטא, אם לומר שחולצין כיון דתפסי בהו קידושי פשיטא דזיקא בכדי לא פקעה"; "...ומסקנא דחי רבא להאי דרב גידל אמר רב ופריש לה משום גזירה. ויש לומר דלא סבירא ליה כלל הני דרשי, אלא זיל בתר טעמא – התם תפסי קידושין ולא פקעה זיקה, הכא לא תפסי קידושין ופקעה זיקה"; "מכל מקום מעיקרא מקמי דתיתי דרב גידל, דאמרינן בשלמא מן הנשואין, קס"ד דזיקה משום איסור לאו לא פקעה", ע"כ מלשון הרמב"ן.

5. ועתה, נבוא לבאר לדרך הרמב"ן, כיצד דרשת "יבמתו" משנה את מערכת הדינים. ונבאר כדברי **המהר"י עניזל**²⁰³. בהקדים, שחילוק גדול יש אם יבמה לא רמיא לייבום מדאורייתא – מצד כללי עשה ולא תעשה, או מצד דרשת "יבמתו". מצד כללי עשה ולא תעשה, יתכן הדבר בג' ציורים: א. אין עשה דוחה לא תעשה ועשה; ב. אין עשה דוחה עשה; ג. אין עשה דוחה לא תעשה כשאפשר לקיים שניהם – והכא אפשר בחליצה, אא"כ נימא "חליצה"²⁰⁴ במקום ייבום לאו מצוה היא"²⁰⁵. נקטינן השתא, שזיקה לא פקעה בכדי, וכל שתפסי קידושין חלה זיקה להצריך חליצה מדאורייתא, ואף אם מצות ייבום מנועה מצד ג' גווני הנ"ל – שאין העשה דייבום דוחה. ממילא, נקטינן גם שאם בעלו – קנו, וכעין זה שאם קידש חייבי לאוין ועשה – תפסו הקידושין; הכא נמי, כיון שתפסה הזיקה, שהיא כעין קידושין – ממילא ביאת ייבום תגמור ואם בעלו – קנו, ותהיה אשתו לכל דבר, אלא שיהא חייב לגרשה.

אבל כל זה לפני קרא ד"יבמתו" – "יש לך יבמה אחרת שעולה לחליצה ואינה עולה לייבום", וכיון שאינה עולה לייבום מצד פרשת ייבום – אם בעלו לא קנו, שלא התחדש בה אופן של ייבום, למרות שנותרה הזיקה לעניין צורך חליצה מדאורייתא. ממילא, גם אם בעלו – לא נפטרו הצרות. זהו תוכן ההתקפות משתי הברייתות ריש דף כ': – אם חייבי לאוין לא עולים לייבום מטעם "יבמתו", אזי למה נפטרו הצרות ולמה אם בעלו קנו? אלא אומר רבא, מוכח שאין דרשת "יבמתו" עולה על חייבי לאוין, וחייבי לאוין אין מתייבמות גזירה אטו ביאה שניה. והשתא, סוברת הגמרא לשיטת רבא, שהוא מעמיד את דרשת "יבמתו" על כל היכא שמצד כללי עשה ולא תעשה אין כאן דחייה, וממילא כיון שרבא בא לנקוט ע"פ ריש לקיש שייבום לא דוחה לאוין כיון שאפשר לקיים שניהם, שאפשר בחליצה, (ולכן מדאורייתא אין מתייבמת, רק חולצת) – ממילא דרשת "יבמתו" קאי על לאוין, לומר שמצד פרשת ייבום אינה בת ייבום, וא"כ אם בעלו אמאי קנו.

²⁰³ בהגהה ב' על אבני מילואים ס"י קע"ד.

²⁰⁴ ע"י ב"ש ס"י קע"ד ס"ק ד'.

²⁰⁵ דף כ"א.

ותמהו בתוס'²⁰⁶: "תימה דרבא גופי מותיב מהך ברייתא והשתא איתותב מינה". לדברי מהר"י ענין התמיהה מיושבת באופן הבא: הגמרא חשבה **בטעות** שדעת רבא היא – מאחר והסתלקה דרשת "יבמתו" מלהידרש על חייבי לאוין הנדחין ע"י עשה דייבום – ממילא נדרשת "יבמתו" כל היכא שאין עשה דייבום דוחה, וגם בציור שרבא הדר לסוברו: שמטעם ריש לקיש, כיון שאפשר בחליצה אין עשה דוחה לא תעשה. אבל מצד **האמת** אינו כן, אלא רבא כלל לא סובר את דרשת "יבמתו", וכדברי הרמב"ן, ואף אם יסבור – זהו רק לציור היותר חמור, דהיינו חייבי לאוין ועשה, וכפי שהביא הרמב"ן משם בה"ג (ולא כתוס' שהחילו את "יבמתו" גם על חייבי עשה). והשתא, לא קשיא לרבא מברייתא דאם בעלו קנו, ואף שלא רמו לייבום מטעם דריש לקיש, דכיון שאין המיעוט מכח עצם פרשת ייבום, לכן – אם בעלו קנו.

ותבואר קושיית הגמרא על מ"ד²⁰⁷ שביאת כה"ג באלמנה מן האירוסין לא פוטרת צרתה – דא"כ אם בעלו (חייבי לאוין) אמאי קנו. ותוכן הקושיה הוא, שאם אין פוטרת צרתה – א"כ יליף האי מ"ד ש"יבמתו" קאי גם על חייבי לאוין, כאלמנה מהנישואין, וא"כ – אם בעלו אמאי קנו. ועפ"ז יבוארו דברי הרמב"ם בצורה קולחת, בהנחה שהרמב"ם נוקט את דרשת "יבמתו" – כדמשמע בבה"ג ברמב"ן – רק על חייבי לאוין ועשה, כלומר – אלמנה מנישואין לכה"ג. נמצא, שבחייבי לאוין לא מתייבמת, גזירה אטו ביאה שניה. ובחייבי עשה ניחא שלא הטעים הרמב"ם כן, ויבואר – שהטעם הוא: שאין עשה דוחה עשה, שכן מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה²⁰⁸. וכן, נקיט כאן הרשב"א, שאין עשה דייבום דוחה עשה דמצרית, וכן מבואר בתוס'²⁰⁹.

אלא, שכיון שאין דרשת "יבמתו" חלה כאן, ממילא אם בעלו – קנו (ונפטרו הצרות). ורק באלמנה מנישואין, שאף קרא ד"יבמתו" קאי עלה – שם הרי אף שצריכה חליצה מדאורייתא בשל הזיקה²¹⁰ – מכל מקום אם בעלו לא קנו ולא נפטרו הצרות. ופירוש הרמב"ם לדברינו כעת הוא, שמדאורייתא לא קנו כלל, וממילא לא נפטרו הצרות.

הקשיים לדרך זו ברמב"ם: א. הרמב"ם לא הזכיר את דרשת "יבמתו"; ב. הרמב"ם כתב ביחס לאלמנה מנישואין "לא קנה מן התורה קנין גמור"²¹¹, משמע שקניין לא גמור מיהת קנו, ואף מדאורייתא. על כן נביא בזאת נתיבות נוספות בביאור דברי הרמב"ם:

6. בביאור הגר"א²¹² כתב, שעשה דייבום דחי לעשה, וממילא הטעם שאינה מתייבמת בחייבי עשה – הוא ג"כ גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. ומאי דקשה לכאורה מפסחים נ"ט ומחולין קנ"א – "מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה", יש ליישב שהתם מלבד איסור עשה יש גם מצות עשה, ועל זה נאמר "מאי אולמיה האי עשה" וכו', אבל בנד"ד שיש רק איסור עשה כמוזכר ברשב"א

²⁰⁶ ד"ה "מיתבי".

²⁰⁷ דף כ"א.

²⁰⁸ פסחים דף נ"ט, חולין דף קנ"א. ועיי' שאגת אריה סי' ל"ג (צוין בפתחי תשובה סי' קע"ד ס"ק א').

²⁰⁹ ד"ה "גזירה".

²¹⁰ וכמבואר ברמב"ם פרק ו' הלכות ט"י, שנקיט כסברת רמב"ן שכל שתפסי קידושין חלה זיקה, ונפק"מ עכ"פ להצריך חליצה מדאורייתא.

²¹¹ ה"ל יבום וחליצה פרק ו' הלכה י"א.

²¹² סי' קע"ד ס"ק א'.

כאן²¹³ – יש מקום לומר שעשה דוחה איסור עשה, ק"ו ממה שעשה דוחה לא תעשה, אף שלא תעשה חמור מיניה²¹⁴. ואכן, הרשב"א בכתובות מ"א נקיט כן (וסותר לכאורה משנתו שבכאן)²¹⁵. ולגר"א, ניתן כעת לבאר את החילוק שבין חייבי עשה לחייבי לאוין ועשה בלא קרא ד"יבמתו", וכפשט הרמב"ם שלא סבירא ליה את דרשת "יבמתו". באלמנה מהנישואין יבואר כמוש"כ הרמב"ן בתוך דבריו: "שאף חייבי לאוין שיש עמהן עשה חולצין מן התורה (אף בלא "יבמתו"), ואע"פ שאם בעלו לא קנו, משום שביאתן באיסור", ולא כמהר"י עניזל, וממילא לא נפטרו הצרות.

וכעין זה יתבאר הרמב"ם לדעת הנוב"י²¹⁶, שכתב לבאר מדוע בחייבי עשה אם בעלו קנו; ואף שנקיט בדעת הרמב"ם שאין עשה דוחה איסור עשה, מ"מ מבאר בתוכן "מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה" – שזהו רק לכתחילה, אך בדיעבד אם עשה, מתהפכת הסברא – מאי אולמיה האי עשה מהאי עשה, ועל כן אם בעלו קנו. ועוד מגדיל הנוב"י לומר, שאפשר ש"מאי אולמיה" זהו טעם לכך שאין אנו מורים שעשה ידחה עשה, אך איש הישר בעיניו יבחר; עפ"ז – פשוט שאם בעלו קנו.

והשתא, ביחס לחייבי עשה ולא תעשה – כיון שאף בדיעבד מניעת הדחייה היא מוחלטת ואין עשה דוחה לא תעשה, לכן אם בעלו לא קנו; וכמו"ש הרמב"ן הנ"ל "ואע"פ שאם בעלו לא קנו, משום שביאתן באיסור". שמענו שהקניין תלוי בצד המצותי, ואם יש כאן איסור – כיון שהתורה מורה בהחלט (אף בדיעבד) שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה – לכן אם בעלו לא קנו.

אמנם, הגרשש"ק²¹⁷ תופס בדברי הרמב"ם שקניין גמור הוא שלא קנו, אך קניין מסוים קנו, דהיינו – לא קנו לפטור את הצרות, אך הן עצמן נקנו ונפטרו מחליצה, וצריכות גט. וציון, שבברייתא שבגמרא נשמטו מילים המופיעות בברייתא שבתוספתא²¹⁸, וז"ל: "אם בעלו קנו ופטרו את הצרות ואסורים לקיים שנא' לא יבא פצוע דכא וגו'", וכן עמד בזה הרש"ש בסוגיין.

ומבאר הגרשש"ק, שהקניין תלוי בזיקה, אך משנפטרו הצרות – תלוי במצוה. ויש לבאר בבי' גוונים מציאות שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה: או שפקעה המצוה ועל כן לא נפטרו הצרות, או שמא רק נדחת מצות עשה דייבום, וממילא כיון שהוראת התורה היא שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה – לכן אם בעלו לא נפטרו הצרות.

בתוך דברינו בביאורים השונים בשיטת הרמב"ם, הזכרנו את דברי הרמב"ן ביחס לחייבי לאוין ועשה: "שאף חייבי לאוין שיש עמהן עשה חולצין מן התורה, ואע"פ שאם בעלו לא קנו, משום שביאתן באיסור"; חזינן דלא כגרשש"ק, שנוקט שביאתן באיסור סיבה היא רק לכך שלא נפטרו הצרות, ואילו אם בעלו קנו אותן, וכן לא כמהר"י עניזל שנוקט שבלא דרשה ד"יבמתו" – אם בעלו קנו מכח הזיקה; לדעת הרמב"ן – כיון שביאתן באיסור, לא קנו.

²¹³ ועיי' רמב"ם סוף פרק א' מהל' אישות ומל"מ שם.

²¹⁴ יבמות דף ז'.

²¹⁵ ועיי' כתובות דף מ"א בפני"י.

²¹⁶ בתשובה לחתנו – נדפסה בסוף התשובות בחו"מ (מהדו' קמא).

²¹⁷ יבמות ס"י כ"א-כ"ג.

²¹⁸ יבמות פרק י"א סוף הלכה ג'.

7. כתב הרשב"א²¹⁹, שדרשת "יבמתו"²²⁰ כלולה משני פסוקים, וז"ל: "לקחת את יבמתו... משמע דאינה עולה לא ליבום ולא לחליצה... כלומר המותרת לינשא... הדר כתיב יבמתו למימר דיבמה אחרת שעולה השערה לחלוץ, אף על גב דאינה עולה ליבום, דהא לא קרינא בה לקחת". נמצאנו למדים, שבאלמנה מהנישואין יש בידינו כמה סיבות לכך שאם בעלו לא קנו: א. לרמב"ן – משום שביאתן באיסור; ב. למהר"י ענזיל – מקרא ד"יבמתו" – "...ואינה עולה לייבום"; ג. לרשב"א – מקרא ד"לקחת" (ו"יבמתו" חידש שחליצה עכ"פ בעיא).

ויש לשאול לכולהו – כיון שעכ"פ חליצה בעיא מדאורייתא, האם תפטור בחליצתה את צרתה? ואין אנו שואלים מטעם חליצה פסולה²²¹ לשיטת רש"י²²² והרמב"ם²²³, שכל שמנועה מייבום – חליצתה פסולה ולא מהניא לפטור הצרות, אלא מטעם אחר – כיצד מועילה חליצת יבמה שזיקתה הינה רק זיקת חליצה, ליבמה שזיקתה זיקת ייבום וחליצה? ושאלתנו היא בפרט לשיטת הרמב"ן וסיעתיה, אך גם לשיטת התוס' יש להקשות; דמסברא הו"א שלא תועיל, אבל בגמרא²²⁴ – "מתיב רבא: איסור מצוה ואיסור קדושה בא עליה או חלץ לה נפטרה צרתה, ואי ס"ד חייבי לאוין מדאורייתא לחליצה רמיא לייבום לא רמיא כי בא עליה אמאי נפטרה צרתה?", עכ"ל הגמרא. מדאקשינן על הס"ד ש"יבמתו" קאי אחייבי לאוין, רק ממה שאם בא עליה נפטרה צרתה, משמע שמהא ד"חלץ לה נפטרה צרתה" – לא קשיא לן. מוכח, שאף שנקטינן לדרשא ד"יבמתו", שפיר מהניא חליצתה לפטור את צרתה, וצ"ע.

וניחא, לדברי הרמב"ן, ש"אם בעלו לא קנו, משום שביאתן באיסור" – בפשיטות ה"ה דלא נפטרו הצרות. הרמב"ן אמנם איירי בחייבי לאוין ועשה, אך י"ל דה"ה בחייבי לאוין לרבא (ע"פ ריש לקיש – כיון שאפשר בחליצה אין עשה דוחה לא תעשה), דכיון שביאתן באיסור – אם בעלו לא קנו ולא נפטרו הצרות, וכקושיית הגמרא על רבא מהברייתא "מיתבי ואם בעלו קנו, תיובתא"²²⁵. אך הא ד"חלץ לה (בחייבי לאוין) נפטרה צרתה", נחא לן, שכן למרות שאם בעלו לא קנו, מצד האיסור, סו"ס הרי זיקת ייבום גמורה יש כאן ובחליצה אין כל איסור, אלא שאריא הוא ורביעא עליה למנוע את אפשרות הייבום לכתחילה, ואף את תפיסת הקניין בדיעבד.

אבל לדברי המהר"י ענזיל צ"ע (בין אם מקרא ד"יבמתו" אינה מתייבמת, וכפשט הסוגיה, ובין אם מקרא ד"לקחת", כרשב"א) – מדוע חליצתה פוטרת צרתה, הרי מפרשת ייבום גופיה אימעטא מאפשרות הייבום, וא"כ אין בה זיקת ייבום אלא רק זיקת חליצה, ואיך תיפטר צרתה שזיקתה זיקת ייבום וחליצה? ואמת, שאף לרמב"ן יש לשאול על הגמרא, הלומדת כעת מ"יבמתו" שאין

²¹⁹ דף כ': ד"ה "ומסתברא". הרשב"א מסיים (בד"ה "אלא אמר רבא גזירה ביאה ראשונה"): "הא דרב גידל... מוקמינן לה לחייבי לאוין שיש עמהן עשה וכלישנא דכתבין לעיל דחליצת אלמנה מן הנישואין דבר תורה דזיקה בכדי לא פקעה". וצ"ע, שלכאורה "להנהו לא צריך קרא" כלשון הרמב"ן.

²²⁰ הרשב"א כתב בסו"ד, שכן גם בספק סוטה (סוטה דף ה'), ומחזיר גרושתו (יבמות דף י"ב) – כולהו מ"יבמתו" נפקא לן, דעולות לחליצה אע"פ שאין עולות לייבום; וצ"ע, דהרי גם באלו יש לימודים מיוחדים: "לאיש אחרי – ולא ליבם" (סוטה דף ה'), ק"ו (שם ו').! ונראה, שבלא דרשות "לקחת" ו"יבמתו" – הו"א דכיון שאין עולות לייבום אף לחליצה לא, וכן באלמנה מן הנישואין.

²²¹ עיי מאירי על מתניי. ועיי שו"ע ורמ"א אה"ע סי' ק"ע סעי' ה' ובגרי"א שם ובסי' קע"ד ס"ק ג'.

²²² דף כ"ו: ד"ה "לא גרסינן". ולעומת זאת עיי שיטת תוס' בחליצה פסולה בדף כ"ו: ד"ה "וחליצה" ודף י"א: ד"ה "ארי".

²²³ הלי יבום וחליצה פרק ז' הלכה י'.

²²⁴ דף כ':

²²⁵ עמש"כ לעיל לתרץ ע"פ המהר"י ענזיל, אך כעת אין אנו בשיטה זו, כ"א לנתיב הרמב"ן גופיה בזה.

חייבין לאוין עולים לייבום – מדוע חליצתה פוטרת צרתה, והרי החפצא של היבמה ד"יבמתו" הינה בת זיקת חליצה בלבד, וכיצד א"כ תיפטר החפצא של היבמה שהינה בת ייבום וחליצה? מתרץ מו"ר הג"ר עמיאל שטרנברג שליט"א, **שמעשה החליצה יבואר לא כפעולה ביחס לזיקה שבין היבם ליבמה, אלא כפעולה של סילוק המת**. דהיינו, "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" פירושו שכביכול כשמת בלא בנים והותיר אחריו אחים – עדיין לא מת לגמרי כביכול, וישנה אפשרות המשך לבית זה, וכל נשותיו – אשת המת הן; ומעשה החליצה – פוטר את המת ומסלקו, כך שכל נשותיו עתה אינן כבר אשת המת, והוי כמת בלא בנים, שמוותרות נשותיו לשוק, ועל כן מועילה חליצתה אף לצרתה.

כך צ"ל למסקנה, באלמנה מהנישואין, למהר"י עניזל – ש"יבמתו" (או "לקחת", לרשב"א) מלמדנו שאינה בת ייבום בחפצא – ולכן אם בעלו לא קנו. אך לתוס', הרי למסקנה "יבמתו" קאי על חייבי לאוין ועשה וחייבי עשה, ובלא קרא ד"יבמתו" הדין היה שאינה עולה לייבום וחליצה וממילא אם בעלו לא קנו, כיון שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה (ואין עשה דוחה עשה), וכיון שאין עולה לייבום – אין עולה לחליצה. וצ"ל דקרא ד"יבמתו" או ד"לקחת" – מלמדנו שצריכה חליצה בכל זאת, וא"כ אין מניעת הייבום בחפצא של האישה אלא מצד הגברא, בין אם הופקעה ממנו מצות ייבום, ובין אם נדחתה אפשרות ביצוע מצות ייבום מטעם כללי עשה ולא תעשה, אך לא שבחפצא של האישה אין זיקת ייבום. ובכלל, בשיטת תוס' אנו נוקטים שאין יסוד הזיקה גורם את ההלכות, אלא החיובים המצותיים והמניעות האיסוריות עומדים בפני עצמם. ולכן, חליצת אלמנה מהנישואין ע"י כה"ג – תפטר את צרתה בניחותא, לשיטת תוס'.

8. בעניין **איסור אשת אח** ביארנו, שמחלוקת תהא בזה בין הרמב"ן וסיעתיה לתוס' וסיעתיה, לפני קרא ד"יבמתו". והנה, לאחר "יבמתו" – נקט הרשב"א שיש איסור אשת אח: הקשה הרשב"א²²⁶: "וקשיא לי, כיון דבעינן השתא למימר דחייבי לאוין גרידי לא סלקן ליבום (מ"לקחת), א"כ נגמר מהכא דלא דחי עשה ללא תעשה (כלומר נלמד שאין עדל"ת), וכדפרכינן לעיל בריש פירקין. וניחא לי, דשאני הכא דיבום חידוש הוא, שהרי **אסרה תורה אשת אח** בכלל העריות, וכיון שכן מה שחידש והתיר התיר, מה שלא התיר נשאר בכלל האיסור הראשון, ואין להקשות למה לא התיר יותר, דאין לך בו אלא חידושו בלבד". דברי הרשב"א **קשים** עלינו להולמם עם דרכו ודרך הרמב"ן בסוגיה, שכן אף לאחר קרא "יבמתו" נותרה זיקה לעניין חליצה, ואם חלה זיקה אמור להסתלק איסור אשת אח. וכדי לתרץ נאמר: ראשית, דברי הרשב"א מתייחסים לחייבי לאוין **בסלקא דעתין** של הגמרא ש"יבמתו" קאי על חייבי לאוין.

זאת ועוד, ניתן לומר שהרשב"א בדבריו כאן קאי לשיטתו בשני תירוציו (הראשון והשלישי) על השאלה – מדוע אלמנה מנישואין חולצת; וכאמור, תירוצים אלו הם לשיטת התוס'. ולפי"ז, לשיטת התירוץ השני ברשב"א, שזיקה לא פקעה בכדי (וכדמסיים הרשב"א את הסוגיה) – יש מקום לומר שאין איסור אשת אח אף לבתר קרא ד"יבמתו"²²⁷.

ועוד יש להוסיף ולומר, שהרשב"א לטעמיה, שיליף מקרא ד"לקחת" שאין כאן ייבום וחליצה, ורק אח"כ מקרא ד"יבמתו" יליף שבכל זאת עולה לחליצה; ומאחר ומ"לקחת" שמעינן שאינה בת

²²⁶ דף כ': סוף ד"ה "ומסתברא".

²²⁷ ועמש"כ האבנ"מ בסי' קע"ד, שכל דברי הרשב"א הם לס"ד שבעינן להחיל את "יבמתו" על חייבי לאוין, וא"כ נילף שאין עשה דוחה לא תעשה, אך למסקנה ש"יבמתו" קאי רק על חייבי לאוין ועשה – אין קושיה כלל, וממילא אין הכרח לתירוץ זה, ומסברא כאמור אין כאן איסור אשת אח, כיון שחלה זיקה.

ייבום וחליצה, כלומר שאין בה זיקת ייבום, ממילא אין מה שיסלק את איסור אשת אח (ואת צרתה לא פטרה, מדאינה ערוה וכנ"ל). אבל לרמב"ן (וכפשט הסוגיה), שאין כאן תרי קראי אלא קרא ד"יבמתו", יש לומר שאף לאחר קרא ד"יבמתו" אין איסור אשת אח, כיון שתפסי קידושין והזיקה חלה ולכן בעיא חליצה; אלא שאתא "יבמתו" לשלול את מעשה הייבום, אבל מ"מ צורך החליצה הוא מעצם הזיקה שחלה ביבמה שהיא בת קידושין, ואף שאסורה באיסור לאו. וכיון שחלה זיקה בעת הנפילה לייבום, אין כאן איסור אשת אח – לרמב"ן אף לאחר "יבמתו", ואילו לרשב"א שיליף מ"לקחת" שאינה בת ייבום וחליצה – אזלא זיקה ואסורה באיסור אשת אח, אלא חדית קרא שאף בכה"ג יש בה צורך בחליצה, וכן שיש אפשרות בחליצתה לפטור את צרותיה, וכנ"ל.

ולדברינו לעיל, י"ל שזה עיקר החידוש – שתוכן החליצה הוא סילוק המת, ואף בחליצת יבמה כזו שמסולקת מ"לקחת" (ולמסקנה זה דווקא בחייבי לאוין ועשה ולא בחייבי לאוין) – תועיל החליצה לפטור את הצרות, כיון שלאחר החליצה כבר אינן כביכול "אשת המת" ומותרות לשוק; ולא שחדית לן קרא שיש אישה שיש בה זיקת חליצה בלבד.

עלה בידינו, בהתייחס לשאלת הפרשת דרכים (הנידונית בהרחבה בשער המלך הלי יבום וחליצה וי"א, ובאבני מילואים סימן קע"ד) האם בחייבי לאוין ועשה יש איסור אשת אח, שלדברינו תלויים הדברים במחלוקת הדרכים הראשיות בפרשת ייבום – דרך התוס' וסיעתיה ודרך הרמב"ן וסיעתיה, וזאת לא רק לפני קרא ד"יבמתו", אלא אף לאחר מכן. וכאמור, ב' דעות עיקריות בזה – אם למסקנת הגמרא איתא לדרשה ד"יבמתו" על חייבי לאוין ועשה כדעת בה"ג, או גם על חייבי עשה, כתוס', או שליתא כלל – כאפשרות הראשונה ברמב"ן (וכסתם דברי הרמב"ם). ויוצא שלדעת התוס' – יש כאן איסור אשת אח, ולדעת הרמב"ן אין כאן איסור אשת אח. ונפק"מ גדולה, אם יבמה יבוא עליה – האם הולד ממזר, וכן האם עשאה זונה²²⁸.

אמנם הרשב"א כתב שיש איסור אשת אח, כדי לתרץ את קושייתו למה לא נילף מ"יבמתו" שאין עשה דוחה לא תעשה, אך כתבנו כמה וכמה צדדים לסייג ולצמצם את דבריו, ובמיוחד שכתב זאת לשיטתיה שיליף מ"לקחת" שאינה בת ייבום וחליצה וממילא אין כאן זיקה ויש איסור אשת אח (רק שמ"יבמתו" בעיא חליצה), אך לרמב"ן – צורך החליצה הוא מעצם הזיקה שחלה כיון שבת קידושין היא, ופקע איסור אשת אח, אף אם נקבל להלכה את דרשת "יבמתו" על חייבי לאוין ועשה או גם על חייבי עשה.

9. נפק"מ נוספת, באם יש בחייבי לאוין ועשה ובחייבי עשה איסור אשת אח, היא לענין זקן ממרא. דאיתא בסנהדרין²²⁹: "תנו רבנן, זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, דברי ר"מ", וכן פסק הרמב"ם בהלכות ממרים²³⁰. וכן הדין במקרה שנחלקו הזקן ממרא ובית הדין בדבר המביא לידי דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, וכגון שנחלקו בדין

²²⁸ לדעת הרמב"ם (הלי איסורי ביאה פרק י"ח הלכה א') ושו"ע (אה"ע סי' ו' סעי' ח') זונה היא נבעלת לאדם שאסורה להינשא לו באיסור השווה בכל (לאפוקי מאיסור כהונה. הגר"א שם ס"ק ט"ז). ולדעת התוס' וי"א בשו"ע (עי' ב"ש ס"ק ט"ז, גר"א ס"ק כ"ט) זונה היא הנבעלת מחייבי כריתות ומיתות בי"ד – שאין קידושין תופסים בהם. נמצא שלשתי הדעות אלמנה לכה"ג לא נעשית זונה (אמנם נעשית חללה. קידושין דף ע"ז, אה"ע סי' ז' סעי' י"ב). אבל אם אלמנה לכה"ג אסורה גם באיסור אשת אח אם נבעלה לו נעשית זונה לשתיהן הדעות.

²²⁹ דף פ"ז.

²³⁰ פרק ג' הלכה ה', פרק ד' הלכות א'-ב'.

מדיני הממונות – כיון שלדעה אחת גזל הוא בידו, ואם קידש בו אישה אינה מקודשת, ולדברי האומר שלא גזל – הבא עליה במזיד ענוש כרת ובשוגג מביא חטאת.

ובסנהדרין שם דרשה הגמרא "ריבות" – זו השקאת סוטה", ופירש"י דהוא לעניין כתובה (וכדיני ממונות, מביא לידי דבר שיש בו כרת), אבל הרמב"ם כתב²³¹ וז"ל: "וכן אם נחלקו בהשקאת סוטה אם זו צריכה לשתות או אינה צריכה הרי זה חייב, שלדברי האומר צריכה, אם מת הבעל קודם שתשתה הרי זו **אסורה ליבם**, ולדברי האומר אינה צריכה – מתייבמת".

פשטות דברי הרמב"ם מורה שאסורה ליבם באיסור אשת אח, והוי דבר שיש בו כרת. ותמה הכס"מ, "שאין איסור הסוטה על יבמה להתחייב עליה כרת וצ"ע", וכן בלח"מ: "אבל לרבינו קשה כמו שהקשה הרב כ"מ, שאין איסור הסוטה על יבמה להתחייב עליה כרת. וכן נראה מדברי רבינו פ"ו מהלכות יבום וחליצה (הי"ט) שכתב שם אבל סוטה שמת בעלה קודם שישקנה מי המרים... הרי זו חולצת ולא מתייבמת, ואם היתה לה צרה הרי צרתה מותרת וכו' וכתב שם הרב המגיד והרי זו כצרת חייבי לאוין²³² וכו', משמע דאין איסור ערוה בסוטה ספק", עכ"ל הלח"מ. והנה, ברמב"ם מהדורת פרנקל הובא²³³ בשם רעק"א (אלא שלא הערה מה מקור הדברים), שלמד מהלכות ממרים ד' ב' הני"ל, שיש איסור אשת אח בספק סוטה, וכפשט דברי הרמב"ם שם. והוכיח מזה לפשוט את ספק הפרשת דרכים²³⁴, שיש איסור אשת אח בחייבי לאוין ועשה, שכן דומה ספק סוטה לחייבי לאוין ועשה, שבתרווייהו אין מתייבמת מדאורייתא וחולצת מדאורייתא. ואמנם, הרשב"א בסוגיין כתב אכן שכולהו מחד אתר סליקין – מדרשה ד"יבמתו" (ו"לקחת"); והרמב"ם שנה²³⁵ את חייבי לאוין בהלכות י-י"א וכו', את מחזיר גרושתו בהלכה י"ג²³⁶ ואת ספק סוטה בהלכה י"ט²³⁷.

ונראה, שבהגהה זו בשם רעק"א, לא חש להא דצרת ספק סוטה מתייבמת (וכן צרת חייבי לאוין מתייבמת, אף אם חייבי לאוין עצמה אין מתייבמת מ"יבמתו" – בהו"א בגמרא, ולדינא – בחייבי לאוין ועשה ובחייבי עשה, לדעה שדרשינן בהו"א "יבמתו"). וצריך לומר, שאף שאינה חשובה ערוה, שכן אינה פוטרת את צרתה מייבום, הרי שמ"מ מצד עצמה אין זה זיקת ייבום, וממילא חל בה איסור אשת אח, וכרשב"א הני"ל; אלא שיש לימוד שצריכה חליצה מדאורייתא, ואינה כערוה הפורקת את הזיקה מעל כל הבית.

אבל הלח"מ מבין, שאם אין ספק סוטה (או חייבי לאוין, שאין עולין לייבום מדאורייתא) פוטרת צרתה – סימן שאינה ערוה, ואם אינה ערוה – ממילא חלה בה הזיקה וסר איסור אשת אח; וצורך החליצה מדאורייתא הוא להסיר זיקה זו. וכך למד הלח"מ מדברי ה"ה²³⁸, וכדביאר הלח"מ עצמו בהלכה ב', וז"ל: "וכן שתי יבמות וכו' (שאחת מהן שניה, או מחייבי לאוין או מחייבי עשה, הרי צרתה מותרת וחולצת או מתייבמת) – בפרק כיצד אמרו על מתניתין דכלל אמרו ביבמה, אמרו

²³¹ הלי ממרים פרק ד' סוף הלכה ב'.

²³² רמב"ם הלי יבום וחליצה פרק ו' הלכה י' והלכה כ'. וכן בריטב"א ובנימו"י (יבמות דף כ'). ע"פ ירושלמי שצרת חייבי לאוין מתייבמת.

²³³ בהלי יבום וחליצה פרק ו' הלכה י"ט (בספר המפתח).

²³⁴ דרך מצוותיך ח"ג ד"ה "ודעי".

²³⁵ בהלי יבום וחליצה פרק ו'.

²³⁶ ע"ש מ"מ וכס"מ.

²³⁷ והרשב"א אכן כתב שיש איסור אשת אח היכא דדרשינן "יבמתו", ועיי' דברינו לעיל.

²³⁸ הלי יבום וחליצה פרק ו' הלכה י"ט; וכ"נ בה"ה פרק ו' הלכה כ' בראש דבריו.

שם בל"ב (בלישנא בתרא) כל שאיסורה איסור ערוה אסרה צרתה, וכל שאין איסורה איסור ערוה לא אסרה צרתה", עכ"ל. למדנו שכל שאין אוסרת צרתה – אינה ערוה, ורק בערוה כתב הרמב"ם²³⁹ שאין בה (ובבית) זיקה: "האחת אסורה על יבמה משום ערוה... ולא נפלה לו זיקה על בית זה כלל... ונמצאת צרת הערוה ערוה עליו משום אשת אחיו שהרי אין לו עליה זיקה", משמע שאם צרת יבמה מותרת – מוכח שיש זיקה בבית, וא"כ אין היבמה עומדת עליו באיסור אשת אח. וכן משמע בפרק א' מהלכות יבום וחליצה²⁴⁰, "שמאחר שמת אחיו בלא ולד נסתלק איסור ערוה מעל כל נשיו".

וכן נראה בדבריו בפרק ו'י²⁴¹, וז"ל: "יש יבמות שהן ראויות לחליצה או ליבום, ויש יבמות שאינן ראויות לא לחליצה ולא ליבום ואין עליהן זיקה כלל ומותרות להנשא לזר. ויש יבמות שהן ראויות לחליצה אבל לא ליבום (משמע שיש בהן זיקה) ויש יבמות שהן ראויות ליבום אבל לא לחליצה... ואלו חולצות ולא מתיבמות: איסורי לאוין והשניות ואיסורי עשה כמו שיתבאר... ולקחה לו לאשה – פרט לערוה שאין לו בה ליקוחין. כיצד, יבמה שהיא ערוה על יבמה כגון שהיתה אחות אשתו או אמה או בתה הרי זו פטורה מן החליצה ומן היבום ואין לו עליה זיקה כלל, שני ולקחה לו לאשה ויבמה – מי שראויה ללקוחין וקידושין תופסין בה, היא שהיא זקוקה ליבם... היתה היבמה אסורה על יבמה איסור לאו או איסור עשה או שהיתה שנייה הרי זו חולצת ולא מתיבמת, ומפני מה צריכה חליצה, מפני שיש בה לקוחין הואיל וקידושין תופסין בהן הרי הן זקוקות ליבם". ומשמע, שכלל בזה גם את חייבי לאוין ועשה, שהרי אף בחייבי לאוין ועשה תפסי קידושין. למדנו שיש לו על חייבי לאוין ועשה זיקה, בניגוד לערוה, וא"כ חוזרות הן להילמד מפרק א' הלכה י"ב, שמאחר שמת אחיו בלא ולד – נסתלק איסור ערוה²⁴² מעל כל נשיו.

אלא, שמשמעות דברי הרמב"ם בהלכות ממרים מורה כאמור כדברי רעק"א, וצ"ע. וראשונה יש לענות בזאת, שאין הכרח שהרמב"ם ס"ל כהרשב"א, שזה שמדאורייתא חולצת ואינה מתיבמת נפקא מקרא דיבמתו, ובפרט שהרמב"ם כלל לא הזכיר דרשה זו. וא"כ אף אם נימא שבספק סוטה יש איסור אשת אח, אין זה מכריח שבחייבי לאוין ועשה יש איסור אשת אח, שכן מלימודים שונים הלכות אלו נגזרות.

אבל, אף אם נקבל את השוואת המידות הזו שברשב"א, ואף אם נקבל שס"ל לרמב"ם לדינא את דרשת "יבמתו" (וכפי שתופס המהר"י ענזיל בדבריו), כבר פתרו האחרונים בגוונים שונים את דברי הרמב"ם בהל' ממרים: העונג יו"ט²⁴³ ביאר, שלדברי האומר צריכה לשתות – הרי זו אסורה ליבם, וממילא אם בא עליה היבם – אם בעלו לא קנו²⁴⁴ ואינה אשת איש, ולדברי האומר אינה צריכה – מתיבמת, וממילא אם בעלו קנו והוא אשת איש. זוהי הנפק"מ דכרת – אם היא אשת איש או לא, לענין אם אחר יבוא עליה לאחר ביאת היבם.

²³⁹ פרק ו' הלכה י"ד.

²⁴⁰ הלכה י"ב.

²⁴¹ הלכות ה"י.

²⁴² איסור ערוה דאשת אח, וכדכתב הרמב"ם בפרק ב' מהל' איסורי ביאה הלכה א': "אשת אחיו... ערוה עליו... חוץ מאשת אחיו שלא הניח בן".

²⁴³ ס"י קע"ז בהגהה האחרונה (ד"ה "ויבמה" וד"ה "ובלא"ה").

²⁴⁴ וכעין יבמות דף כ':

והאור שמח²⁴⁵ כתב לבאר ברמב"ם כעין שיטת רש"י, שאם אסורה ליבם – אין הכוונה באיסור אשת אח, אלא שאין לה כתובה, ושוב הוה ליה דיני ממונות וזהו דבר המביא לידי כרת. הדרינן לפי זה, שאין לדעת הרמב"ם איסור אשת אח במת בלא בנים, אלא באסורה עליו משום ערוה, אך בחייבי לאוין ועשה, מחזיר גרושתו וספק סוטה – חלה זיקה מדתפסי בה קידושין, וסר איסור אשת אח.

אך להגהה בשם רעק"א לעיל, צ"ל כמוש"כ, שאף שאינה מסירה את הזיקה מעל כל הבית כערוה – עכ"פ אין זיקת ייבום חלה בה, וצ"ל שהוא מקרא ד"ייבמתו", ויותר ניחא מקרא ד"לקחת" וקרב"א, וע"כ באיסור אשת אח קאי, אלא שיש דין מיוחד של זיקת חליצה. והחידוש הוא, שתועיל חליצתה אף לפטור צרתה, וביאר מו"ר, כאמור, שזהו מטעם שהחליצה מסלקת את נוכחות המת כביכול, וממילא מותרות כל נשיו לשוק.

י"א. יבמה כאשת איש (צ"ו). – לעניין תפיסת קידושין בה

ביבמות צ"ה²⁴⁶: "והאתמר יבמה, רב אמר: הרי היא כאשת איש, ושמואל אמר: אינה כאשת איש... בקדושין תופסין ביבמה קמיפלגי, דרב אמר הרי היא כאשת איש ולא תפסי בה קדושין, ושמואל אמר אינה כאשת איש ותפסי בה קדושין. והא אפליגו בה חדא זימנא²⁴⁷? חדא מכלל דחברתה איתמר". וביבמות צ"ב: "אמר רב יהודה אמר רב: מנין שאין קדושין תופסין ביבמה, שנאמר 'לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר' – לא תהא בה הויה לזר, ושמואל אמר: בעניותינו צריכה גט. מספקא ליה לשמואל, האי 'לא תהיה אשת המת', אי ללאו הוא דאתא, אי דלא תפסי בה קדושין הוא דאתא. אמר ליה רב מרי בר רחל לרב אשי: הכי אמר אמימר: הלכה כוותיה דשמואל".

וכך פסק הרמב"ם²⁴⁸, וז"ל: "נסתפק לחכמים אם הקידושין תופסין ביבמה כשאר חייבי לאוין, או אין קידושין תופסין בה כערוה". וכן פסק גם השו"ע²⁴⁹.

במבט ראשון תואמים שני צדדי הספק, עם שתי האפשרויות בהבנת מהותה של שומרת יבם. דהיינו, לפי מה שנקטנו בשיטת בעלי התוספות – שמדאורייתא, עכ"פ, אין קשר של אישות וזיקה בין היבם והיבמה אלא מערכת של מצוות ואיסורים; לפ"ז מבואר מאוד הצד שיתפסו קידושין ביבמה, שכן קידושין תופסים בחייבי לאוין. אבל לפי מה שנקטנו בשיטת הרשב"א, הרמב"ם ורש"י, שמדאורייתא יש קשר אישות וזיקה בין היבם ליבמה – לפי זה מבואר מאוד הצד שלא יתפסו קידושין ביבמה. ואף שבחייבי לאוין עסקינן, מ"מ הרי כבר ביאר הפנ"י²⁵⁰ שבאשת איש לבדה ישנה סיבה נוספת לאי תפיסת קידושין (פרט לזה שלא תפסי קידושין בחייבי כריתות ומיתות ב"ד), והיא: עובדת היותה כבר אישה של אדם אחר. אי"כ ביבמה – אף אם מצד רמת האיסור תפסי קידושין, הרי שמצד קשר האישות שלה עם היבם – לא תפסי קידושין. וא"כ נפסק בעצם בגמרא, ברמב"ם ובשו"ע, שאין הכרעה בין שתי הבנות יסוד אלו במהות היבמה. אלא

²⁴⁵ הלי ייבום פרק א' הלכה י"ז בהגהה.

²⁴⁶ ע"ע יבמות דף צ"ו, דף י"ג: ובתוד"ה "לכדרב", ובדף מ"ט: בתוד"ה "הכל" "סוטה" ו"אי כרבי". ובקידושין דף ס"ח. – "ומה יבמה שהיא בלאו לא תפסי בה קידושין".

²⁴⁷ דף צ"ב.

²⁴⁸ פרק ד' בהל' אישות הלכה י"ד.

²⁴⁹ ס"י קני"ט סע' א', וכמבואר בב"ש ס"ק ב'.

²⁵⁰ גיטין דף מ"ג.

שקשה לומר כן, שא"כ מדוע תפסו כל אחת מפלוגות הראשונים הנ"ל בתורת ודאי (כפי שמשמע בדבריהם) את שיטתם?

על כן נראה לומר, שלמאי דנקטנו בתוס' שאין זיקה ואישות, צריך לבאר את הצד שאין קידושין תופסין ביבמה כעין גדר שהתורה עשתה ע"מ להגן על מצות ייבום, וכפי שניתן לומר בטעם וגדר האיסור של "לא תהיה אשת המת החוצה", שאף הוא הגנה על מצות הייבום. אלא שלצד שקידושין לא תפסי ביבמה, הביאור הוא שהתורה לא הסתפקה באיסור קשר בין איש זר ליבמה, אלא אף קבעה שלא יתפוס קשר כזה.

ולאידך גיסא, למאי דנקטנו ברשב"א וסיעתו שיש אישות וזיקה, צריך לבאר את הצד שקידושין תופסין ביבמה באחד מהאופנים הבאים:

אופן ראשון: האישות הינה רק 'איסורית', מה שמתבטא בכך שמוותרת ליבם בביאה ואסורה לעלמא, אבל אינה אישות 'קניינית'. ואף שכתב הראב"ד²⁵¹, ששומרת יבם משועבדת להתייבם (וכפי שארוסה משועבדת להינשא²⁵²), מ"מ אינה משועבדת עדיין לאישות (וכפי שארוסה אינה משועבדת לאישות, כי אם מזמן הנישואין²⁵³), והשיעבוד לאישות הוא האישות 'הקניינית' שביניהם; ממילא, למה שמבואר כעת, שעדיין אין היבמה משועבדת לאישות – צריכים הקידושין לתפוס.

אלא שעתה יקשה – אם כך, מהו באמת הצד שלא תפסי קידושין? ויש לומר, שבניגוד לארוסה, שנראה כעת לומר שצריך את התרצותה למעשה הנישואין (וכעין שהתרצותה נדרשת למעשה הקידושין), הרי ביבמה לימדה הגמרא "יבמה יבא עליה" – בעל כרחיה²⁵⁴. לכן יש מקום לומר, שיבמה, כבר בהיותה שומרת יבם – משועבדת היא לאישות ליבם, וכיון שיש כאן 'אישות קניינית' – לא תפסי קידושין. ועוד יש לומר, שאף בארוסה תפס הנציב בשו"ת משיב דבר²⁵⁵, שהשיעבוד לאישות מתחיל כבר מהקידושין (ולא כרעק"א הנ"ל – מהנישואין. וע"ע אבני"מ²⁵⁶), וא"כ אף ביבמה נאמר כן. ושמא יש לומר קצת אחרת, שאף שהשיעבוד לאישות מתחיל מהנישואין, הרי כבר הזכרנו בשם הראב"ד שארוסה משועבדת להינשא, ויבמה משועבדת להתייבם, ושמא אף שיעבוד זה יש לו תוכן קנייני המונע תפיסת קידושין – בארוסה, וה"ה ביבמה.

אופן שני לתרץ לרשב"א ולסיעתו את הצד שקידושין תפסי ביבמה (אף שיש כאן זיקה ואישות מדאורייתא), הוא ע"פ מה שחקר האתון דאורייתא²⁵⁷ במהות שומרת יבם, האם חל עליה איסור בעלמא, או שזהו איסור אישות. והם בעצם שני צדדי הספק המובאים אצלנו, אלא שלצד שאיסור אישות יש כאן – חקר והראה ג' גוונים: א. אישות ביבמה ליבם; ב. אישות ביבמה למת, "לא תהיה

²⁵¹ על כתובות דף ס"ג, בסוגיית מורדת.

²⁵² עיי"ש בראב"ד.

²⁵³ וכמבואר בשו"ת רעק"א מהדורה רביעאה סי' ל"ה על דברי הר"ן סוף נדרים, בהא דאשה שאמרה "טמאה אני לך" שלא מהימנה, דחיישינן שמא נתנה עיניה באחר; והקשו הראשונים והלא שויה נפשה חתיכא דאיסורא? ותירץ הר"ן דכיון דמשתעבדא ליה לאישות – לא נאמנת, שכן "שויה" מכתוב רק לנפשה איסורא ולא לאחרים. ושיעבוד לאישות – הוא מהנישואין, ונפק"מ לפ"ז בארוסה שאמרה "טמאה אני לך", דכיון דאכתי לא משתעבדא ליה לאישות – תיאסר עליה האישות עמו, מטעם "שויה".

²⁵⁴ יבמות דף כ"ט:

²⁵⁵ ח"ד סי' ל"ה.

²⁵⁶ סי' מ"ד ס"ק ד' וסי' מ"ב ס"ק א'.

²⁵⁷ סי' ח'.

אשת המת"; ג. אישות בינה ליבם, שירשה מהמת. והראה בתוך דבריו (ובקונטרס אחרון) צדדים לכל הגוונים מגמרות רבות.

והנה, אם איסור יבמה לשוק הוא מטעם היותה אשת המת, נראה ודאי שזו אישות איסורית, שנתרה קצת אשת איש, ועל זה לא²⁵⁸ התחדש מקרא²⁵⁹ שמוותרת לשוק במיתת הבעל, כיון שיש לו אח, וניתן יהיה להמשיך בית זה ולא לזר תינתן, אבל פשוט שאין כאן אישות קניינית. ומאחר ולדברינו עתה אין כל אישות בינה ליבם²⁶⁰, ואישותה למת הינה רק איסורית, שוב אין כאן חובה שלא יתפסו הקידושין. והצד שלא תפסי קידושין ביבמה, יסבור שיש אישות עם היבם, ואף אישות קניינית, ולכן לא תפסי. ויש מקום לבאר בפנים נוספות את צדדי הספק, ואכמ"ל.

ביבמות צ"ב: "א"ר ינאי: בחבורה נמנו וגמרו אין קדושין תופסין ביבמה. אמר ליה רבי יוחנן: רבי, לא משנתנו היא זו דתנן²⁶¹ האומר לאשה הרי את מקודשת לי... לאחר שיחלוץ לך יבמך אינה מקודשת (כיון דהשתא לא תפסי בה קדושי, לקמיה נמי לא תפסי, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, עכ"ל רש"י). אבל אם היו תפסי קידושין, כיון שבידו לקדשה עתה – יכול היה לקדשה לאחר שיחלוץ לה יבמה). א"ל (רבי ינאי לרבי יוחנן): אי לאו דדלאי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותיה. א"ל ריש לקיש (לרבי יוחנן): אי לאו דקלסך גברא רבה²⁶² הוה אמינא לך אנא מתניתין רבי עקיבא היא דאמר אין קידושין תופסין בחיבי לאוין, עכ"ל הגמרא.

מוכח א"כ ממשנת קידושין ס"ג – אחד מהשניים: או שאין קידושין תופסים ביבמה, או שלפחות לרבי עקיבא אין קידושין תופסים ביבמה, כלומר כרבי סימאי בדעת רבי עקיבא²⁶³, שמרבה שאר חיבי לאוין דלאו דשאר (כלומר שאינם איסורי קורבה).

י"ב. שומרת יבם שזינתה (צ"ה):

ביבמות צ"ה: "והאתמר יבמה, רב אמר: הרי היא כאשת איש, ושמואל אמר: אינה כאשת איש". ושם צ"ו. "ובדרב המנונא קמפלגי²⁶⁴ דאמר רב המנונא: שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה, דרב אמר הרי היא כאשת איש ומיפסלא בזנות, ושמואל אמר אינה כאשת איש ולא מיפסלא בזנות". וכן ביבמות צ"ב: "אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב: יבמה קדושין אין בה נשואין יש בה... ואי בעית אימא מאי נשואין יש בה – בזנות. כדרב המנונא, דא"ר המנונא: שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה".

ובסוטה י"ח: במשנה: "זה הכלל, כל שתבעל ולא היתה אסורה לו לא היה מתנה עמה". א"כ מוכח שהמשנה סוברת ששומרת יבם שזינתה אסורת ליבמה, שכן מפורט במתניי שמגלגל שבועה על סוטה "אמן שלא שטית... שומרת יבם"; ואם שומרת יבם שסטתה לא היתה נאסרת ליבם – לא

²⁵⁸ וכמבואר באתון דאורייתא שם ד"ה "יודע כ"י, ובהערה 26 שם.

²⁵⁹ בקידושין דף י"ג.

²⁶⁰ עפ"י נצטרך לבאר קצת בדוחק בשיטת הרשב"א, שחלות הזיקה כסיבה להסתלקות איסור אשת אח, היא העובדה שמציאות היבם החי היא גורמת לאחיו המת אחיזה בחיים, באופן שאשת המת אסורה לזר. ולכן אין אסורה כלפיו כאשת אח.

²⁶¹ קידושין דף ס"ב.

²⁶² ע"י בתוד"ה "אמרי" בסוטה דף י"ח:

²⁶³ יבמות דף מ"ט.

²⁶⁴ ע"ע יבמות דף פ"א, דף צ"ב:, דף צ"ה, דף צ"ו, גיטין דף פ', סוטה דף י"ח: ובירושלמי סוטה פרק ב' הלכה ה' (ושם בתורי"ד לרידב"ז) ויבמות פרק ב' הלכה א'.

היה אפשר לגלגל עליה שבועה, משום כללא דמתני'. כך מוכיח רב המנונא. אבל בגמרא שם: "אמרי במערבא: לית הילכתא כרב המנונא". ומקשה הגמרא: "אלא הא דקתני שומרת יבם וכנוסה", ומתרת: "הא מני, ר"ע היא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, ומשוי לה כערוה". וברש"י: "ולגבי לאסור על בעלה נמי, כי היכי דהבא על אשת איש שהיא בכרת אסורה על בעלה, כן הבא על שומרת יבם נמי, שהיא עליו בלא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר²⁶⁵, אסורה על יבמה".

מבואר בגמרא, שרב המנונא סובר ששומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה, אף לרבנן דרבי עקיבא, אבל הגמרא פוסקת דלא כוותיה, ומעמידה את המשנה כרבי עקיבא. וכן פוסק הרמב"ם²⁶⁶: "והיבמה שזינת והיא זקוקה – לא נאסרה על יבמה, אלא רצה חולץ רצה מיבם". וכן פוסק השו"ע²⁶⁷: "שומרת יבם שזינתה לא נאסרה על יבמה אם הוא ישראל". וכתב בבאור הגר"א²⁶⁸: "סוטה י"ח ב' אמרי במערבא כו' דלא כתוסי שם" (לשון התוסי שם: "ונראה אע"ג דפסיק דלית הילכתא כרב המנונא, הילכתא כוותיה").

ומה תואמות דעות אלו בפלוגתא זו – רב המנונא ואמרי במערבא (ובפוסקים – תוסי והרמב"ם), לשתי הבנות היסוד ביבמה: רב המנונא מבואר לצד שיש אישות ליבמה, וא"כ "ומעלה בו מעל"²⁶⁹ קרינן בה, וממילא נאסרה ליבמה כסוטה לבעלה. ואילו 'אמרי במערבא' מבוארים לצד דאין אישות ביבמה.

וכך ביאר באורך האתון דאורייתא²⁷⁰, והסביר בזאת מדוע רב ושמואל שנחלקו בדרב המנונא, נקטו בלשון "הרי היא כאשת איש" ו"אינה כאשת איש" – משום שזהו שורש המחלוקת: לרב, איסור יבמה לשוק הוא מחמת אישות שיש בינה לבין היבם, ולכן מפסלא בזנות, וכמו שאוסרת זנות באשת איש²⁷¹. ושמואל ס"ל, דאיסור יבמה לשוק – איסור ביאה גרידא הוא, ולא מחמת ענין אישות כלל, ולכן לא נאסרת ליבם בזנות. וכן מבואר בטוב טעם ודעת בדברי התוסי, וז"ל²⁷²: "שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה – פי' אפי' לרבנן דאמרי קידושין תופסין בחייבי לאוין ופליגי אדר"ע, הכא מודו, כדאמר בהאשה רבה (יבמות דף צ"ב:) דכתיב בה לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר, לא תהא בה הויה לזר, אלמא דקרא משוי לה **כערוה** דלא תפסי בה קידושין, משום דאגידא ביה, והויה **כארוסתו** שזינתה".

התוסי כורכים יחד את שתי ההלכות – אי תפיסת קידושין וסוטה; ואכן, רב²⁷³ סובר כן, דהיינו שלא תפסי קידושין ביבמה, וכן ששומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה, וכדרב המנונא. וטעם אחד לשתי ההלכות: שומרת יבם היא "כארוסתו", "כערוה" – כלשון התוסי'.

אלא, שהשתא קשיא עלן טובא, שכן מתחלפות בזה שיטות תוסי והרמב"ם: בעוד שנקטנו בשיטת התוסי שאין אישות וזיקה ביבמה, אלא רק מצוות ואיסורים, הרי שכאן פוסקים התוסי כרב

²⁶⁵ משמע שאיסור יבמה לשוק הוא מעין איסור אשת איש.

²⁶⁶ פרק ב' מהל' יבום וחליצה הלכה כ'.

²⁶⁷ ס"י קני"ט סעי' ג'.

²⁶⁸ שם ס"יק ט"ז.

²⁶⁹ במדבר ה', י"ב. עיי רמ"א אה"ע סי קע"ח סעי' ג' ובי"ש ס"ק ד' שם.

²⁷⁰ ס"י ח' ד"ה "וע"ע ביבמות צ"ו".

²⁷¹ וכברש"י בסוטה דף י"ח: ד"ה "אין קידושין תופסין", הו"ד לעיל.

²⁷² דף י"ח: ד"ה "שומרת".

²⁷³ יבמות דף צ"ב: ודף צ"ו.

המנונא דהויא כארוסתו, ולעומת זאת נקטנו ברמב"ם שיש אישות וזיקה ביבמה, ובכל זאת אין הלכה כרב המנונא – מה שמורה לכאורה שאין אישות ביבמה? וצ"ע.

אמנם, בהגהות מיימוניות²⁷⁴ כתב: "וכ"פ התוספות דלית הילכתא כרב המנונא דאמר אסורה לישראל (ליבמה), ס"פ הערל (פ"א). והאשה רבה (צ"ו.²⁷⁵)", וזה תואם לדברינו לשיטת התוס'. אבל כיצד יבוארו דברי התוס' בסוטה, שפסקו כרב המנונא? צ"ע, ושמא צ"ל שתוס' כאן הולכים בשיטה אחרת.

אמנם, את שיטת הרמב"ם יש ליישב ע"פ הסברו השני של האתון דאורייתא (ד"ה "ועוי"ל בהסברת"), במחלוקת רב ושמואל אי הלכה כרב המנונא.

מבואר ביסוד איסור סוטה ליבם, בגמרא ביבמות צ"ה., ש"נאסר האוסר". ומוכח מלשון זו שמה שאשת איש נאסרת לבעלה ע"י זנות – זהו בעבור שהבעל הוא האוסרה על הבעל, וע"כ גזרה התורה שיהיה נאסר האוסר (לשון האתון דאורייתא). רב ורב המנונא יבוארו לפי הצד שהאישות היא בין היבמה ליבם, וכיון שהוא זה שאוסרה על הבעל – נאסר היבם בזנותה. וז"ל רש"י²⁷⁶: "אילימא יבמה לאחר – שבא עליה אחד מן השוק והיינו איסור קל, דלאו בעלמא, וקתני נאסר האוסר, נאסר בה יבמה שהיה אוסרה על זה וכדבר המנונא". אבל שמואל ו'אמרי במערבא' יבוארו לצד שהאישות היא בין היבמה למת "אשת המת" קרינן לה; וכיון שלא היבם אוסרה על הבעל, לא נאסר היבם בזנותה.

והשתא שפיר י"ל לרמב"ם, שאף שנקטנו בשיטתו שיש אישות ליבמה, יש לומר שהיא אישות כלפי הנפטר, וסג"ל²⁶⁰ בהכי להפקיע את איסור אשת אח משנפלה לייבום, אך לסוטה לא תיחשב, וכנ"ל.

ואי קשיא לך, דמשמע באידך דוכתי ברמב"ם שהאישות היא בינה ליבם, שמא יש לומר שאמנם האישות הינה בינה ליבם, אך מכח שיש את האישות מן הנפטר (וכאחד מהגוונים שמבאר האתון דאורייתא) – יוצא שלא היבם אוסר, וע"כ לא נאסר בה בזנותה. ואולי יש לבאר עוד, שיש אישות וזיקה בין היבמה ליבם, בין אם זו אישות 'איסורית' ובין אם זו אישות 'קניינית', אבל להיאסר כסוטה – זהו רק כשהאישות היא ברמה של חייבי כריתות ומיתות ב"ד.

ויש כאן **פליאה** לכאורה בשיטת שמואל ובפסיקת ההלכה. שכן מספקא ליה לשמואל²⁷⁷ אם תופסין קידושין ביבמה, ולכן במקרה שפשטה ידה וקיבלה קידושין מזר – פוסק ש"בעניותינו צריכה גט" – דהיינו מהמקדש, וייבום או חליצה מהיבם. ולאידך גיסא, סובר הרי שמואל²⁷⁸ ש"אינה כאשת איש ולא מיפסלא בזנות". ומדוע לא מספקא ליה לשמואל אף אי הלכה כרב המנונא? שהרי הא בהא תליא, כמבואר בתוס' בסוטה (הו"ד לעיל)? וצ"ע.

ושמא י"ל דאה"י, שאף בדרב המנונא מספקא ליה לשמואל, והגמרא בדף צ"ו מביאה רק את אותו צד שלפיו אינה כאשת איש ולכן לא מפסלא בזנות. וכן מוכח בפשטות מהא דאיתא שם באידך לישנא, ששמואל אמר כי יבמה "אינה כאשת איש ותפסי בה קדושין", והרי זהו רק צד אחד, ואילו שמואל מתלבט אי תפסי קידושין ביבמה! אלא מוכח שהגמרא סומכת על מה שכתבה לעיל ששמואל בעצם מסתפק, ומשם נלמד שאף לעניין זנות מסתפק.

²⁷⁴ ס"ק ה' בפרק ב' מהלי יבום וחליצה הלכה כ'.

²⁷⁵ ד"ה "ודלמא", עייש.

²⁷⁶ דף צ"ה. ד"ה "אילימא".

²⁷⁷ דף צ"ב:

²⁷⁸ דף צ"ו.

א"כ יעלה להלכה לפ"ז, ששומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה מספק דאורייתא, שמא יש לה דין סוטה. וכן כתב בשלטי גיבורים בשם ריא"ז, וז"ל²⁷⁹: "וכתבו הפוסקים מההיא דסוטה פרק היה מביא, דיבמה שזנתה מותרת ליבם. וריא"ז כתב ואם דרך זנות בא עליה אחד מן השוק מותרת ליבמה, לפי דעת רוב הפוסקים. ולא נראה, שהרי היא **ספק ערוה** ואסורה ליבם מספקא, כמבואר בקונט' הראיות" (ולעיל כתב שהולד שילדה מבעלה הרי הוא ספק ממזר, כמבואר בקונטרס הראיות, ועיין להלן²⁸⁰ בעניין ממזר).

אבל ברמב"ם ובשו"ע מבואר, ששומרת יבם שזינתה מותרת ליבמה, ואין כאן ספק סוטה, למרות שלעניין תפיסת קידושין פסקו הרמב"ם והשו"ע שיש ספק אי תפסי! מבואר א"כ שאין ההלכות תלויות זו בזו, ואף אם לא תפסי קידושין, בכ"ז שומרת יבם שזינתה מותרת ליבמה. ושמא י"ל, שדין סוטה הוא רק אם כשזינתה ומעלה מעל בודאי, אך ביבמה אין כאן מעילה ודאית, כי אולי תפסי קידושין ואינה כארוסה. ודוחק. ושמא י"ל כמושכ"ל, שדין סוטה הינו רק במעילה באישות שהיא ברמת חיבי כריתות, וצ"ע בזה.

ואולי יתכן לבאר בדעת שמואל, שאין ספקו בין שתי האפשרויות – האם יש אישות באיסור יבמה, או שזהו איסור גרידא, אלא נאמר שלשמואל ברורה מציאות יבמה ורמת אישותה וזיקתה ליבם; אלא מסתפק אם ברמת אישות כזו תפסי קידושין. אך לעניין סוטה – ברור לו שאין במעילה באישות כזאת משום דין סוטה. והוא דוחק בלשון הגמרא "מספקא ליה לשמואל".
שוב ראיתי שכמה צדדים ממשאנו ומתננו בעניין תפיסת קידושין ביבמה ובעניין שומרת יבם שזינתה, כלולים בדברי הגאון הנוב"י²⁸¹, ושמתני.

י"ג. בא על שומרת יבם (מ"ט): (האם הולד ממזר)

ביבמות מ"ט: "תניא נמי הכי הכל מודים בבא על... שומרת יבם שאין הולד ממזר". בגמרא שם מובאים דברי אביי ודברי הברייתא ביחס למצבים מוסכמים, שלכל הדעות אין הולד בהם ממזר, וזהו ביחס לבא על הנידה, על הסוטה ועל שומרת יבם; והטעם הוא, בגלל שתפסי בהן קידושין²⁸². אלא שאביי השמיט את שומרת יבם בדבריו, ומסבירה הגמרא מדוע: "ואביי שומרת יבם מספקא ליה אי כרב אי כשמואל". וכתב רש"י²⁸³: "דאמר בפרק האשה רבה מנין שאין קידושין תופסין ביבמה, דכתיב לא תהיה אשת המת לאיש זר – לא תהיה בה הויה לזר, **והולד ממזר**".
אבל התוס' ²⁸⁴ חולקים, וז"ל: "והא דקאמר ואביי מספקא ליה אי כרב אי כשמואל – לא כפירוש הקונטרס, דאפי' לרב אין הולד ממזר, כדפי'. אלא להכי לא נקט (אביי) שומרת יבם משום דשמא תפסי בה קידושין כשמואל, ופשיטא דלא הוי ממזר ואין שום חידוש להשמיענו". ולעיל מזה כתבו התוס' וז"ל: "וי"ל דאליבא דרב, דאמר אין קידושין תופסין ביבמה, איצטריך לאשמועינן

²⁷⁹ דף כ"ט: מדפי הרי"ף אות ב'.

²⁸⁰ אות י"ג.

²⁸¹ מהדו' קמא אה"ע סי' נ"ד ד"ה "והנה ראיתי במרדכי".

²⁸² עי' רש"י ד"ה "שומרת". וצ"ע מכח הגמרא ביבמות דף צ"ב, ששם מוכח שלרבי עקיבא לא תפסי קידושין בשומרת יבם. ובפרט שרש"י נוקט בדף מ"ט: "שהכל מודים" זהו לכל הדעות בדעת רבי עקיבא, דהיינו אף לרבי סימאי הסובר שקידושין לא תפסי אף בלאו שאינו של שאר. ותוס' ד"ה "הכל" מוכיח מדוכתי טובא שיש שיטה בדעת רבי עקיבא האומרת שיש ממזר ביבמה לשוק (כעין דף צ"ב. ודף צ"ו).

²⁸³ ד"ה "אי כרב".

²⁸⁴ דף מ"ט ד"ה "הכל".

שפיר דלא הוי ממזר. וטעמא אר"ת, דהוי כעובד כוכבים ועבד שאין בה קידושין לשום אדם, וליבם נמי²⁸⁵ לאו בת קידושין היא, אלא ביאה הוא דאית בה".

נמצא, שיש מחלוקת בין רש"י לתוס' בדין ולד שומרת יבם שזינתה, לדעת רבנן דרבי עקיבא, לפי שיטת רב, שאין קידושין תופסים ביבמה: שלרש"י – הולד ממזר, ולתוס' – אין הולד ממזר, מאותו טעם שולד גוי ועבד שבא על בת ישראל – לא הוי ממזר, שאין כאן קידושין כלל. וז"ל הגמרא דף מ"ה: "מאן דמכשר סבר מה אשת אב **דלדידיה** לא תפסי בה קדושין, לאחריני תפסי בה קדושין, לאפוקי עובד כוכבים ועבד דלא תפסי בהו קדושין **כלל**".

והנה, רש"י בדף נ"ב.²⁸⁶ כתב וז"ל: "שהרי אין קידושין תופסין באשת אח והתורה לא התירתה לו ליעשות כאשר נכרית אלא כסדר המצוה, וביאה הוא דכתבה בה רחמנא", עכ"ל (והארכנו בדבריו באותיות י"ד-ט"ו). ודבריו תואמים לדברי התוס'²⁸⁴: "וליבם נמי לאו בת קידושין היא, אלא ביאה הוא דאית בה". וא"כ מדוע לא יודה רש"י לתוס' שאין הולד ממזר? ושמא רש"י לא מדבר למאן דמכשר בגוי ועבד הבא על בת ישראל.

אך תוס' כתבו, דאף למ"ד דהוי ממזר בגוי ועבד – מ"מ אין ממזר מיבמה, דכיון דיבמה עומדת לחלוץ או לייבם – חשיבא **בת תפיסת קידושין** (בשונה מגוי ועבד, ולכן בבואו על בת ישראל – הולד ממזר). ושמא יש לומר בדעת רש"י, שלא אכפת לן במה שהיא בת תפיסת קידושין לעניין שהיא עומדת לייבום וחליצה, כיון שסו"ס עתה אין קידושין תופסים בה, וע"כ הולד ממזר, כגוי הבא על בת ישראל.

וכהמשך לכך נאמר, שאולי העומד מאחורי מחלוקת זו שבין רש"י לתוס' הוא מחלוקתם בהבנת מהות היבמה; שלרש"י – אי תפיסת הקידושין מורה שהיא ערוה, וכדברי התוס' בסוטה²⁷² "לא תהא בה הויה לזר, אלמא דקרא משוי לה **כערוה** דלא תפסי בה קידושין". וממילא – הולד ממזר, שיש לומר שסיבת הממזרות אינה העבריינות בביאת ההורות, ואף לא העובדה שבא על אישה שאין בה לגביו תפיסת קידושין, אלא שאי תפיסת הקידושין מלמדת לנו על שם ערוה שיש לה כלפיו, וזה הגורם לולד ממזר שנולד מערוה²⁸⁷.

אבל לתוס', כבר ביארנו לעיל בעניין תפיסת קידושין ביבמה, שי"ל לשיטתם שמניעת תפיסת הקידושין היא מעין גדר שהתורה מגינה²⁸⁸ באמצעותו על מצות הייבום, ולא שיש דין אישות ומעין אירוסין בין היבמה ליבם, אלא היא איננה חשובה כערוה, וממילא אין הולד ממזר.

ושפיר אזלי רש"י ותוס' לשיטתם: לרש"י, שיבמה היא כארוסה ונחשבת ערוה עבור זר מהשוק (לרב, שאין קידושין תפסי) – ממילא הולד ממזר. ולתוס', אף אם לא תפסי – אין כאן אישות אלא דין בעלמא, וכיון שאינה חשובה ערוה – אין הולד ממזר. ונפק"מ לדינא, שהלכה כשמואל, ומספקא ליה לשמואל אי תפסי קידושין – שלרש"י הולד הוי ספק ממזר (אליבא דאביי מ"ט:), ולתוס' – הולד כשר. אמנם, אף לרש"י נראה לכאורה שאין הלכה כאביי, אלא כברייתא מ"ט,

²⁸⁵ ע"י דברינו אותיות י"ד-ט"ו.

²⁸⁶ ד"ה "נתן לה כסף".

²⁸⁷ וכבר דיברנו בנקודה זו בהקשר לאי תפיסת הקידושין עצמם, שי"ל שנובע ממה שהאישה הינה ערוה, ואף במקום שבאופן מזדמן אין את חומרת האיסור של חיוב כרת בביאה. ע"י להלן אות ט"ו.

²⁸⁸ ויש לעיין, מכח תוד"ה "בני" בדף ט"ז, שמוכיח שאף אם קידושין תפסי ביבמה – אין זיקה (כלומר: הצורך בייבום ובחליצה) פוקעת; וא"כ יש לשאול – לשם מה צריך הגנה של שלילת תפיסת קידושין, הרי מ"מ מצות הייבום לא תברח?

וא"כ אף לרש"י הולד כשר. אבל מרש"י ד"ה "שומרת"²⁸⁹, נראה שהברייתא סוברת שקידושין תופסים ביבמה, ולכן הולד כשר (אף לרבי עקיבא). וא"כ כיון שקיימא לן שספק אי תפסי, א"כ הלכה כאב"י, והולד הינו ספק ממזר, ועיין.

י"ד. כיצד מאמר – נתן לה כסף (נ"ב.); יבמה נקנית בביאה (נ"ד)

מתייצבים לנגדנו דברי רש"י²⁹⁰ ביבמות דף נ"ב, על הא דאיתא התם: "כיצד מאמר? נתן לה כסף או שוה כסף. ובשטר כיצד?" וכו'. וכתב רש"י בד"ה "נתן לה כסף או שוה כסף": "ואמר לה התקדשי לי במאמר יבמין, ואע"ג דיהב לה מידי, לאו קידושין גמורים הן כקידושי תורה, שהרי אין קידושין תופסין באשת אח, והתורה לא התירתה לו ליעשות כאשה נכרית, אלא כסדר המצוה, וביאה הוא דכתבה בה רחמנא".

וקשיא עלן, שהרי ביארנו בשיטת רש"י (לעיל אות ג') שבעת הנפילה לייבום חלה זיקה המפקעת את איסור אשת אח. מהו א"כ מה שכתב רש"י כאן ש"אין קידושין תופסין באשת אח... והתורה לא התירתה... אלא כסדר המצוה", דמשמע שעומדת עליו באיסור אשת אח וממילא אין קידושין תופסין, אלא שאם יעשה כסדר המצוה ויבוא עליה – ידחה מעשה דמצות ייבום את איסור אשת אח. לכאורה הולך כאן רש"י בשיטת תוס', שאיסור אשת אח נדחה מפני מעשה דמצות ייבום, על דרך כל עשה דוחה לא תעשה – שמעשה מצותי לא נחשב מעשה איסורי, אך כל עוד לא עשאו – האיסור עומד לפניו. וצע"ג.

קודם שנבוא לבאר את דברי רש"י בפרטות (לקמן אות ט"ו), נשלשל בעז"ה את השמועה דמאמר, במה שנוגע לדאורייתא ולדעת ב"ה²⁹¹; או במילים אחרות, ביבם הנותן לשומרת יבם כסף או שטר לקנותה, האם קנאה לדעת בית הלל?

במתני' ריש קידושין: "האשה נקנית בשלש דרכים.. היבמה נקנית בביאה...". ובגמרא שם י"ג: "י"ד. איתא: "והיבמה נקנית בביאה כו'. בביאה מנלן, אמר קרא יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה' (רש"י: כלומר ביאתה הן ליקוחיה). ואימא לכולה מילתא כאשה (רש"י: מה אשה כסף ושטר כי ביאה, אף יבמה כסף ושטר כי ביאה, דהא כתיב לאשה), לא סלקא דעתך, דתניא יכול יהו כסף ושטר גומרים בה כדרך שהביאה גומרת בה? תלמוד לומר לומר 'ויבמה' (רש"י: ביאה משמע, שנה עליה הכתוב לעכב) ביאה גומרת בה, ואין כסף ושטר גומרים בה. ואימא מאי 'ויבמה' דבעל כרחיה מיבם (רש"י: דלהכי דרשינן לה ביבמות), אם כן לימא קרא ויבם, מאי 'ויבמה', שמעת מינה תרתי (רש"י: אם כן – דלביאה גומרת אותה נימא ויבם, מאי ויבמה למילך נמי בעל כרחיה, והכי תניא ליה בהדיא ביבמות בפ' הבא על יבמתו²⁹² ויבם²⁹³ ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה, ויבמה בעל כרחיה)". ובקידושין ד': "יבמה תוכיח שנקנית בביאה ואינה נקנית בכסף, מה ליבמה שכן אין נקנית בשטר... ומה יבמה שאין נקנית בכסף נקנית בביאה...".

²⁸⁹ דף מ"ט:

²⁹⁰ וכ"כ בנימו"י שם. וכן הביא הב"ש סי' קס"ה ס"ק ב', עיי"ש.

²⁹¹ "מאמר קני דאורייתא לב"ש וכולה סוגיא דגמרא מוכח הכי" – תוס' דף כ"ט. ד"ה "ב"ש אומרים".

²⁹² דף נ"ד.

²⁹³ וכן בתוד"ה "ויבמה" יבמות דף ח': פירשו כרש"י: "ויבם – ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה. ויבמה – בעל כרחיה".

ומכאן **שואלים העולם**²⁹⁴, מדוע נצרך רש"י ביבמות דף נ"ב. לביאור שאין יבמה נקנית בכסף מטעם שאין קידושין תופסין באשת אח, תיפוק ליה מהאי קרא ד"ויבם", וכמבואר בברייתא קידושין י"ד. יבמות נ"ד. – "יכול יהו כסף ושטר גומרים בה כדרך שהביאה גומרת בה, תלמוד לומר 'ויבמה' – ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים בה".

ומתריצים, דתרי מילי נינהו, וקרא ד"ויבמה" – ביאה גומרת" כו', אתא לאשמועינן **שבתורת ייבום** נקנית רק בביאה ולא בכסף או שטר. אך עדיין יש לשאול בנתן היבם לשומרת היבם את הכסף או את השטר ככסף **קידושין**, וכן יש לשאול בבא עליה לשם קידושין; על כך עונה רש"י, שאין קידושין תופסין באשת אח. וכמה נפק"מ יש בין קניין בתורת ייבום לקניין בתורת קידושין: 1. לייבום בעינן לפחות לגמור העראה, ואילו לקידושין סגי בתחילת העראה; 2. בייבום יש דין "ויבמה" – על כרחיה" (יבמות ח'), ואילו בקידושין "וניתני האיש קונה... אי תנא קונה ה"א אפילו בע"כ – תנא האשה נקנית דמדעתה אין שלא מדעתה לא"²⁹⁵; 3. כמו כן, בייבום – "הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון... אחד המערה... – קנה" (יבמות נ"ג:), ובלבד שיכוון לשם מעשה ביאה, אך בקידושין בעינן לדעת מקדש, וכדמשמע לישנא דמתני' "האיש מקדש בו ובשלוחו" (קידושין מ"א.); ובמילי טובא בקידושין רואים שדרוש רצונו לקדשה וכן כוונתו לקדשה, כשבייבום א"צ רצון וכוונה²⁹⁶, וסגי בכוונה לפעולת ביאה; 4. וכן, בקידושין בעינן תרי עדי קיום (קידושין ס"ה:), ובייבום אין הדבר מפורש – ונראה שבמחלוקת ראשונים שנויה הלכה זו, שלר"ת בתוד"ה "משום פריצותא" קידושין י"ב: בעינן תרי עדים בייבום²⁹⁷, אך לר"י (בתוס' שם) נראה שלא בעינן שני עדי קיום בייבום²⁹⁸.

וא"כ רש"י מסביר מדוע אפילו בתורת קידושין אין יבם יכול לקנות את יבמתו, ולטעם זה אין חילוק בין כסף ושטר לבין קידושין בביאה, בכולם לא קנאה – דאין קידושין תופסין באשת אח. וזהו הטעם מדוע מאמר לב"ה²⁹⁹ אינו קונה מדאורייתא, אף לא כתורת קידושין.

בלא סברת רש"י, הו"א שיועילו קידושי יבם בשומרת יבם – לא מיבעי לשמואל הסובר (באחד מצדדי ספקו) שקידושין תופסין ביבמה (האסורה באיסור לאו ד"לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר"), אלא אף לרב, הסובר שלא תפסי בה קידושין משום דכתיב "לא תהיה..." – לא תהא בה הויה לזר³⁰⁰. שכן יש לומר, לאיש זר הוא דלא תהיה – ואין בה הוית קידושין על ידו, אך היבם אינו איש זר, וא"כ נימא שיתפסו בה קידושין; קמ"ל רש"י מסברא שאין קידושין תופסין באשת אח, כנ"ל. והשתא, הסברא נכונה לא רק לרב אלא אף לשמואל, שכן יש לומר דווקא

²⁹⁴ עיי קרן אורה יבמות דף נ"ב, ועיי מקנה קידושין דף י"ד. ודף ס"ז. עיי קובץ שיעורים גיטין סי' מ"ז עמ' מ"ה ובקובץ הערות יבמות ח"י-י"ט, ו-ט"ו, ג-ד'; שיעורי ר' שמואל יבמות ח"יב עמ' קמ"ט-ק"נ; שיעורי הרב דוד פוברסקי יבמות דף י"א. אותיות רל"א-רל"ב ויבמות דף נ"ב. אותיות תקצ"ז-תקצ"ח; חידושי הגר"ח על הש"ס סי' פ"ב-פ"ג.

²⁹⁵ קידושין דף ב'; עיי"ש רשב"א ותוד"ה "איי", וברש"י קידושין דף מ"ד. "דמדעתה – דבעינן דעת המקנה". וביבמות דף י"ט: "קדושין בעלמא – והלכה והיתה לאיש אחר מדעתה משמע". ועיי ר"ן נדרים דף ל'.

²⁹⁶ בחליצה סגי בכוונה וא"צ רצון, וכדאיתא בחידושי רח"ה הלי' יבום וחליצה פרק ד' הלכה ט"ז, ובעונג יו"ט או"ח סי' ב"ג, ואכמ"ל.

²⁹⁷ וכן ברמ"א אה"ע סי' קס"ו סע' ב', עיי"ש בגר"א ובנו"כ.

²⁹⁸ ועיי חידושי הגר"ח על הש"ס סי' פ"ב (רי חיים סטנסיל).

²⁹⁹ ולדעת בית שמאי הסוברים שמאמר ביבמה קונה מדאורייתא (תוד"ה "ב"ש" בדף כ"ט.), צריך בירור אם זה בתורת ייבום או קידושין, וכן באיזו מידה קנאה.

³⁰⁰ יבמות דף צ"ב:

קידושי איש זר תפסי בה, שכן רק חייבי לאוין יש בזה, אך כלפי היבס אסורה היא באיסור אשת אח שיש בו כרת, ואין קידושין תופסין בחייבי כריתות.

הרב פנחס הלוי איש הורוביץ, בעל ההפלאה, בספרו המקנה עמ"ס קידושין, מראה מקור לדברי רש"י הנ"ל ביבמות נ"ב, מגמרא מפורשת בפרק האומר. שאיתא שם במתני³⁰¹: "כל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קידושין – הולד ממזר. ואיזה זה – זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה (רש"י: של חייבי כריתות)". ובגמרא ס"ז: "מנא הני מילי (רש"י: דאין קידושין תופסין בחייבי כריתות). אבל הולד ממזר נפקא לך מלא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו וסמך ליה לא יבא ממזר... ומהכא ילפינן לה ביבמות בפרק החולץ דכל שאין לה עליו קידושין הולד ממזר³⁰²... מאחות אשה נפקא (רש"י: דכתיב בה לא תקח – לא תקדשנה)... אשכחן אחות אשה, שאר עריות מנלן, ילפינן מאחות אשה, מה אחות אשה מיוחדת שהיא ערוה וחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת, ולא תפסי בה קידושין, אף כל שהיא ערוה וחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת, לא תפסי בה קידושין. בשלמא כולהו אתיין, אלא אשת איש ואשת אח איכא למיפרך – מה לאחות אשה שכן אין לה היתר במקום מצוה, תאמר באשת אח שיש לה היתר במקום מצוה. אשת איש נמי איכא למיפרך מה להנך שכן אין לה היתר בחיי אוסרן, תאמר באשת איש שיש לה היתר בחיי אוסרן? אלא א"ר יונה ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע: אמר קרא 'כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו' – הוקשו כל העריות כולם לאחות אשה, מה אחות אשה לא תפסי בה קידושין, אף כל עריות כולם לא תפסי בה קידושין", עכ"ל הגמרא. ופירושה: מבניין אב מאחות אישה – אי אפשר ללמוד על אשת אח ואשת איש, אך באמצעות היקש מאחות אישה – לומדים שאף באשת אח ואשת איש אין קידושין תופסין.

מקשה המקנה³⁰³, ש"לכאורה אינו מובן, כיון דאשת אח דאין לה היתר אלא אחרי מות אחיו, א"כ לא גרע מאחות אשה שמותרת לאחר מיתת אחותה אפילו שלא במקום מצוה", ומדוע לא נלמד מבניין אב מאחות אישה לאשת אח?

ותירץ: "דעיקר קושית הש"ס מהא דאין קידושין תופסין ביבם עצמו, אלא מאמר דרבנן (כלומר רק מדרבנן), דהא לא מוכח מקרא דויבם אלא דאין כסף ושטר גומרים בה, ומנ"ל שלא יתפסו בה קידושין, אלא משום דכל זמן שלא יבמה, הוי לענין קידושין כאשת אח גמור, דאין קידושין תופסין בה אף שיש לה היתר – ע"י ביאה. וליכא למילף בבנין אב מאחות אשה דאסורה במקום מצוה. אבל יבם, שיש לו היתר בה במקום מצוה ויכול לקנותה בביאת ייבום – הו"א שיכול לקנותה גם במעשה קידושין. וע"ז משני הש"ס התם דילפינן מהיקשא דר' יונה. ובזה מובנים היטב דברי התוס' ביבמות מ"ט בד"ה הכל מודים וכו' בשם ר"ת דטעמא דלא הוי ממזר משומרת יבם משום דאין לה קידושין אפילו לגבי יבם, דלא התירה התורה אלא ביאה דהיינו מטעם זיקה ולא מטעם קידושין", עכ"ל המקנה, ודברי פי חכם חן.

³⁰¹ קידושין דף ס"ו :

³⁰² וכן פירשו בתוד"ה "מנא הני מילי" – "אלא בעי מנלן דאין קידושין תופסין בהן (בחייבי כריתות)"; אלא שהתוס' מסקי ששאלת הגמרא רק לרבי יהושע (יבמות דף מ"ט.), שכן לזעירי ידעינן מדהוה ממזר מחייבי כריתות מוכח שלא תפסי קידושין, וכן לרבי עקיבא ביחס לחייבי לאוין. אלא לרבי יהושע שממזר רק מחייבי מיתות ב"ד מנ"ל דלא תפסי קידושין בחייבי כריתות.

³⁰³ קידושין דף י"ד ד"ה "בגמרא"; קידושין דף ס"ז ד"ה "שם בגמרא בשלמא", ועיי"ש בדבריו על תוד"ה "מנא הני מילי".

נמצאנו למדים **שתי ידיעות**: הידיעה האחת, שאי אפשר לקנות יבמה אלא בביאת ייבום (והיינו בגמר העראה, ולא סגי בתחילת העראה כבקידושין), ואי אפשר לגמור קניינה מכח מצות ייבום ע"י כסף ושטר מקרא ד"ויבם", כברייתא דקידושין י"ד. "ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים בה". והידיעה השניה היא, שאי אפשר שיבם יקנה את שומרת יבם במעשה קידושין (כסף, שטר, ביאה) – **מהיקשא** דרבי יונה לאחות אישה (כגמרא קידושין ס"ז), שכן בבניין אב מאחות אישה אי אפשר ללמוד, שהרי אחות אישה אי אפשר לקנות בביאת ייבום במקום מצות ייבום, משא"כ אשת אח; א"כ הו"א שיבם יכול לקנות את יבמתו אף במעשה קידושין; קמ"ל מהיקשא דרבי יונה – שלא. או לחלופין, ילפינן זאת **מסברא**, כרש"י יבמות נ"ב שאין קידושין תופסין באשת אח אלא בדרך מצוה בביאת ייבום. ויתכן שתוכן היקשא דרבי יונה שבקידושין מביא אותנו לעצם סברת רש"י הנ"ל.

והשתא, יקשו מאוד דברי שער המלך, שכתב³⁰⁴ ששומרת יבם יכולה להיקנות בביאת היבם מטעם קידושין, ושער המלך איירי בחייבי לאוין ועשה; והקשה עליו באורך האבני מילואים³⁰⁵ מכח דברי רש"י הנ"ל (ואמנם לא הזכיר את רש"י, כי אם את הנימו"י, אך המה דברי רש"י בעצמם), וכן מכח דברי ר"ת, שהוזכרו בתוך דברי המקנה הנ"ל.

דברי ר"ת מתייחסים לברייתא ביבמות מ"ט: "תניא נמי הכי הכל מודים בבא על... שומרת יבם שאין הולד ממזר". שואלים שם תוס'³⁰⁶: "וא"ת א"כ אמאי איצטריך למנקט הכל מודים בשומרת יבם אמאי תיסק אדעתא למימר דהוי ממזר טפי מבשאר חייבי לאוין דלאו דשאר. וי"ל דאליבא דרב דאמר אין קידושין תופסין ביבמה איצטריך לאשמועינן שפיר דלא³⁰⁷ הוי ממזר. **וטעמא** אר"ת, דהוי כעובד כוכבים ועבד שאין בה קידושין לשום אדם, וליבם נמי לאו בת קידושין היא, אלא ביאה הוא דאית בה"³⁰⁸; מבואר, א"כ בדברי רש"י והנימו"י (וכן בב"ש) ור"ת, שאין ליבם תפיסת קידושין בשומרת יבם.

וצ"ל, ששער המלך אינו נוקט את סברת רש"י³⁰⁹ (וס"ל שאף ר"ת בא מכח סברת רש"י), אך מאי דקשה הוא הגמרות בקידושין י"ד ובקידושין ס"ז. ויש ליישב ולומר שהגמרא דקידושין י"ד, "ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים בה", זהו רק לעניין לגמור את זיקת הייבום, וכמו שכתבנו לעיל; וביחס לקידושין ס"ז יבואר ששער המלך נקיט לה כפשוטה, שהו"א שקידושין יתפסו באשת אח שלא במקום מצוה כיון שיש בה קולא, קמ"ל מהיקשא דרבי יונה שלא תפסי (ויתרף את קושיית המקנה באופן אחר), אבל אשת אח במקום מצוה – אם תפסי בה קידושין, את זאת הגמרא כלל לא שללה, ואדרבה מטעם סברת המקנה גופא – ינקוט שער המלך דכיון שבמקום מצוה אפשר לקנותה בביאת ייבום, א"כ ה"נ אפשר לקנותה בקידושין.

והנה, לתירוצנו זה בדעת שער המלך, יעלה ששומרת יבם מתקדשת ליבם לא רק בביאה אלא אף בכסף ושטר. אבל האמת תאמר, שכולי האי לא מצינו בדברי שער המלך, אלא אך בקידושי ביאה חידש שתפסי בשומרת יבם.

³⁰⁴ בתוך דבריו בפרק ו' מהל' יבום וחליצה הלכה י"א.

³⁰⁵ סי' קע"ד.

³⁰⁶ ד"ה "הכל מודים".

³⁰⁷ ע"י אות י"ג בעניין ולד יבמה שזינתה.

³⁰⁸ המשך דברי התוס': "ואפי' למ"ד דהוי ממזר מעובד כוכבים ועבד, מ"מ אין ממזר מיבמה דכיון דיבמה **עומדת לחלוץ** כמו ליבם, חשיבא בת תפיסת קידושין", עכ"ל התוס'.

³⁰⁹ וע"י להלן ביחס לעצם סברת רש"י.

והשתא יש לבאר, שאפילו אם נימא ש"ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים בה" שולל את שתי דרכי הקניין: ייבום וקידושין, מ"מ, כל זה רק ביחס לכסף ושטר, אבל ביאה – כשם שמועילה בדרך ייבום כך עדיין יש לומר שמועילה גם בדרך קידושין. כן נראה יותר, ע"מ לצמצם את חידושו של שער המלך, ובאופן זה היא אכן דעת המהרי"ק³¹⁰.

וכדאיתן להכי, יש מקום לבאר בהא דביאה גומרת וכו', שפירושו ליחד אופן יחידי של קניין ביבמה, והוא בביאת ייבום, וממילא כסף ושטר לא יגמרו בתורת ייבום, וכסף ושטר וביאה לא יקנו בתורת קידושין. ואף בלא סברת רש"י ביבמות נ"ב למדנו שאין קידושין תופסין כלל בשומרת יבם, מגזירת הכתוב.

והדבר מובן מאוד מסברא, ואף בלא סברת רש"י שכתב שאין קידושין תופסין באשת אח, ומשמע לכאורה שכוונת רש"י היא מצד איסור אשת אח שבכרת. אבל יש לומר הסברא אחרת: שכיון שאישה הקנו לו מן השמים, והשומרת יבם קנויה ליבם במקצת – ממילא היא כביכול לא מחוסרת קידושין, כי אם ביאה, שהיא כעין כניסה לנישואין להיות כאשתו לכל דבר. וכשם שאין קידושין אחר קידושין³¹¹, כך אין מקום לחלות קידושין אחר זיקה. ולהלן נראה פנים, בעז"ה, שיתכן שזוהי בעצם סברת רש"י.

עד כאן ההקדמה בעניין מאמר וביאור מידת אפשרות שתי דרכי הקניין של היבם ביבמתו: ייבום וקידושין. נבוא עתה לבאר בפרטיות את סברת רש"י ביבמות נ"ב.

ט"ו. נתן לה כסף (נ"ב). (שיטת רש"י בקידוש את יבמתו)

וז"ל לשון רש"י: "נתן לה כסף או שוה כסף – ואמר לה התקדשי לי במאמר יבמין, ואע"ג דיהב לה מידי, לאו קידושין גמורים הן כקידושי תורה, שהרי אין קידושין תופסין באשת אח, והתורה לא התירתה לו ליעשות כאשה נכרית, אלא כסדר המצוה, וביאה הוא דכתבה בה רחמנא".
ונבחן כעת חמש נתיבות בפירוש דברי רש"י הנ"ל:

א. לפום ריהטא, תואמים דברי רש"י לשיטת תוס'. ביארנו באורך ובעקביות, שדעת התוס' היא שאיסור אשת אח נדחה מפני מעשה מצות ייבום, אך כל עוד לא בא עליה, יש כאן איסור אשת אח, אשר הוא מחייבי כריתות, וממילא אין קידושין תופסין כאן, אלא כסדר המצוה. זהו לכאורה בדיוק מה שכתב רש"י – "שהרי אין קידושין תופסין באשת אח, והתורה לא התירתה לו ליעשות כאשה נכרית, אלא כסדר המצוה". עפ"ז, כשם שנטלנו (כך אנו מקווים) שכר על הדרישה, כך הננו צריכים לפרוש, וליטול שכר על הפרישה, ולבאר שרש"י אזיל כשיטת התוס', ולא כשיטת הרמב"ם לפיה חלות הזיקה מפקעת את איסור אשת האח בעת הנפילה, וכדכתב הרשב"א בהא ד"הותרה ונאסרה וחזרה והותרה", ששוב לא חוזר איסור אשת אח, והרמב"ם כתב³¹² שמשמת בלא בנים מסתלק איסור אשת אח.

אבל נראים הדברים, שאין הכרח לפרוש מדברינו בשיטת רש"י, ונראה עתה כמה פנים אחרות לבאר את דברי רש"י.

³¹⁰ דעת המהרי"ק בשורש קל"ח וז"ל: "דהא דלא מהני קידושין ביבמה הוא רק בכסף ושטר, אבל ביאה מהני שפיר אף מטעם קידושין". ועיי' דעת המאירי, שחייבי לאוין ועשה לאו בני חליצה וייבום ניהו כלל, ואין שם איסור אשת אח ויכול לקדשה ככל אישה, עיי"ש.

³¹¹ וכשם שאין קניין אחר קניין. עיי' קצה"ח חו"מ סי' ס"ו ס"ק כ'.

³¹² הלי יבום וחליצה פרק אי הלכה י"ב.

ב. הגר"ח על הש"ס³¹³ מפרש את רש"י באופן הבא: "והנראה בביאורו ע"פ דברי הגמרא דף כ"ט ונ"ב דהעושה מאמר ביבמתו פקעה מינה זיקת ייבום וחלה עליה זיקת ארוסין". ובהג"ה מגירסה אחרת נוסף בחידושי הגר"ח: "וכוונתו נראה דאם יתפסו קדושי כסף מה"ת שוב תפקע הזיקה ויהיה עליה **איסורא** דא"א אבל אי הוי תופסין קידושין מה"ת ודאי דשוב א"א לקיים המצוה דייבום והוי אשת אח".

למען הבהירות, נביא את גוף דברי הגמרא שם. לשון מתניתין נ': "עשה מאמר ובעל הרי זו כמצותה"; ובגמרא נ"ב. "לימא מסייע ליה לרב הונא, דאמר רב הונא: מצות יבמה מקדש ואח"כ בועל, אימא אף זה כמצותה (ולא שמצוה דווקא באופן הזה), פשיטא! סד"א הואיל דאמר מר העושה מאמר ביבמתו פרחא הימנו **זיקת יבמין** וחלה עליו זיקת ארוסין ונשואין אימא **לאו מצוה קעביד**, קמ"ל (שאף שמקדים מאמר לביאת ייבום מצוה קעביד)"³¹⁴.

ונראה לבאר את תוכן דברי רש"י ע"פ הגר"ח והגה"ה באופן הבא. איסור אשת אח הותר לנוכח חיוב מצות ייבום המוטל על היבם, וכדכתבנו בשיטת רב נסים גאון³¹⁵ שבת קל"ב: (לעיל אותיות ח'ט'), והשתא אם היו תופסין קידושין היתה פוקעת מינה זיקת ייבום, וחלה עליה זיקת ארוסין, וממילא סר היה חיוב מצות הייבום; בהסתלק הסיבה המתירה את איסור אשת אח, הרי איסור אשת אח עומד בעינו, שהוא לא תעשה שיש בו כרת ולא תפסי קידושין³¹⁶.

³¹³ סי' פ"ג.

³¹⁴ המשך דברי הגמרא: "גופא, אמר רב הונא: מצות יבמין מקדש ואח"כ בועל, ואם בעל ועשה מאמר קנה. אם בעל ועשה מאמר פשיטא דהא קניה בביאה, אלא אימא אם בעל בלא מאמר קנה. והתניא לוקה [רש"י: ואין מלקות ארבעים אלא על דברי תורה, אלא דאורייתא היא, והיכי אמרת קנה (עי' רשב"א)? וקמשני, האי לוקה לאו מלקות ארבעים הוא אלא מכת מרדות, מכת רידוי מדרבנן שנהג קלות ראש בעצמו ולעולם קנה], מכת מרדות מדרבנן, דרב מנגיד (מכת מרדות) מאן דמקדש בביאה [משום פריצותא – לפי שצריך עדי ביאה, ואף בייבום (כר"ת בתוד"ה "משום" קידושין דף י"ב): או לפי שעושי תחילת קניין בביאה (ר"י שם)].

³¹⁵ ביארנו בשיטתו, שחיוב מצות העשה הוא **סיבה** להתרת איסור לא תעשה, וכדמשמע מלשונו "כל אזהרה שאין עמה כרת שבתורה כך היא דרכה, **שבעת** שאירע **חיוב** מצות עשה נדחה האזהרה שהיא לא תעשה". אך יש משמעות בדברי ר"ן גאון שחיוב המצוה הוא **סימן** להתרת איסור לא תעשה, וז"ל: "לא תעשה אינו שוה בכל דבר אלא מיוחד הוא, וכי הציווי שנאמר אחריו הוא **תנאי** עליו. וכי לא בא להזהיר אלא על לבישת כלאים חוץ ממצות צינית, אבל מה שהוא מעורב מחוטי פשתן עם הטלית של צמר שהיא מצוה, **אינו נכנס בזו האזהרה** אלא **מותר** הוא... האזהרה של לאו על זה **התנאי** נאמרה... **התנאי** שנא' בערות אשת אחיך שהוא היתר היבום בה שנאמר יבמה יבא עליה, לא בא אלא באשת אח גרידתא, שאינה אסורה אלא משום אשת אח בלבד, אבל באחות אשתו שהיא אשת אחיו ודומה לה מן ט"ו נשים המנויין במשנה, לא נאמר בהן **תנאי להתיר הייבום**".

משמע, שעיקר אזהרת התורה לא נאמרה היכי שחל ציווי עשה. האזהרה נאמרה על **תנאי** שאין כאן עשה, וחיוב העשה הוא ממילא סימן שאין כאן אזהרה מעיקרא. ויש נפק"מ בין אם בעשה דוחה לא תעשה חיוב העשה המוטל הוא **סיבה** להתרת הלאו, לבין אם מצות העשה היא **סימן** לתנאי לכך שמצב זה אינו נכנס בכלל האזהרה מעיקר דין התורה. הנפק"מ היא: דהא דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, יש מקום לומר שהוא משום שהל"ת נדחה, אלא שמאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה, וכשיטת ריב"א (לפני תירוץ תוס' שם) בתוד"ה "לא צריכא" חולין דף קמ"א. וז"ל: "דנהי דלא דחי, מיהו אם עבר על אותו לאו אינו לוקה דהא דלא דחי, היינו משום עשה, אבל **הלאו כמאן דליתיה** דעשה דחי ליה". זה ניחא אם חיוב העשה הוא **סיבה** להיתר הלאו, אך אם העשה הוא סימן להיתר הלאו – זה ניחא למימר לנוכח לא תעשה, אך לנוכח לא תעשה ועשה, כיון שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה אין כאן סימן ותנאי שהתורה לא

הזהירה בכה"ג. מר' הראל זני"ד נר"ו.

³¹⁶ מחלוקת רש"י תוס' ביבמות דף מ"ט אם חלות ערוה לאחר קידושין מפקיעה את הקידושין – שלתוס' לא, ולרש"י כן – איננה שייכת לנד"ד, שאנו עוסקים בבת אחת, ומתברר לן שאין כאן תנאי חלות קידושין, כיון שאם יחולו – תסור מיד הסיבה המאפשרת חלותם.

ג. וכעין זה ניתן לבאר בשיטת רש"י, לפי ההבנה³¹⁷ שחלות זיקת הייבום מפקעת את איסור אשת אח. ובלבד אם נבין שאיסור אשת אח מתלא תלי וקאי, אלא שמציאות "אשה הקנו לו מן השמים" – דהיינו קניין הזיקה – לא מאפשר לאיסור אשת אח לחול. ולפי"ז אם יחולו קידושין הרי פוקעת זיקת ייבום וחלה זיקת אירוסין, ובסור זיקת הייבום שוב יחול איסור אשת אח (כעין שמצינו בדף ל"ב. דבר דומה "איסור אחות אשה מיתלא תלי וקאי, אי פקע איסור אשת אח, אתי איסור אחות אשה וחיילי", ושם בתוד"ה "לא" ובתוד"ה "דלא" י"ג.).

ד. ובקובץ הערות לגר"א וסרמן הי"ד³¹⁸ (וכן בשיעורי ר' שמואל³¹⁹), כתב לבאר את דברי רש"י ע"פ מה שמצדד הגרשש"ק³²⁰ לומר שמה שאין קידושין תופסין בחייבי כריתות – אין חיוב הכריתות סיבה לאי תפיסת הקידושין, אלא סימן לכך; והיינו, שאותה סיבה הגורמת את חיוב הכריתות – גם גורמת את אי תפיסת הקידושין. היותה ערוה הוא הגורם לחיוב הכריתות והוא הגורם לאי תפיסת הקידושין. עפ"ז, יתכן ציור שבו יסתלק חיוב הכריתות מסיבה צדדית כלשהי, ובכל זאת תישאר אי תפיסת הקידושין, כיון שהגורם הראשי – שם ערוה, נותר, וכפי שיבואר להלן, שדברי רש"י הינם דוגמא לציור שכזה.

דברי רש"י יבוארו ע"פ ההבנה שחלות הזיקה מסלקת את איסור אשת אח, וכפי שביארנו באופן הקודם; לא שהופקע איסור אשת אח, אלא שמציאות הזיקה אינה נותנת לאיסור לחול (וזוהי סיבה צדדית מקרית, שכרגע אין איסור אשת אח), אבל הגורם הראשי – היותה ערוה, נותר (ודווקא מפני שאיסור אשת אח קיים בכח מתלא תלי וקאי. כן נראה לומר), וממילא אין גם תפיסת קידושין. וכחיזוק לדבר: רש"י כתב "אין קידושין תופסין באשת אח", ולא כתב שאין קידושין תופסין באיסור אשת אח, וזאת משום שבאמת אין כעת איסור אשת אח (וכדמוכח מהא שאין חיוב קרבן בבא על יבמתו מעוברת³²¹, דף ל"ה, וכן מהא דקטן – "תגדלנו", יבמות קי"א, וכמובא בתוד"ה "תגלי" ל"ה.). אבל עכ"פ אין קידושין תופסין באשת אח, שם ערוה נותר עליה וממילא גם אין תפיסת קידושין בה. ולביאור זה, דברי רש"י מהווים ראיה לסברת הגרשש"ק, שאי תפיסת קידושין בחייבי כריתות אינה בתולדה מעצם חיוב הכריתות, אלא חיוב הכריתות מהווה רק סימן לכך שיש כאן גורם שמונע תפיסת קידושין – שם הערוה.

עוד כתב בקובץ הערות, שדברי הרשב"א ביבמות דף מ"א אינם עולים לביאור זה. שכן כתב הרשב"א, שחלות הזיקה בעת המיתה מסלקת את איסור אשת האח לחלוטין, באופן שאף אם תסולק הזיקה ע"י שקידש את אחותה, בכל זאת אף לאחר שתמות אשתו לא יחזור איסור אשת אח. והיא מחלוקת אמוראים בדף מ"א³²²; הדעה שהבאנו היא דעת רב ורבי חנינא בבבלי ורבי יוחנן בירושלמי – דהיינו – מתה אשתו מותר ביבמתו (ולא³²³ שטעונה ייבום וחליצה, אלא מותרת ככל אישה ואין בה איסור אשת אח), אך לשמואל ורב אסי, מתה – אסור ביבמתו, וכן ס"ל ר' לעזר בירושלמי (ויתכן מטעם שונה). וכיון שס"ל לרשב"א שע"י הזיקה פוקע איסור אשת אח בעת

³¹⁷ ע"י שיעורי רבי דוד פוברסקי על דף נ"ב, ולעומת זאת ראה דבריו בפ"ק דף י"א.

³¹⁸ ע"י ח' י"ט; ו' ט'; ג' ד'; ובקובץ שיעורים גיטין סי' מ"ז.

³¹⁹ יבמות ח"ב עמ' קמ"ט.

³²⁰ בשערי יושר שער א' פרק י"א, ובחידושים יבמות סי' א'.

³²¹ ע"י לעיל אות ה'.

³²² וכן בירושלמי פרק ג' הלכה א', ושם הלכה י'.

³²³ ע"י לעומת זאת דעת הרמב"ם הל' יבום וחליצה פרק ז' הלכה ח' ודעת הריטב"א יבמות דף מ"א. ע"י שו"ע אה"ע סי' קנ"ט סעי' ז' ובדברי רעק"א אות ד' על השו"ע שם.

נפילה לייבוס, בלי שעשוי לחזור, זה מלמדנו שפקע גם הגורם הראשי של שם הערוה דאיסור אשת אח, וממילא אין כאן סיבה שתמנע תפיסת קידושין (ולהלן נבאר את דברי רש"י גם לפי דרך הרשב"א הנ"ל).

אמנם, מה שמוכרח לבעל קובץ הערות (ועוד אחרונים), שברור הדבר שכעת אין איסור אשת אח מהא דביאה של יבמה מעוברת ומהא דקטן תגדלנו (וממילא קשה לכאורה מה שכתב רש"י נ"ב אין קידושין תופסין באשת אח ומשמע שיש כאן איסור אשת אח) – הא לא קשיא, וכפי שתירצנו (לעיל אות ה'), שהן במעוברת והן בתגדלנו – יבמתו היא וחזיא ליה לאחר זמן (תוס' ראש). ע"כ, אף שאין הביאה מעשה מצוה, הוי כציצין שאין מעכבין, שכל זמן שלא סילק ידו מהמילה אף הם דוחים את השבת; והיותה יבמתו וחזיא לאחר זמן – הוה כעין לא סילק ידו, והוא בדרך אל מעשה המצוה – לאחר שתפיל או לאחר שיגדיל. אלא שלא סילק ידו – הוא לאחר המצוה, והא דמעוברת ותגדלנו – הוא לפני המצוה. ועפ"ז כתבנו לבאר דברי רש"י לעיל, באופן א', שיש כאן איסור אשת אח בפועל וע"כ קידושין לא תפסי.

אבל אליבא דאמת, בשיטת רש"י הלא הארכנו³²⁴, שלא ס"ל כתוס' אלא כרמב"ם ורשב"א, שחלות הזיקה בעת נפילה לייבוס היא בגדר "אשה הקנו לו מן השמים", ומסיטה או מפקעת את איסור אשת אח. על כן ביאור הקובץ הערות ברש"י תואם מאוד לדרכנו ברש"י. וכתב בקובץ, שלרשב"א צ"ל שמהא שדביאה גומרת בה ואין שטר וכסף גומרים בה (קידושין י"ד), משם למדנו גם שאין תפיסת קידושין בה, ולא מהא שאין קידושין תופסין באשת אח (כאמור לעיל ד"ה "עוד כתב", הקובץ"ש כתב שהרשב"א לא מתבאר לפי דרכו (ד'). אמנם לדרך החמישית ברש"י דלקמן, יכולים להתאים דברי הרשב"א דף מ"א).

ה. אופן נוסף בביאור רש"י עלה בידנו בלומדנו בסגל חבורה, כך שדברי רש"י בדף נ"ב יובנו אף ע"פ הרשב"א בדף מ"א, ב"הותרה ונאסרה וחזרה והותרה", שכתב הרשב"א, כאמור, שאיסור אשת אח הסתלק לחלוטין כשחלה הזיקה. והוא, בשים לב שוב שרש"י כתב: "שהרי אין קידושין תופסין באשת אח" ולא כתב 'באיסור אשת אח', וכן כתב "והתורה לא התירתה לו ליעשות כאשה נכרית"³²⁵; שומרת יבם אינה נכרית אצלו, היא זקוקתו וקנויה לו מן השמים, וכדכתב הרמב"ם שאין צריך לקדשה מדין תורה, ולמה לא? מטעם שכבר קידשה אחיו, והוא כביכול ירש אירוסין אלו וכל שנותר זהו לגמור את הקניין (לשון הגמרא קידושין י"ד). וכמוש"כ רש"י כאן – "וביאה הוא דכתבה בה רחמנא", וזהו כהשלמת מעשה הנישואין למעשה האירוסין, וכשם שאין קידושין אחר קידושין, כך אין קידושין אחר זיקה³²⁶, היא אינה מחוסרת קידושין כביכול. ולפי"ז, אף שאיסור אשת אח הסתלק לחלוטין, וכמוש"כ הרשב"א דף מ"א, ע"י חלות הזיקה, הרי זיקה זו עצמה מונעת את תפיסת הקידושין של היבם בה. כל זה אינו תלוי במחלוקת רב ושמואל אם קידושין תפסי ביבמה ע"י איש זר³²⁷, שאף לרב הו"א שתפסי קדושי יבם בה, מ"מ היא גופא מה שהוא אינו זר אצלה והיא אינה נכרית אצלו, עצם קירבה וזיקה קניינית זו מונעת את תפיסת קידושי היבם בה, בין לרב בין לשמואל; שם אשת אח שלה גורם אך לא מצד איסור אשת אח בפועל, ואף לא מצד שאיסור אשת אח בכח כלומר שם ערוה שבה, אלא להיפך, מצד הקירבה היתרה, שהוא כביכול ירש את אשת אחיו שבה; יבמה כאשת איש.

³²⁴ לעיל אות ג'.

³²⁵ והב"ש ס"י קס"ה ס"ק ב' השמיט מילים אלו.

³²⁶ וכמו שכתבנו לעיל סוף אות י"ד.

³²⁷ ע' לעיל אות י"א.

ולדרך זו, הרשב"א יכול לקבל את סברת רש"י נ"ב, וא"צ לומר כדברי הקובץ הערות, שלרשב"א מהא דביאה גומרת כו' ילפינן גם שאין כסף ושטר גומרים בתורת ייבום, וגם אין קונים בתורת קידושין.

עלה בידנו, ע"פ אופנים ג'-ד'-ה', דרש"י שפיר אזיל בשיטתיה שהגורם לסילוק איסור אשת אח – הוא חלות הזיקה בעת הנפילה לייבום, וסרה הקושיה החזקה על דרכנו ברש"י.